

Ε.Μ.Π | Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Αρχιτεκτονική - Σχεδιασμός του Χώρου
Κατεύθυνση : Πολεοδομία – Χωροταξία

Διπλωματική Εργασία

Η ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

Επιβλέπουσα: Παναγιώτα - Πέννυ Κουτρολίκου

Μαρκέλλα Τζαχρήστα

Σεπτέμβριος 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ_ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	σελ. 5
1.1 Αντικείμενο και στόχος της εργασίας	σελ. 5
1.2 Θεωρητικές Προσεγγίσεις	σελ. 5
_ Η έννοια του χώρου	
_ Μνήμη-Κουλτούρα-Κοινότητες	
1.3 Μεθοδολογία έρευνας	σελ. 10
2. Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ	σελ. 15
2.1 Αίγυπτος_Πρόσφατες πολιτικές εξελίξεις και κοινωνικές συνθήκες	σελ. 15
2.2 Η Μετανάστευση των Αιγυπτίων	σελ. 17
/Προς χώρες του κόλπου	
/Προς ΗΠΑ και Ευρώπη	
/Προς την Ελλάδα	
3. Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	σελ. 27
3.1 Ιστορική εξέλιξη	σελ. 27
3.2 Πληθυσμιακά και κοινωνικά χαρακτηριστικά σήμερα	σελ. 35
4. ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ - ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ	σελ. 39
4.1 Αιγύπτιοι και Αιγύπτιας της Καλλιθέας	σελ. 39
• Τόπος προέλευσης	
• Μορφωτικό επίπεδο	
• Λόγοι μετανάστευσης	
• Η μετανάστευση των ανδρών και η εύρεση εργασίας - Δεκ. '80, '90, '00	
• Η επιλογή του τόπου εγκατάστασης - Δεσμοί με τον "Χώρο"	
• Οι γυναίκες που ακολούθησαν τους άντρες τους - Πρώτη Δουλειά και Φροντίδα οικογένειας	
• Το πρόβλημα της γλώσσας	
• Τα παιδιά - Προσαρμογή και εκπαίδευση	
• Διαδικασίες αδειών παραμονής και απόκτησης ιθαγένειας	
• Οικογένεια "Χώρα" - Δεσμοί με την πατρίδα	
• Η γυναικεία εργασία	
4.2 Προβλήματα	σελ. 57
4.3 Δομές εκπροσώπησης	σελ. 62

4.4 Η Αιγύπτος στην Καλλιθέα σήμερα	σελ. 62
4.4.1 Τόπος κατοικίας	
4.4.2 Καθημερινά Ψώνια - Άλλα Αιγυπτιακά μαγαζιά	
4.4.3 Ελεύθερος χρόνος και Αιγυπτιακά καφενεία	
4.4.4 Θρησκεία	
• Αιγύπτιοι: Άραβες Μουσουλμάνοι / Χριστιανοί Κόπτες	
• Οι Χώροι Μουσουλμανικής προσευχής στην Αθήνα	
• Οι Μουσουλμάνοι της Καλλιθέας_3+1 Τζαμιά	
• Οι Χριστιανοί κόπτες	
4.5 Έλληνες Αιγυπτιώτες και Αιγυπτιώτισσες	σελ. 72
• Η μετανάστευση των Ελλήνων - 2 και 1 γενιές πριν	
• Κοινότητες Ελλήνων στην Αίγυπτο	
• Επίπεδο ζωής	
• Η καθημερινότητα	
• Η σχέση με τους Αιγύπτιους εκεί	
• Λόγοι επιστροφής	
• Η επιστροφή στην Ελλάδα	
• Η σχέση με τους Αιγύπτιους εδώ	
5. ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΑ	σελ. 81
6. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	σελ. 83
7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 89
8. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ	σελ. 94

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ_ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1.1 Αντικείμενο και στόχος της εργασίας

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της εγκατάστασης μεταναστευτικών ομάδων στην Αθήνα, οι χωρο-κοινωνικές μεταβολές που συντελούνται ως απόρροια αυτής, καθώς και η ανάδειξη των πρακτικών της καθημερινής ζωής των μεταναστών, με εργαλείο την επιτόπια παρατήρηση και τις συνεντεύξεις.

Με αφορμή την επιθυμία για κατανόηση αυτού που προβάλλει ως «άλλο» σε σχέση με το «κυρίαρχο» και λαμβάνοντας τον χώρο της πόλης ως το σημείο που συνυπάρχουν και αλληλοδιαπλέκονται οι ιστορίες των ανθρώπων, στόχος είναι να αναδείξουμε μέσα από τις προσωπικές αφηγήσεις τις ιστορίες ζωής που συναντιούνται σε κοινό τόπο, αυτόν της Αθήνας σήμερα. Η καταγραφή αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο βαθμό που αναδεικνύει πτυχές της καθημερινής ζωής και της ιστορίας του χώρου και της πόλης, από ανθρώπους που βρίσκονται στη χώρα μας με την ιδιότητα του «μετανάστη», οι οποίες τις περισσότερες φορές μένουν στην αφάνεια.

Στα πλαίσια της παρούσας διερεύνησης, μελετάται η *κοινότητα* Αιγύπτιων μεταναστών, με μελέτη περίπτωσης Αιγύπτιους μετανάστες που ζουν στην Καλλιθέα. Η επιλογή της Αιγυπτιακής κοινότητας, δικαιολογείται κατ' αρχήν από το γεγονός της εύκολης πρόσβασης, λόγω της προσωπικής επαφής-γνωριμίας με Αιγύπτιους μετανάστες στο χώρο εργασίας, αλλά και λόγω οικογενειακών δεσμών, όπως επίσης και εξαιτίας του περιορισμένου αριθμού ακαδημαϊκών μελετών και καταγραφών για την εν λόγω κοινότητα στην Αθήνα.

Ο τρόπος που έχουν ειπωθεί έννοιες, όπως αυτές του χώρου, της κουλτούρας, της κοινότητας, της μνήμης ή της μετανάστευσης, έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς προβάλλει την οπτική της ερευνήτριας, τις παραδοχές και τη στάση απέναντι στα υποκείμενα της έρευνας και οι οποίες αναλύονται στη συνέχεια.

1.2 Θεωρητικές Προσεγγίσεις

_ Η έννοια του χώρου

Η αναγνώριση της ταυτόχρονης ύπαρξης διαφορετικών ιστοριών προς αφήγηση, ανάλογα με τη σκοπιά του παρατηρητή-μελετητή, αλλά και τη σχετική θέση του αφηγητή ως προς την 'επικρατούσα' ή 'κυρίαρχη' ταυτότητα σε μια κοινωνία, όπως στην περίπτωση των Αιγύπτιων μεταναστών, προβάλλει στο χώρο ζητήματα κοινωνικής θεωρίας και πολιτικής σκέψης. Ο χώρος αποτελεί το προϊόν αλληλοσυσχετισμών από το παγκόσμιο μέχρι το πολύ μικρό, αναφέρει η D. Massey, ώστε τα φαινόμενα που

συμβαίνουν σ' αυτόν να διανύουν διαφορετικές τροχιές, προσδίδοντας στο χώρο ετερογένεια. Αυτή η ετερογένεια παράγεται και επαναδιαμορφώνεται συνεχώς, με όλες τις μορφές της- ανομοιότητα, υποταγή, αντικρουόμενα συμφέροντα, ώστε «χωρίς το χώρο να μην υπάρχει πολλαπλότητα και χωρίς πολλαπλότητα να μην υπάρχει χώρος»¹. Σύμφωνα με την ίδια, «Ο χώρος δεν είναι ούτε ένα δοχείο για ταυτότητες, που είναι πάντοτε και ήδη συγκροτημένες, ούτε το ολοκληρωμένο πέρας μιας ολότητας. Πρόκειται για ένα χώρο χαλαρών ορίων και παραλειπόμενων συνδέσμων. Για να είναι το μέλλον ανοιχτό πρέπει κι ο χώρος να είναι ανοιχτός»². Αυτή η σχεσιακή κατανόηση του κόσμου, που περιλαμβάνει όχι ήδη συγκροτημένες και αμετάβλητες οντότητες- ταυτότητες, τον καθιστά υπό διαρκή κατασκευή εσωτερικών σχέσεων μεταξύ πραγμάτων, ως την ταυτόχρονη ύπαρξη γεγονότων 'μέχρι-τώρα'³.

Από τον 20ο αι. και έπειτα, οι θεωρητικές προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν για τον χώρο ήταν πολλές και διαφορετικής οπτικής, ανάλογα με τα επιστημονικά πεδία διερεύνησης. Από την οπτική των γεωγράφων, όπως ο Harvey και N. Smith αλλά και ο Soja ή η Massey, αυτοί διαχώρισαν τον γεωγραφικό από τον απόλυτο και σχετικό χώρο, εισάγοντας την έννοια του κοινωνικού χώρου. Ο χώρος είναι η κοινωνική διάσταση, κατά τη Massey, «δεν είναι κάτι έξω από την κοινωνία, κάτι που περιμένει να ανακαλυφθεί, κάπου εκεί, αλλά παράγεται από την κοινωνία, εμπεριέχει τις και εμπεριέχεται στις κοινωνικές σχέσεις[...]»⁴. Τη βάση για την ανάπτυξη των παραπάνω θεωρητικών προσεγγίσεων αποτέλεσε το έργο του Lefevre, μέσω της τριμερούς διαίρεσή του σε υλικό, στην αναπαράσταση του χώρου και στους χώρους της αναπαράστασης. Η πρώτη κατηγορία, είναι αυτή που κι ο Cassirer ονομάζει οργανική χωρική εμπειρία, δηλαδή ό, τι μπορούμε να κατανοήσουμε μέσω των αισθήσεών μας ως χώρο. Η αναπαράσταση του χώρου δηλώνει τον τρόπο με τον οποίο αυτός συλλαμβάνεται και αναπαρίσταται, ενώ στους χώρους της αναπαράστασης συγκαταλέγει το βιωμένο χώρο των αισθήσεων, τη φαντασία, τα συναισθήματα, τα νοήματα που ενσωματώνονται στην καθημερινή μας ζωή⁵.

Η έννοια του χώρου απασχόλησε όμως και τους ανθρωπολόγους. Η S.Low, κοινωνική ανθρωπολόγος, στο βιβλίο της, *Spatializing Culture* (2017), προτείνει την κατηγοριοποίηση των σύγχρονων θεωριών για το χώρο ως εξής:

A. Ο χώρος ως κοινωνική παραγωγή (social production) και κτισμένο περιβάλλον, που περιλαμβάνει τις χωρικές πρακτικές (spatial practices), τις αναπαραστάσεις του χώρου (representations of space) και τις χωρικές αναπαραστάσεις (spatial representations),

1 Massey Doreen, *Για το χώρο*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 2008, σελ. 27.

2 Ό.π., σελ. 31.

3 Ό.π., σελ. 50.

4 Βαΐου Ντίνα & Χατζημιχάλης Κωστής, *Ο χώρος στην αριστερή σκέψη*, εκδ. Νήσος, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, 2012, σελ. 11

5 Harvey David, *Ο χώρος ως λέξη-κλειδί*, άρθρο στις *Γεωγραφίες* Νο 10, 2005, σελ. 26.

όπως αναπτύχθηκαν από τους King 1980, Lefevre 1991, Low 1996, Smith 1984. Σε αυτές ο χώρος συνυφαίνεται όχι μόνο από την υλική του διάσταση, αλλά και τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις που δρουν σε αυτόν.

Β. Ο χώρος ως κοινωνική κατασκευή (social construction) και κατασκευή του τόπου (place-making) (Kuper 1972, Lowrence and Low). Σύμφωνα με τη Low (1996) είναι “*οι μεταλλαγές και οι αμφισβητήσεις, που προκύπτουν από την κοινωνική αλληλεπίδραση των ανθρώπων, οι μνήμες, τα συναισθήματα, οι φαντασίες και η καθημερινή χρήση, που φτιάχνουν τόπους, σκηνές και δράσεις, οι οποίες εκφράζουν συγκεκριμένα νοήματα*”⁶.

Γ. Η τρίτη κατηγορία, κατά τη Low, εισάγει στη χωρική ανάλυση πιο πρόσφατες θεωρίες, όπως αυτές της ενσωμάτωσης (embodiment), του λόγου (discourse), της διατοπικότητας και επίδρασης (translocality and affect). Μελέτες, όπως αυτές των Sassen (1999) Castells (1996), Harvey (1990) και Katz (2001), θα επικεντρωθούν στην ανάλυση του παγκοσμιοποιημένου χώρου, όπου οι ροές κεφαλαίου, εργασίας και πληροφορίας, που συντελούνται μέσω της παράλληλης συρρίκνωσης του χρόνου, θα δημιουργήσουν «παγκόσμιες» πόλεις με άνιση ανάπτυξη και περιχαράκωση του χώρου της κοινωνικής αναπαραγωγής. Οι συνεχείς ροές των ανθρώπων στο χώρο, στη συνθήκη της παγκοσμιοποίησης, θα εισάγουν, επίσης, θεωρίες για τον διεθνικό χώρο (transnational space) και τις διεθνικές κοινότητες (transnational communities), ως «*πυκνά δίκτυα πέρα από πολιτικά σύνορα που δημιουργούνται από μετανάστες, σε αναζήτηση οικονομικής αναβάθμισης και κοινωνικής αναγνώρισης.*» (Portés 1997: 812).

Στη σημερινή συνθήκη της παγκοσμιοποίησης – όρου που υπονοεί την αναγνώριση της χωρικότητας- και των συνεχών ροών, η φαντασία ενός κόσμου απομονωμένων ταυτοτήτων, αντικαθίσταται από την κατανόηση του χωρικού ως σχεσιακού μέσα από διασυνδέσεις⁷. Παρολαυτά, όπως τονίζει η ίδια, ιδιαίτερα αντιφατικό στις νεοφιλελεύθερες κοινωνίες σήμερα, είναι ότι συνυπάρχουν δύο εντελώς διαφορετικές γεωγραφικές φαντασίες, από τη μία η γεωγραφία έλλειψης συνόρων και κινητικότητας και από την άλλη η γεωγραφία πειθαρχίας στα σύνορα. Όσον αφορά τους μετανάστες, μια γεωγραφική φαντασία εθνικισμών έχει κάνει την εμφάνισή της, ενός κόσμου που είναι χωρισμένος με βάση τη διαφορά και την υφή σταθερών συνόρων, ως διεκδίκηση των «εντοπίων» πάνω στους «δικούς» τους τόπους⁸.

6 Low Setha, *Spatializing Culture. The Ethnography of Space and Place*, Routledge, 2017, σ.7, ίδια μτφ.

7 Massey Doreen, *Για το χώρο*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 2008, σελ. 142.

8 Ό. π., σελ. 148.

Η έννοια της **μνήμης** και της κατασκευής της σε σχέση με το χώρο, εγγράφοντας νοήματα σε διάφορες κλίμακες, από το πιο οικείο στο εθνικό και το διατοπικό (Edward Said, 2000) είναι πολύ σημαντική, αφού όπως αναφέρει ο ο Gaston Gordillo, «Κάθε ανάμνηση, είναι ανάμνηση ενός τόπου» (2004: 4). Ιδιαίτερα στην περίπτωση μειονοτικών ομάδων, όπως οι μετανάστες, « η σημασία των κοινών αναμνήσεων είναι προφανής : η μνήμη γίνεται αποφασιστικός δεσμός για την ανασυγκρότηση της ζωής τους, το μέσο της πολιτισμικής τους επιβίωσης, ένα είδος κεφαλαίου χωρίς το οποίο η ταυτότητά τους θα χανόταν. Η σχέση ανάμεσα στην ταυτότητα και τη μνήμη ως κοινωνικό και συλλογικό γεγονός αξίζει να προσεχθεί, ιδίως στην περίπτωση βίαια εκπατρισμένων λαών»⁹, όπως αναφέρει ο Benjamin.

Η έννοια της **κουλτούρας**, που κατά τον Stuart Hall, είναι το σύστημα νοημάτων το οποίο μοιράζονται άτομα που ανήκουν στην ίδια κοινότητα, κοινωνική ομάδα ή έθνος και βάσει του οποίου αντιλαμβάνονται και ταξινομούν τον κόσμο, είναι ιδιαίτερα σημαντική στην περίπτωση των μειονοτικών ομάδων μιας κοινωνίας¹⁰. Στη λέξη έχουν δοθεί, κατά καιρούς, πολλές διαφορετικές και συχνά αντικρουόμενες ερμηνείες. Κατά τον Williams ο όρος κουλτούρα αναφέρεται σε: «... ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής, που εκφράζει ορισμένες έννοιες και αξίες, όχι μόνο στην τέχνη και τη γνώση, αλλά και στις συνήθειες και την καθημερινή συμπεριφορά. Η ανάλυση της έννοιας της κουλτούρας, μ' έναν τέτοιο ορισμό, είναι το ξεκαθάρισμα των εννοιών και των αξιών, που υπονοούνται και εκφράζονται σ' ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής, σε μια συγκεκριμένη κουλτούρα»¹¹, ενώ σύμφωνα με τον T.S. Eliot περιελάμβανε: «... όλες τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες και τα ενδιαφέροντα ενός λαού. Τις ιπποδρομίες, τις λεμβοδρομίες του Henley , το κέντρο ιστιοπλοΐας του Cowes, την 12η του Αυγούστου, τον Τελικό Κυπέλλου, τις κυνοδρομίες, τα μπιλιάρδα, τα βελάκια, το τυρί του Wensley- dale, τα κομμάτια βραστό λάχανο, τα πατζάρια με ξύδι, τις γοθικές εκκλησίες του 19ου αιώνα, τη μουσική του Έλγκαρ...»¹².

Ο ισομορφισμός μεταξύ χώρου-τόπου και κοινωνίας-κουλτούρας, που προτείνουν οι δυτικές νεοφιλελεύθερες κοινωνίες, οδηγεί τις κουλτούρες, τις κοινωνίες και τα έθνη στο να προσλαμβάνονται φαντασιακά σαν να έχουν αναπόσπαστη σχέση με οριοθετημένους χώρους¹³, κατά τη Massey. Αυτή η κατασκευασμένη θεώρηση της ομογενοποιημένης κουλτούρας, έχει ως στόχο να παρέχει μια αίσθηση ασφάλειας και οικειότητας στους ανθρώπους που ζουν στο ίδιο έθνος, το οποίο δε θα κατάφερνε να επιβιώσει από τις

9 Harvey David, *Ο χώρος ως λέξη-κλειδί*, Γεωγραφίες No 10, 2005, σελ. 35.

10 Jess Pat M. & Massey Doreen, *A place in the world? Places, cultures and globalization*, The Open University, 1995.

11 Hebdige Dick, *Υποκουλτούρα: το νόημα του στυλ*, εκδ. Γνώση, 1988, σελ. 18

12 Ό.π., σελ. 18

13 Massey Doreen, *Για το χώρο*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 2008, σελ. 113.

διαφορετικές εσωτερικές τάσεις και τις ιστορικές διαφορές¹⁴.

Για τον τρόπο που οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται, επαναπροσδιορίζουν και διαπραγματεύονται έννοιες όπως η ταυτότητα, η κουλτούρα και η κοινότητα, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα υπήρξε η μελέτη του κοινωνικού ανθρωπολόγου Baumann, όπως αυτή περιγράφεται στο βιβλίο του *Contesting Culture*¹⁵. Σ' αυτήν πραγματοποιεί έρευνα πεδίου για 6 χρόνια στο Southall, ένα πολυπολιτισμικό προάστιο του δυτικού Λονδίνου, με στόχο να «αναγνώσει» την τοπική κουλτούρα και τη σχέση μεταξύ κοινότητας- κουλτούρας-εθνικής ταυτότητας, πέρα από τους στερεοτυπισμούς του κυρίαρχου λόγου. Για τους ανθρωπολόγους, αναφέρει ότι ο όρος «κουλτούρα» δηλώνει τη διαδικασία δημιουργίας και επαναδημιουργίας συλλογικής αίσθησης, μέσα από μεταβαλλόμενα κοινωνικά γεγονότα, πέρα από κάποια πραγματική κατοχή¹⁶. (Yabsley 1990, 135)

Όσον αφορά τις κοινότητες, ο Baumann αναφέρει ότι ο κυρίαρχος λόγος σήμερα τείνει να εξισώνει τις εθνικές κατηγορίες με κοινωνικές ομάδες υπό τον όρο «κοινότητα» και κάθε κοινότητα με δεδομένη κουλτούρα. Εξισώνοντας τους μετανάστες με συγκεκριμένες κοινότητες, και τις κοινότητες με τη σειρά τους με προκαθορισμένες κουλτούρες οδηγούμαστε σε ψευδοβιολογικές κατηγοριοποιήσεις. Αν και αν μια κοινότητα «δηλώνει αμοιβαιότητα, συνεργασία, ταύτιση και συμβίωση» (Gilroy 1987, 234), παρολαυτά δεν πρόκειται για προκατασκευασμένους κοινωνικούς συσχετισμούς σταθερών κουλτούρων, αλλά για υπό κατασκευή σχηματισμούς¹⁷. Όπως αναφέρει, «...το ερώτημα παραμένει, εάν η λέξη επιλέχθηκε για να εκφράσει μια συλλογικότητα, στην οποία κάποιος συμμετέχει οικιοθελώς, ή εάν πρόκειται για ένα στερεότυπο ομογενοποιημένης κοινότητας, που προβάλλεται επάνω στους άλλους, λόγω της εθνικής τους ταυτότητας»... «εν τέλει, έχει διαφορά εάν κάποιος απαιτεί από τις κοινότητες να ορίζονται από κάποια εθνική κουλτούρα ή εάν κάποιος διακρίνει διαφορετικές κουλτούρες μέσα σε μια κοινότητα».

Σχετικά με όσα αναφέρονται παραπάνω για την έννοια του όρου της «κοινότητας», αυτή δεν αντιμετωπίστηκε εδώ ως ενιαίας και καθολικής κουλτούρας, συνδεδεμένης με ένα ορισμένο έθνος αλλά στα πλαίσια της εθνοτικής διαφοράς που θέτει τα «υποκείμενα» σε μία ορισμένη θέση απέναντι σε αυτό που θεωρείται κυρίαρχο. Η οπτική προσέγγισης της έννοιας της μετανάστευσης και της σχέσης της με το χώρο, απομακρύνεται από την εδαφοποιημένη αντίληψη ενός πολιτισμού ως τη μήτρα των κοινωνικών σχέσεων, προβάλλοντας τις ίδιες τις κοινωνικές σχέσεις και τα δίκτυά τους να υπερβαίνουν τα εδαφικά όρια. Στις κοινωνιολογικές επιστήμες, το φαινόμενο του «μεθοδολογικού

14 Jess Pat M. & Massey Doreen, ό.π., σελ. 187-8.

15 Baumann Gerd, *Contesting Culture. Discourses of identity in multi-ethnic London*, Cambridge University Press, 1996.

16 Ό.π., σελ. 189.

17 Ό.π., σελ. 191.

εθνικισμού» (Wimmer & Shiller, 2002), που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο προσέγγισης και της μετανάστευσης, εκφράστηκε μέσω της εξομοίωσης των εννοιών έδαφος/ έθνος/ και κράτος¹⁸ και της ανάπλασης του έθνους ως μιας ομοιογενούς «φανταστικής κοινότητας», όπου οι έννοιες κράτος/ έθνος/ κοινωνία/ πολιτισμός τείνουν να ταυτίζονται¹⁹. Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 όμως και έπειτα, οι πρωτοπόρες της έρευνας της «διεθνικής» μετανάστευσης, Glick Schiller, Basch και Szanton-Blanc, εισήγαγαν την κατηγορία «διαμετανάστες» (transmigrants), θέλοντας να εκφράσουν τους μετανάστες των οποίων «οι καθημερινές ζωές εξαρτώνται από πολλές και σταθερές διασυνδέσεις διαμέσου των διεθνών συνόρων και των οποίων οι δημόσιες ταυτότητες διαμορφώνονται σε σχέση με περισσότερα του ενός έθνος-κράτος»²⁰.

1.3 Μεθοδολογία έρευνας

Βάση όλων των παραπάνω, τα μεθοδολογικά εργαλεία που επιλέχθηκαν ως κατάλληλα για την προσέγγιση των παραπάνω ερευνητικών αναζητήσεων είναι οι **βιογραφικές συνεντεύξεις** και η εξέταση, ως **μελέτη περίπτωσης**, της περιοχής της Καλλιθέας.

Η χρήση των συνεντεύξεων στην ερευνητική διαδικασία, με την προσωπική επαφή και την άμεση αλληλεπίδραση μεταξύ ερευνητή και υποκειμένων της έρευνας, είναι ικανές να αναδείξουν αφηγήσεις και στερεότυπα που συχνά αποσιωπούνται στον κυρίαρχο λόγο. Από την άλλη, οι σχέσεις εξουσίας που αναπτύσσονται μεταξύ ερευνήτριας και υποκειμένων της έρευνας, δυσχεραίνουν τη διαδικασία και απαιτούν συνεχή επαναπροσδιορισμό κι από τις δύο πλευρές έως την «εδραίωση» μιας αμοιβαίας εμπιστοσύνης, και ιδιαίτερα στην περίπτωση μεταναστών που βρίσκονται στη χώρα μας «χωρίς χαρτιά».

Καθότι υπήρξε εξ' αρχής η πρόθεση της σύνδεσης της μελέτης με το χώρο της πόλης, η λεπτομερής γνωριμία με τον τόπο θα ήταν αδύνατον να πραγματοποιηθεί για το σύνολο της πόλης, και εξαιτίας χρονικού περιορισμού. Η χρήση της μελέτης περίπτωσης ως μεθοδολογικού εργαλείου, που παρέχει τη δυνατότητα αμφισβήτησης οικουμενικών ισχυρισμών για την εξέταση των κοινωνικών φαινομένων και συνδέει την έρευνα με την τοπικότητα, τη χρονικότητα και την υποκειμενικότητα ενός συγκεκριμένου τόπου, θεωρήθηκε κατάλληλη. Έτσι, επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης η περιοχή της Καλλιθέας, αφού όπως διαπιστώθηκε από τις πρώτες κιόλας συναντήσεις, αυτή δέχτηκε, ήδη από τη δεκαετία του '60, μεγάλο αριθμό Αιγυπτίων, που ήρθαν να δουλέψουν ως σταβλίτες στον Ιππόδρομο των Τζιτζιφιών. Στην πορεία της έρευνας διαπιστώθηκε ότι πέρα από

18 Καραγιάννης Β., *Μετανάστευση, Διεθνικότητα, Κινητικότητα. Παρατηρήσεις πάνω στην έρευνα της διεθνικής Μετανάστευσης*, Σύγχρονα θέματα, τεύχος 92, 2006.

19 Δ. Γκέφου-Μαδιανού, *Ανθρωπολογικές Προσεγγίσεις της μετανάστευσης, στο Όψεις Ανθρωπολογικής έρευνας: Πολιτισμός, Ιστορία, Αναπαραστάσεις*, εκδ. Ελλ. Γράμματα, 2009.

20 Ό. π.

τους χρόνια διαμένοντες στην περιοχή, αυτή συνέχισε να δέχεται μετανάστες από την Αίγυπτο και κατά τις επόμενες δεκαετίες, στοιχείο το οποίο μας παρείχε ενδιαφέρον υλικό προς επεξεργασία. Όλοι οι πληροφορητές μου συναίνεσαν στο ότι η περιοχή ήταν, πολύ περισσότερο στο παρελθόν, αλλά εξακολουθεί να είναι, «πυρήνας» Αιγυπτίων. Σήμερα στην περιοχή διαμένουν οικογένειες Αιγυπτίων που ήρθαν στη χώρα μας πριν 40 χρόνια, μετανάστες που εγκαταστάθηκαν εκεί τη δεκαετία του '90, του '00, αλλά και πιο πρόσφατα, στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας.

_ Συνεντεύξεις

Στην πρώτη φάση της έρευνας πεδίου, ήρθα σε επαφή με ορισμένους Αιγύπτιους από το χώρο εργασίας μου και επισκέφθηκα έναν χώρο μουσουλμανικής προσευχής στο Μεταξουργείο, όπου γνώρισα τον ιμάμη και μέσα από τις συναντήσεις μας με βοήθησε στο να διαμορφώσω μια γενικότερη εικόνα για αυτό που ήθελα να μελετήσω. Ο ίδιος αποτέλεσε προνομιακό πληροφορητή, καθότι αποτελεί μέλος της επιτροπής εκπροσώπησης στο Υπουργείο για ζητήματα σχετικά με την Κοινότητα, αλλά και το νέο Μουσουλμανικό Τέμενος που κατασκευάζεται σήμερα στο Βοτανικό.

Σε επόμενη φάση συντάξα ερωτηματολόγια, που θα λειτουργούσαν ως οδηγός των συνεντεύξεων. Καθότι η πρώτη επαφή μου ήταν με Μουσουλμάνους Αιγύπτιους, και εξαιτίας της επαφής με το τζαμί του Μεταξουργείου, η πρώτη συνέντευξη πραγματοποιήθηκε σε έναν χώρο μουσουλμανικής προσευχής της Καλλιθέας. Εκεί με συνόδευσε ο Πρόεδρος των Τεμενών της Αθήνας, ο οποίος εκτός από τις πληροφορίες που μου παρείχε, με παρέπεμψε και στους άλλους δύο χώρους προσευχής Αιγυπτίων που λειτουργούν στην περιοχή, έναν ακόμη στην Καλλιθέα και έναν στις Τζιτζιφίες. Επίσης, με τη διαμεσολάβηση του ιμάμη του Μεταξουργείου, επισκεφθήκαμε μαζί το εργοτάξιο του νέου Μουσουλμανικού Τεμένους που κατασκευάζεται σήμερα στο Βοτανικό.

Έπειτα, εξαιτίας της αναζήτησης Αιγυπτίων που ζουν στην Καλλιθέα, άρχισα να επισκέπτομαι τα Αιγυπτιακά μαγαζιά της περιοχής. Μέσα από συχνές επισκέψεις και γνωριμία με τους ιδιοκτήτες και τους θαμώνες, πραγματοποίησα εκεί συνεντεύξεις με τη μέθοδο του snowball. Από την επαφή μου με Αιγύπτιους της Καλλιθέας, διαπίστωσα πώς ένας πολύ μεγάλος αριθμός από αυτούς είναι Χριστιανοί Κόπτες, οι οποίοι εκκλησιάζονται σε έναν άτυπο χώρο λειτουργίας στην περιοχή, αφού η επίσημη εκκλησία τους βρίσκεται στο Μενίδι. Επισκέφθηκα δύο φορές τον αυτοσχέδιο χώρο λειτουργίας Κοπτών που λειτουργεί στην Καλλιθέα, συνομίλησα με τον ιερέα, και του ζήτησα να με παραπέμψει σε Αιγύπτιες μετανάστριες, αφού μέχρι τότε η επαφή μου γινόταν αποκλειστικά με άνδρες, θαμώνες καφενείων και ιδιοκτήτες τοπικών καταστημάτων. Οι επισκέψεις και συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν σε μαγαζιά της περιοχής, χώρους

λατρείας αλλά και στο δρόμο, συνδυάστηκαν και με έρευνα πεδίου στην Καλλιθέα.

Τελικά, τα ερωτηματολόγια απαντήθηκαν συνολικά από έξι Αιγύπτιους και δύο Αιγύπτιες που ζουν σήμερα στην Καλλιθέα. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις, πραγματοποιήθηκαν βάση ερωτηματολογίων που λειτούργησαν ως οδηγός, τα οποία αναδιαμορφώνονταν στην πορεία για να εξυπηρετήσουν καλύτερα τις ανάγκες της έρευνας. Πολλές όμως ήταν και οι περιπτώσεις ελεύθερων συζητήσεων που έκανα ως θαμώνας στα Αιγυπτιακά μαγαζιά της Καλλιθέας, αλλά και του Μεταξουργείου (*Οι Πυραμίδες της Αιγύπτου, Μίνι Μάρκετ Αγάπη, Αραβικό εστιατόριο στη Μάρνης*), αλλά και με Αιγύπτιους που ζουν σε άλλες περιοχές του κέντρου της Αθήνας. Αυτές αν και δεν αποτελούν μέρος του κύριου υλικού των συνεντεύξεων, βοήθησαν στη γενικότερη κατανόηση του τρόπου ζωής, τις συνθήκες διαβίωσης, την καθημερινότητα και την εργασία, τη γνωριμία με τα ήθη και έθιμα και τη επαφή με τη θρησκεία, τις σχέσεις τους με τους Έλληνες και τη ζωή τους εδώ. Ακόμη, στο πλαίσιο αναζήτησης των δομών εκπροσώπησης των Αιγυπτίων, συνέντευξη πραγματοποιήθηκε με τον Πρόεδρο της Αιγυπτιακής Κοινότητας της Αθήνας.

Τέλος, εξαιτίας της σχέσης μεταξύ Ελλάδας-Αιγύπτου και του μεταναστευτικού παρελθόντος πολλών Ελλήνων Αιγυπτιωτών που επέστρεψαν στην Ελλάδα στο τέλος της δεκαετίας του '60, ήρθα σε επαφή με το Σύνδεσμο των Ελλήνων Αιγυπτιωτών. Οι συναντήσεις που πραγματοποιήθηκαν εκεί με τον Πρόεδρο του Συνδέσμου, αλλά και με αυτόν του συλλόγου Ελλήνων Μανσούρας, μου έδωσαν την εικόνα της αντίστροφης πορείας, αυτής από την Ελλάδα στην Αίγυπτο και πάλι πίσω. Ο Πρόεδρος του Συνδέσμου, επίσης κάτοικος Καλλιθέας, μου προξένησε το ενδιαφέρον, να αναζητήσω χώρους συνύπαρξης μεταξύ Ελλήνων-Αιγυπτίων στην Καλλιθέα σήμερα και αν και πώς αυτοί σχετίζονται με την προηγούμενη συνύπαρξή τους στην Αίγυπτο. Για το σκοπό αυτό πραγματοποίησα συνεντεύξεις με έναν Έλληνα Αιγυπτιώτη και μια Ελληνίδα Αιγυπτιώτισσα, σημερινούς κατοίκους της Καλλιθέας.

	ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΕΣ - ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΑΦΙΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ				ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ	ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΑ ΜΑΓΑΖΙΑ	ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΙΓΥΠΤΙΩΤΕΣ
	ΔΕΚΑΕΤΙΑ '80	ΔΕΚΑΕΤΙΑ '90	ΔΕΚΑΕΤΙΑ '00	ΔΕΚΑΕΤΙΑ '10			
ΜΕΤΑΞΟΥΡΓΕΙΟ	κός θαμώνας καφενείου		ΙΜΑΜΗΣ		ΤΖΑΜΙ ΜΕΤΑΞΟΥΡΓΕΙΟΥ	ΚΑΦΕΝΕΙΟ ΟΙ ΠΥΡΑΜΙΔΕΣ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΜΙΝΙ ΜΑΡΚΕΤ ΑΓΑΠΗ ΑΡΑΒΙΚΟ ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟ ΦΑΛΑΦΕΛ	
ΚΑΛΛΙΘΕΑ	κός Χ. (Tropical) κός Β. (Tropical)	κα Κ. (1000+1 Νύχτες)	κός Α. (Cairo cafe) κός Β. (υπεύθυνος τζαμιού) κα Ν.	κός Ν. (everest)	ΤΖΑΜΙ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ 1 / ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΕΜΕΝΩΝ ΑΘΗΝΑΣ ΤΖΑΜΙ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ 2 ΤΖΑΜΙ ΤΖΙΤΖΙΦΙΕΣ ΧΩΡΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΟΠΤΩΝ / ΠΑΤΗΡ-ΕΦΡΑΙΜ	ΧΑΡΤΗΣ 6	ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΤΩΝ κός Χρήστος κα Ρέα
ΆΛΛΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	κός Τ. (πατέρας 2ης γενιάς)	ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ	κός Η.		ΝΕΟ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΟ ΤΕΜΕΝΟΣ (ΒΟΤΑΝΙΚΟΣ)		ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΟΙΝ/ΤΑΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΑΝΣΟΥΡΑΣ

Πίνακας 1: Πίνακας Κατηγοριοποίησης Υλικού Συνεντεύξεων, ίδια επεξεργασία

2. Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ

2.1 Αίγυπτος_Πρόσφατες πολιτικές εξελίξεις και κοινωνικές συνθήκες

Η Αίγυπτος τα τελευταία χρόνια αντιμετωπίζει ανακατατάξεις που συνδέονται με το πολιτικό σκηνικό αλλά αντικατοπτρίζουν παράλληλα τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα διαχρονικά. Οι μαζικές διαδηλώσεις της Αραβικής Άνοιξης του '11 που οδήγησαν στην παραίτηση του τότε Προέδρου Μουμπάρακ, αποκάλυψαν το μέγεθος της λαϊκής δυσαρέσκειας απέναντι στο αυταρχικό καθεστώς, τη φτώχεια, την ανεργία και την κοινωνική ανισότητα. Στις βουλευτικές εκλογές του ίδιου έτους, το κόμμα των Αδελφών Μουσουλμάνων κερδίζει την πλειοψηφία και ο αρχηγός του κόμματος, Μοχάμεντ Μόρσι, αναλαμβάνει την εξουσία. Στο στρατιωτικό πραξικόπημα του Ιουλίου του 2013, που ακολούθησε τις μαζικές διαδηλώσεις κατά του Μόρσι και της ισλαμικής του κυβέρνησης, ο Αμπντέλ Φατάχ Αλ Σισί, Πρόεδρος των Ενόπλων Δυνάμεων, θα παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στην εκδίωξη του Μόρσι. Στις προεδρικές εκλογές του 2014 εκλέγεται ως πρωθυπουργός της χώρας με ποσοστό 97%, ενώ την ίδια χρονιά ψηφίζεται καινούριο Σύνταγμα. Παρολαυτά κι ενώ φαινομενικά το νέο Σύνταγμα στόχευε στην αναγνώριση περαιτέρω δικαιωμάτων στους πολίτες του κράτους, το 2017 ψηφίζεται διάταγμα το οποίο απαγόρευε τις μαζικές διαδηλώσεις, η ελευθερία του τύπου και δράση των ΜΚΟ περιορίστηκαν, ενώ σύμφωνα με το Παρατηρητήριο των

Εικόνα 1: www.google.com

Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, στις φυλακές σήμερα κρατούνται περίπου 60.000 άτομα για πολιτικούς λόγους.

Παράλληλα με τις πολιτικές αναταραχές, η μεγάλη κοινωνική ανισότητα, με το ¼ του πληθυσμού της χώρας να ζει κάτω από το εθνικό όριο της φτώχειας, η περιορισμένη πρόσβαση σε δομές υγείας και εκπαίδευσης και η τεράστια πληθυσμιακή αύξηση και πυκνότητα, με το 94% του πληθυσμού να ζει περίπου στο 4% της συν. έκτασης της χώρας, δημιουργούν τεράστια προβλήματα στον ντόπιο πληθυσμό, συμβάλλοντας καθοριστικά στην επιθυμία για μετανάστευση, ακόμη και με παράτυπο τρόπο²¹.

Από τις **αρχές του 21ου αι.** έχει ξεκινήσει ένα νέο κύμα άτυπης μετανάστευσης από την Αίγυπτο προς την Ευρώπη, που στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως **«η μετανάστευση των φτωχών»**. Βασικά κίνητρα αυτής, όπως δηλώνει και ο όρος, είναι κατ' αρχήν τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στη χώρα και παράλληλα η δυσκολία εύρεσης εργασίας στις χώρες του Αραβικού Κόλπου, λόγω του ανταγωνισμού από «φθηνότερους» εργάτες από τη ΝΑ Ασία, ενώ η γεωγραφική εγγύτητα και η ευκολία περάσματος με βάρκες σε χώρες τις Μεσογείου, αύξησαν τα ποσοστά παράτυπα μετακινούμενων και προς τη χώρα μας.

Για το φαινόμενο αυτό, στο επιστημονικό άρθρο που παρουσιάστηκε στο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Πληθυσμού 2006²², περιγράφεται η έρευνα που διεξήχθη σε 1552 άνδρες μεταξύ 18 και 40 ετών, με καταγωγή από 8 διαφορετικά αιγυπτιακά Κυβερνεία (διοικητική διαίρεση). Η έρευνα πεδίου που πραγματοποιήθηκε με ερωτηματολόγια, επιχείρησε να εξετάσει τα κίνητρα της μετανάστευσης, το κοινωνικό-πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον του τόπου προέλευσης και πώς αυτό επιδρά στην απόφαση για μετανάστευση, αλλά και αν οι εν δυνάμει μετανάστες γνωρίζουν σχετικά με την «χωρίς χαρτιά» μετανάστευση και τον ρόλο των διακινητών με προορισμό την Ευρώπη.

Τα αποτελέσματα αυτής έδειξαν, πώς η μετανάστευση προς την Ευρώπη είναι σχεδόν αποκλειστικά «ανδρική», σε ποσοστό 90%. Οι μετανάστες με προέλευση από αστικές περιοχές είναι περισσότεροι (52,4%) από αυτούς με αγροτική (47,6%), ενώ η μέση ηλικία τους είναι τα 27,4 χρόνια, δηλαδή αρκετά χαμηλή, με τα 2/3 των συμμετεχόντων μεταναστών να είναι κάτω των 30 ετών. Πρόκειται δηλαδή για μετανάστευση νεαρών ανδρών και εξαιτίας αυτού, το 59,3% από αυτούς είναι άγαμοι.

Όσον αφορά τις προτιμώμενες χώρες προς μετανάστευση, οι περισσότεροι θα επέλεγαν την Ιταλία (53,4%), ακολουθεί η Γαλλία (23,2%), η Γερμανία (6,5%), το Ηνωμένο Βασίλειο (5,6%), ενώ την Ελλάδα θα επέλεγε ένα 1,8%. Ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι ένα 87,9% θα είχε την πρόθεση να επιστρέψει κάποια στιγμή πίσω στην Αίγυπτο, όπως συνέβη στο

21 <http://www.bmz.de>

22 βλ. Zohry Ayman, *Egyptian Irregular Migration to Europe*, European Population Conference 2006, 21-24 June 2006, The University of Liverpool, UK.

παρελθόν και με τη μετανάστευση προς της Αραβικές χώρες του Κόλπου.

Φυσικά, οι κοινωνικές και πολιτικοοικονομικές αλλαγές που βιώνει τα τελευταία χρόνια η χώρα, επηρέασαν το φαινόμενο της μετανάστευσης, όχι μόνο στην Αίγυπτο, αλλά τις σχέσεις της με άλλες χώρες, όπως η Λιβύη, η Τυνησία, η Συρία και η Υεμένη. Συγκεκριμένα, η μαζική επιστροφή Αιγυπτίων από τη Λιβύη, μετά τη Λιβυκή Επανάσταση, η αυξανόμενη μετανάστευση Χριστιανών Κοππών, μετά τις κλιμακούμενες συγκρούσεις μεταξύ Μουσουλμάνων και Χριστιανών, που συνιστούσαν απειλή για την εθνική συνοχή, και ο όλο και αυξανόμενος αριθμός εισερχόμενων προσφύγων από τη Συρία που εγκαθίσταντο στην Αίγυπτο, είναι γεγονότα που μετέβαλλαν το μεταναστευτικό τοπίο²³. Σύμφωνα με μελέτη των Girgis and Osman²⁴, για την επιθυμία μετανάστευσης μετά την Επανάσταση στην Αίγυπτο, το 75% ήταν Χριστιανοί, ενώ μόλις το 38% Μουσουλμάνοι, γεγονός που συνδέεται άμεσα με την άνοδο του πολιτικού Ισλάμ μετά την Επανάσταση. Η Αίγυπτος το 2013 είχε περίπου 7 εκ. μετανάστες σε άλλες χώρες, που δεδομένης της πολιτικής αστάθειας στην οποία βρίσκεται τα τελευταία χρόνια, όπως και τα πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας, που αγγίζουν το 38,2%, η τεράστια αύξηση του πληθυσμού (για το 2017 98 εκ.), ο αριθμός των οικογενειακών μελών, με μέσο όρο 5,4 μέλη, αλλά και οι κακές συνθήκες διαβίωσης, αναμένεται πώς θα συνεχίσουν να προκαλούν επιθυμία για μετεγκατάσταση σε άλλες χώρες.

2.2 Η Μετανάστευση των Αιγυπτίων

Η αναφορά που γίνεται στη συνέχεια, στα μεταναστευτικά ρεύματα από την Αίγυπτο, σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, προήλθε από τη σύνθεση και αξιοποίηση στοιχείων και μελετών της Eurostat, των εκθέσεων του MPC (Migration Policy Center) του European University Institute για τα έτη 2013 και 2016, στοιχεία της CAPMAS (Central Agency for Public Mobilization And Statistics), καθώς και του IOM (International Organization for Migration).

Για την αιγυπτιακή μετανάστευση στην Ελλάδα, αξιοποιήθηκαν, επιπλέον, στοιχεία της απογραφής της ΕΛΣΤΑΤ για τα έτη 1991,2001,2011, μελέτες του ΕΚΚΕ (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών), του Ι.ΜΕ.ΠΟ (Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής) και του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες. Τέλος, άρθρα, ακαδημαϊκές μελέτες και διδακτορικές διατριβές, καθώς και ερευνητικά προγράμματα, εμπλούτησαν το παραπάνω υλικό. Στόχο της εξέτασης του φαινομένου της διαχρονικής μετακίνησης του Αιγυπτιακού πληθυσμού αποτελεί, όχι μόνο η ποσοτική ανάλυση, αλλά και η ανάδειξη των ποιοτικών

²³ άρθρο Ayman Zohry, Egypt's International Migration after the Revolution : Is There Any Change?, περιοδικό Confluences Méditerranée, 2013/87.

²⁴ Girgis, H. & M. Osman (2013) Desire to migrate among Egyptians after the January 25th revolution, Paper presented in the International Seminar on International Migration in the Middle East and North Africa After the Arab Uprising: A Long Term Perspectives. The International Union for the Scientific Study of Population (IUSSP), Cairo 22-23 April.

χαρακτηριστικών της, καθώς και η σύνδεσή της με τις πολιτικές εξελίξεις των τελευταίων ετών, μετά και τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης του 2011.

/Προς χώρες του Κόλπου

Η μαζική μετανάστευση Αιγυπτίων προς χώρες του Αραβικού Κόλπου, ξεκινά από τη δεκαετία του '50 και έπειτα, λόγω της αυξανόμενης ανάγκης για εργατική δύναμη στον πετρελαϊκό τομέα. Παράλληλα, τα οικονομικά προβλήματα της χώρας αποστολής εκείνη την περίοδο, εξαιτίας του μεγάλου ρυθμού πληθυσμιακής αύξησης, οδήγησαν πολλούς στην αναζήτηση καλύτερης τύχης εκτός Αιγύπτου. Συγκεκριμένα, στο διάστημα 1897- 1947, δηλαδή μέσα σε πενήντα χρόνια, ο πληθυσμός της Αιγύπτου διπλασιάζεται (από 9,7 εκ. σε 19 εκ.), ενώ διπλασιάζεται ακόμη μια φορά στο διάστημα μεταξύ 1947 και 1976, μόλις μέσα σε 30 χρόνια, φτάνοντας τα 38 εκατ. κατοίκους.

Από το 1974 η Αιγυπτιακή κυβέρνηση δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες για «μετανάστες εργασίας», άροντας του περιορισμούς προηγούμενων περιόδων. Παράλληλα, στις χώρες του Κόλπου και στη Λιβύη είχαν αρχίσει μεγάλα αναπτυξιακά έργα, ενώ το 1973 σημειώνεται τετραπλασιασμός των εσόδων από τα πετρέλαια, λόγω του εμπάρκο που εφαρμόζεται. Εξαιτίας αυτών, στις αρχές του '80, ένα εκατομμύριο Αιγύπτιοι δούλευαν εκτός χώρας.

Το **1983** σημειώνεται η μεγαλύτερη ζήτηση για εργατική δύναμη από τις χώρες του Κόλπου, με 3,28 εκ. Αιγυπτίους να δουλεύουν σε αυτές. Τα εμβάσματα που εισέρχονταν στη χώρα από εργάτες μετανάστες έφταναν το 1979 τα 2 δισ. δολ., όσα δηλαδή έσοδα λάμβανε συνολικά η χώρα από την εξαγωγή βαμβακιού, τα τέλη διέλευσης του Σουέζ και τον τουρισμό.

Από το '84 μέχρι το '87, εξαιτίας πολιτικοοικονομικών ανακατατάξεων, αλλά και πτώσης των τιμών πετρελαίου λόγω του πολέμου μεταξύ Ιράν και Ιράκ, οι ευκαιρίες απασχόλησης και η ζήτηση για εργασία μειώνονται.

Στις αρχές του '90, 2,2, εκ. Αιγύπτιοι παρέμεναν στο εξωτερικό, σημαντικά όμως λιγότεροι από ότι τα προηγούμενα χρόνια. Πολλοί απ' αυτούς επέστρεψαν πίσω στην Αίγυπτο και άλλοι κατευθύνθηκαν προς άλλες Αραβικές χώρες, προς την Ευρώπη ή τη Β. Αμερική.

Ο πιο δημοφιλής προορισμός, ανάμεσα στις Αραβικές χώρες ήταν το Ιράκ, το οποίο ενθάρρυνε Αιγύπτιους αγρότες να εγκατασταθούν στο νότιο, γόνιμο τμήμα της χώρας εξελίσσοντας τεχνικές άρδευσης.

Ακόμη μεγαλύτερη μείωση μεταναστευτικής κίνησης Αιγυπτίων παρατηρείται στο διάστημα 1988-1992. **Από το 1992** που αρχίζει η σύγχρονη περίοδος της μετανάστευσης,

οι αριθμοί αρχίζουν να αυξάνονται και πάλι, με 2.2 εκ. Αιγυπτίων το **2003** και 3.9 εκ. το **2008** (CAPMAS), να έχουν μεταναστεύσει προς χώρες του Κόλπου.

Table 9: Change in Stocks of Egyptian Immigrants in European Countries (1971-2000)

Country	1971	1981	1991	1997	1998	1999	2000
France		4,300	6,300				
Germany	5,349	8,587	8,640	13,595	13,927	13,976	13,811
United Kingdom				3,000	4,000	6,000	
Italy				25,272	27,286	30,582	
Spain					778	919	972
Greece	1,116	2,415	4,012	6,903	6,599		
Austria	781	1,574	4,509				
Switzerland					1,624	1,534	1,591
Norway						111	131
Sweden						596	605
Denmark							576
Belgium						613	
Hungary					449	451	456
Finland					217	220	218
Netherland			4,546	3,105	3,101	2,933	2,771

Source: Arab Labor Organization (2001), "Bulletin of Arab Migration Statistics in European Countries 1971-2000."

Πίνακας 2: Αιγύπτιοι μετανάστες σε Ευρωπαϊκές Χώρες (1971 - 2000), πηγή: Αραβικός Οργανισμός Εργασίας, 2001.

/Προς ΗΠΑ και Ευρώπη

Οι πρώτες μεταναστευτικές κινήσεις Αιγυπτίων προς την Ευρώπη, πραγματοποιήθηκαν στις **αρχές του 19ου αι.**, όταν ο ιδρυτής της σύγχρονης Αιγύπτου, Mohamed Ali, έστειλε στη Γαλλία Αιγύπτιους να σπουδάσουν σε στρατιωτικές σχολές, ώστε να στελεχώσει τον στρατό της χώρας.

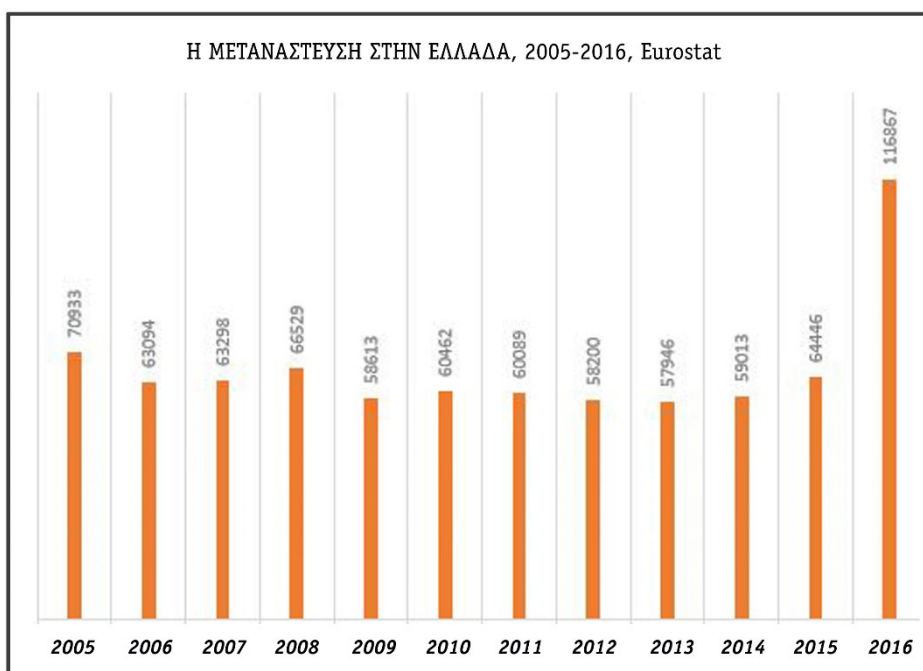
Από τις **αρχές του '60**, πολιτικοί, οικονομικοί και κοινωνικοί λόγοι, ωθούν πολλούς Αιγυπτίους να μεταναστεύσουν προς χώρες της Ευρώπης και τη Β. Αμερική. Σύμφωνα με στοιχεία της CAPMAS, συνολικά 824.000 Αιγύπτιοι ζούσαν μόνιμα σε μη αραβικές χώρες. Το 80% αυτών συγκεντρωνόταν με μεγάλη διαφορά στις ΗΠΑ (36%), και ακολουθούσαν ο Καναδάς (13,3%), η Ιταλία (11%), η Αυστραλία (8%) και η Ελλάδα (7%). Το υπόλοιπο 20% μοιραζόταν σε χαμηλά ποσοστά μεταξύ χωρών, όπως η Ολλανδία, η Γαλλία, η Αγγλία, η Γερμανία, η Ελβετία, η Αυστρία και η Ισπανία.

Για την **ευρωπαϊκή μετανάστευση** των Αιγυπτίων, σύμφωνα με τα στοιχεία του Αραβικού Οργανισμού Εργασίας για το διάστημα **1971-2000**, ο πιο δημοφιλής προορισμός ήταν διαχρονικά η Ιταλία. Ακολουθεί η Γερμανία, η οποία στο στο διάστημα '91-'97, παρουσιάζει αύξηση κατά 63% περίπου των Αιγυπτίων μεταναστών.

Από το 1990, με τη Συμφωνία Σένγκεν και τη Συνθήκη του Μάαστριχτ στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης, αυξάνεται ο αριθμός και της άτυπης μετανάστευσης, λόγω των κλιμακούμενων περιοριστικών μέτρων που επιβλήθηκαν από τα κράτη (έκδοση βίζας, συννοριακοί έλεγχοι, απαίτηση άδειας εργασίας κλπ.), στοιχεία που όμως καθότι δεν καταγράφονται, δημιουργούν μεγάλες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα επίσημα αριθμητικά μεγέθη και σε αυτά που αντιστοιχούν στα πραγματικά.

/Προς την Ελλάδα

Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat για το σύνολο του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα, για τα έτη από το 2005 έως το 2016, παρατηρούμε πώς μέχρι και το '15, αυτό κυμαινόταν σε σχετικά σταθερά επίπεδα με μικρές διακυμάνσεις μεταξύ 58.000-70.000 περίπου. Κατακόρυφη αύξηση παρατηρείται στο διάστημα 2015-2016, με τον συνολικό αριθμό μεταναστών στη χώρα μας να φτάνει από 64.446 σε 116.867, αύξηση που αντιστοιχεί σε ποσοστό περίπου 81%.

Πίνακας 3: Η Μετανάστευση στην Ελλάδα 2005-2016, πηγή: Eurostat

Σύμφωνα με τα εθνικά στατιστικά στοιχεία, για τον αριθμό των ημεδαπών στο σύνολο της χώρας, αυτοί από **24.803** το **1991**, αυξήθηκαν μέσα σε μία δεκαετία κατά 266%, φτάνοντας τους **90.801** το **2001**, ενώ κατά τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας παρατηρείται μείωση -12%, με καταγραφή **79.554** ημεδαπών στο σύνολο της χώρας.

Για τους Αιγύπτιους μετανάστες, η Ελλάδα αποτελεί έναν από τους δημοφιλείς προορισμούς, παρότι τα ελλιπή στοιχεία δε μας δίνουν τη δυνατότητα συγκριτικής ανάλυσης διαχρονικά.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Αραβικού Οργανισμού Εργασίας του 2001, μεταξύ **1971-1981**, ο αριθμός Αιγύπτων μεταναστών στην Ελλάδα, υπερδιπλασιάζεται, φτάνοντας τους 2.415 σε αριθμό. Κατά την επόμενη δεκαετία, από το **'81 έως το '91** δηλαδή, η αύξηση προσεγγίζει το 66%, ενώ από το **'91 έως το '98**, παρατηρούμε επιπλέον 64% αύξηση, με **6.599** Αιγύπτιους μετανάστες στη χώρα μας για το έτος **1998**.

**Estimated number of Egyptian migrants in Europe by country of destination,
Egypt circa 2000**

Country of Destination	Number in Thousands	Percent
Italy	90	27.6
Greece	60	18.4
Netherlands	40	12.3
France	36	11.0
United Kingdom	35	10.7
Germany	25	7.7
Switzerland	14	4.3
Austria	14	4.3
Spain	12	3.7
Total	326	100

Source: CAPMAS 2001

Πίνακας 4: Εκτιμώμενος αριθμός Αιγύπτων μεταναστών στην Ευρώπη ανά χώρα προορισμού, 2000, πηγή: CAPMAS 2001

Σύμφωνα με τα απογραφικά στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το **2001**, οι Αιγύπτιοι μετανάστες στην Ελλάδα έφταναν τους **7.939**. Για το ίδιο έτος, τεράστια απόκλιση παρουσιάζουν τα στοιχεία που προέρχονται από την CAPMAS (βλ. πίνακα πάνω), στα οποία αναφέρονται 60.000 Αιγύπτιοι μετανάστες στην Ελλάδα, κατατάσσοντας την ως δεύτερο δημοφιλέστερο προορισμό (ποσοστό 18,4%), μετά την Ιταλία που διατηρεί το προβάδισμα με ποσοστό 27,6%.

Egyptian emigration stock by country of residence according to Egyptian consular statistics (year 2009) and destination countries' statistics (years around 2012)				
Egyptian consular statistics			Destination countries' statistics (a)	
Country of residence	Temporary migrants	Country of residence		Permanent migrants
Arab countries	4,783,800	North America	776,000	203,932
of which Libya	2,000,000	of which US	635,000	162,232
Saudi Arabia	1,300,000	Canada	141,000	41,700
Jordan	525,000	Europe	790,645	224,122
Kuwait	480,000	of which UK	250,000	31,000
UAE	280,000	Italy	190,000	92,001
Qatar	88,500	France	160,000	28,825
Oman	45,000	Greece	80,000	9,461
Lebanon	38,000	Germany	30,000	13,316
Iraq	15,000	Netherlands	30,000	12,038
Bahrain	12,000	Others	48,645	39,481
Yemen	10,300	Oceania	106,000	34,838
Syria	10,000	Others	8,518	166,175
Total temporary migrants	4,783,800	Total permanent migrants	1,681,163	629,067
Total temporary and permanent migrants		6,464,963		-

Notes: (a) Destination countries' statistics are taken from national sources (population censuses, population registers, registers for foreigners, etc.). Such statistics are not available for Arab countries (left-hand side of the table)

Source: Egyptian consular records and destination countries' statistics

Πίνακας 5. Πηγή: βλ. παραπομπή Νο 25 σελ. 22.

* Στον πίνακα 5 η μετανάστευση προς χώρες του Αραβικού Κόλπου αναφέρεται ως «προσωρινή» (temporary), καθότι οι μετανάστες σε αυτές τις χώρες δεν αποκτούν κανέναν απολύτως δικαίωμα, ούτε μετά από πολυετή παραμονή στις χώρες υποδοχής, γεγονός που αναγκάζει τη συντριπτική πλειοψηφία να επιστρέφει μετά από κάποιο διάστημα στην πατρίδα, σε αντίθεση με τη μετανάστευση προς τον υπόλοιπο κόσμο, που αναφέρεται ως «μόνιμη» (permanent) μετανάστευση.

Σύμφωνα με στοιχεία του Κέντρου Μεταναστευτικής Πολιτικής του European University Institute, από όπου προέρχεται ο πίνακας 5²⁵, για το έτος **2009**, η μετανάστευση των Αιγυπτίων προς Αραβικές χώρες διατηρούσε το συντριπτικό προβάδισμα με ποσοστό 74%. Προς τη Β. Αμερική μετανάστευσε ένα 12% των Αιγυπτίων, κι άλλο ένα 12% προς την Ευρώπη, με την Ελλάδα να δέχεται 80.000 Αιγύπτιους μετανάστες. (σημειώνεται πως τα εθνικά στατιστικά στοιχεία του 2012 αναφέρουν μόλις 9.461 Αιγυπτίους).

Για το έτος **2013** (πιν. 6 σελ. 23), η μετανάστευση προς χώρες του Κόλπου αυξάνεται, με ποσοστό 84% επί του συνόλου των εξερχόμενων μεταναστών. Η μετανάστευση προς την Αμερική μειώνεται αισθητά στο 4% με δημοφιλέστερο προορισμό τις ΗΠΑ, αλλά και προς την Ευρώπη, που περιλαμβάνει ένα 5% του συνόλου, με πιο δημοφιλή προορισμό την Ιταλία (το 1/3 περίπου), αλλά και την Αγγλία και Γαλλία, ενώ η Ελλάδα δεν καταγράφεται ξεχωριστά.

25 βλ. MPC team, *Migration Profile: Egypt*, European University Institute, June 2013 και Françoise De Bel-Air, *Migration Profile: Egypt*, European University Institute, February 2016.

Estimates of Egyptian migrants' stocks by region and selected countries of residence (2011-2015)				
	Source	Def.	Number	% of all emigrants
Arab Countries			around 3,700,000	86%
Gulf States				
Saudi Arabia	(1)	(B)	1.300.000	
Kuwait			482.692	
UAE			400.000	
Qatar			180.000	
Oman			29.877	
Bahrain			20.000	
Other Arab countries				
Of which Libya	(2)	(B)	700.000	
Jordan	(3)		636.270	
Europe 28+Switzerland+Norway			204.814	5%
Of which Italy	(4)	(A)	72.326	
UK			31.338	
France			29.446	
North America			194.747	4%
US	(A)	143.407		
Canada		51.340		
Others			200.000	5%
Of which Australia	(A)	36.536		
Total emigrants			around 4,300,000	100%
Sources:				
(1) national population registers and other estimates, http://gulfmigration.eu/ Estimates for Kuwait: Dec. 2012; Saudi Arabia: 2013; Qatar, UAE, Bahrain: 2014				
(2) IOM, 2013; (3) census November 2015				
(4) OECD-DIOC database, 2011 revision.				
Definition of migrant: (A) country of birth; (B) country of nationality.				
Europe refers to the EU-28+Switzerland+Norway				

Πίνακας 6: Migration Profile: Egypt, European University Institute, February 2016, σελ. 2

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ranoramastatistics.gr η κατανομή ατόμων με Αιγυπτιακή υπηκοότητα και διάκριση φύλου για τα τρία απογραφικά έτη 1991, 2001, 2011 διαρθρώνεται ως εξής.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ, ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΤΟΣ					
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	ΣΥΝΟΛΟ ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΧΩΡΑΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ ΕΠΙ ΣΥΝΟΛΟΥ ΗΜΕΔΑΠΩΝ
1991	3186	878	4064	24803	16% επί συνόλου
2001	6160	1779	7939	90801	9% επί συνόλου
2011	8044	2411	10455	79554	13% επί συνόλου

Πίνακας 7: Αριθμός Αιγυπτίων Μεταναστών, κατά φύλο και απογραφικό έτος στην Ελλάδα, πηγή: ranoramastatistics.gr

Όπως μου είπε ο Πρόεδρος της Αιγυπτιακής Κοινότητας, αναφορικά με τον αριθμό των Αιγυπτίων στην Ελλάδα, «...μέχρι το 2010 ήταν γραμμένοι στην Πρεσβεία 55.000 άτομα περίπου, αν βάλεις κι αυτούς χωρίς χαρτιά, φτάνανε πιστεύω 75.000. Παλιότερα ήταν ακόμη περισσότεροι αλλά λόγω κρίσης φύγανε και πήγαν προς Ιταλία, Γαλλία. Σήμερα 13.000 είναι επίσημοι και 35.000 χωρίς χαρτιά, άρα περίπου 48.000 σε όλη την Ελλάδα.

Από τα παραπάνω στοιχεία, είναι φανερό πώς δεν μπορεί να υπάρξει ακριβής αριθμητική εκτίμηση της πραγματικής έκτασης της μετανάστευσης, γεγονός άμεσα συνδεδεμένο και με το καθεστώς της άτυπης, χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα, μετακίνησης πληθυσμών. Το φαινόμενο αυτό που συνδέεται άμεσα με την έλλειψη ευκαιριών νόμιμης μετανάστευσης, στηρίζεται παράλληλα και σε ένα τεράστιο δίκτυο παράνομης κερδοφορίας από ανθρώπους-διακινητές εις βάρος των μεταναστών²⁶.

Εκπαιδευτικό επίπεδο Αιγύπτιων μεταναστών στην Ελλάδα

Σύμφωνα με στοιχεία του MMO (Mediterranean Migration Observatory), για το εκπαιδευτικό επίπεδο των Αιγύπτιων μεταναστών²⁷, που σύμφωνα με τα στοιχεία αριθμούν 7.448 άτομα, από αυτούς:

- Περίπου **19%** έχει **Πτυχίο Ανώτερων/ Ανώτατων σχολών ή Μεταπτυχιακό Δίπλωμα** (σε μικρό ποσοστό, μόλις 0,6%)
- Ποσοστό **31,2%** είναι απόφοιτοι **Γενικού (27,8%) ή Τεχνικού Λυκείου (3,4%)**
- Το **10,2%** έχει ολοκληρώσει την **Υποχρεωτική εκπαίδευση**.
- Το **15,2%** έχει ολοκληρώσει την **Πρωτοβάθμια εκπαίδευση**.
- Το **2,7%** έχει ολοκληρώσει **κάποιες τάξεις της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης**.
- Το **4,3%** γνωρίζει μόνο **βασική ανάγνωση και γραφή**.

Τα στατιστικά στοιχεία της απογραφής του 2011²⁸, καταγράφουν στην Περιφέρεια Αττικής 7.799 Αιγύπτιους. Από αυτούς οι 5.630 είναι άνδρες και οι 2.169 γυναίκες. Το 25% των ανδρών είναι Απόφοιτοι Λυκείου, το 18% Απόφοιτοι Δημοτικού, το 13% απόφοιτοι Παν/μίου, Πολυτεχνείου ή ισότιμων σχολών, το 12% απόφοιτοι Γυμνασίου, ενώ μόλις ένα 4% δεν γνωρίζει ανάγνωση και γραφή.

Για τις γυναίκες, το 20% είναι απόφοιτες Λυκείου, το 15% απόφοιτες Παν/μίου, Πολυτεχνείου ή ισότιμων σχολών, το 8% αποφοίτησε από το Γυμνάσιο, ενώ ένα ποσοστό 18% ολοκλήρωσε μόνο την προσχολική αγωγή ή δεν γνωρίζει καθόλου ανάγνωση και γραφή.

²⁶ βλ. και Howaida Roman, *Irregular Migration of Egyptians*, CARIM Analytical and Synthetic notes 2008/68, Robert Schuman Center for Advanced studies, European University Institute.

²⁷ Χριστοδούλου Αναστασία, *Κοινωνική Ένταξη και Θρησκευτική συμπεριφορά: Η περίπτωση των Αιγύπτιων μεταναστών στην Αττική, 2009*

²⁸ <http://www.statistics.gr>

Ηλικιακή Σύνθεση

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ίδιου απογραφικού έτους, 2011, το 19% των Αιγυπτίων έως 18 ετών, το 24% μεταξύ 19-30, το 28% μεταξύ 30-40, το 19% 40-50 και το 7% άνω των 50 ετών.

Απασχόληση

Η εργασία των μεταναστών στην Ελλάδα συνδέεται άμεσα με τα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας διαχρονικά, αλλά και την παρούσα οικονομική συγκυρία της χώρας κατά την τελευταία δεκαετία.

2011:nationality_code_geo/occupational_status	Εργαζόμενος (-ή)	Ζητούσε εργασία	Ζητούσε εργασία για πρώτη φορά (Νέοι άνεργοι)	Μαθητής (-τρια) / Σπουδαστής (-τρια)	Συνταξιούχος	Εισοδηματίας	Οικιακά	Άλλη περίπτωση
Αίγυπτος	5521	1063	412	1176	188	9	1023	1063

Πίνακας 8. Πηγή: <https://panorama.statistics.gr/>, ίδια επεξεργασία.

Το μέγεθος του τομέα της άτυπης οικονομίας που συνδέεται άμεσα με τον «κατακερματισμό» της σε επιχειρήσεις μικρού μεγέθους, συχνά αλληλένδετες με οικογενειακούς δεσμούς, η εποχικότητα, αναφορικά με τομείς όπως ο τουρισμός ή η γεωργία, αλλά και η απόρριψη κακοπληρωμένων και χαμηλού κοινωνικού κύρους εργασίες από τους Έλληνες, είναι στοιχεία που αλληλοδιαπλέκονται και διαμορφώνουν την εργασιακή συνθήκη των μεταναστών στη χώρα μας.

Σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποιήθηκε μέσω συνεντεύξεων σε συνολικά 135 μετανάστες, τριών εθνικοτήτων, ανάμεσα στους οποίους και Αιγύπτιοι, που βρίσκονται στην Ελλάδα «χωρίς χαρτιά»²⁹, καταδεικνύεται ότι, και οι τρεις μεταναστευτικές ομάδες καταλαμβάνουν τις χαμηλότερες κλίμακες στην αγορά εργασίας, με πολύ μεγάλα ποσοστά «μαύρης» εργασίας». Ως προς τους τομείς απασχόλησης, οι Αιγύπτιοι απασχολούνται κυρίως στον κατασκευαστικό τομέα αλλά και σε μικρές επιχειρήσεις, καθώς και στο «εμπόριο του δρόμου» (λαχεία, ρούχα, φομπιζού, δερμάτινα).

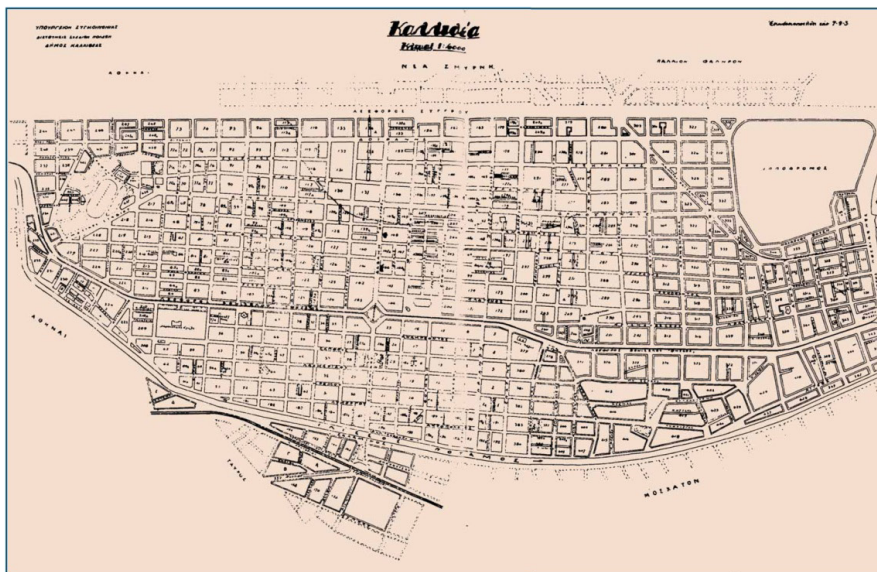
Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το 2011, από τους 10.455 Αιγυπτίους που απογράφηκαν, περίπου οι μισοί είναι εργαζόμενοι, ενώ άνεργοι είναι ένα ποσοτό κοντά στο 10%.

²⁹ άρθρο Iosifides T., King R., *Socio-Spatial Dynamics and Exclusion of Three Immigrant Groups in the Athens Conurbation*, *South European Society and Politics* 3(3):205-229, Routledge, 1998

3. Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

3.1 Ιστορική εξέλιξη

Η περίπτωση της Καλλιθέας αποτελεί την πρώτη προσπάθεια σχεδιασμού ενός οργανωμένου οικισμού στα περίχωρα της Αθήνας. Η πρωτοβουλία για τη δημιουργία της Καλλιθέας ελήφθη από την Ανώνυμο Οικοδομική Εταιρεία και οδήγησε στην επίσημη ίδρυση του προαστίου τον Ιανουάριο του 1885.

Έτος	Αριθμός κατοίκων	Ποσοστό αύξησης
1885	140	-
1900	500	257%
1907	1.300	160%
1920	4.200	223%
1925	25.000	519%
1928	27.000	8%
1940	36.000	33%
1951	47.000	30%
1961	55.000	17%
1971	85.000	54%
1981	117.000	37%
1991	114.233	-2,3%
2001	109.609	-4%

Δημογραφικά στοιχεία του πληθυσμού της Καλλιθέας από το 1885 μέχρι σήμερα.

Πολυθεματικό σχέδιο της Καλλιθέας κατά τη δεκαετία του 1900.

Χάρτης 2: Το πρώτο πολεοδομικό σχέδιο της Καλλιθέας.

Πηγή: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Καλλιθέας, *Καλλιθέα, Όψεις της Ιστορίας, του Δήμου και της Πόλης*, εκδ. Αλέξανδρος, 2006.

Το πρώτο πολεοδομικό σχέδιο του οικισμού, έργο Γάλλου μηχανικού, ακολουθούσε το Ιπποδάμειο σύστημα οργάνωσης. Οργανωνόταν από τέσσερις δεντροφυτεμένες λεωφόρους, οι οποίες στο κέντρο τους τέμνονταν σε πλατεία, ενώ η περιοχή περικλείονταν από ένα περιφερειακό βουλεβάρτο.

Αρχικά αποτέλεσε τόπο εξοχικής κατοικίας ευκατάστατων Αθηναίων, που με την πάροδο των χρόνων αποφάσισαν να εγκατασταθούν εκεί μόνιμα, παρά το γεγονός ότι η εγκατάσταση και η ανοικοδόμηση ήταν δύσκολες, καθότι έλειπαν βασικά δίκτυα και υποδομές. Ταυτόχρονα, άτομα και από τα μεσαία στρώματα μετοίκησαν στην Καλλιθέα συμβάλλοντας στην αισθητή αύξηση του πληθυσμού και στην εδαφική της επέκταση. Σ' αυτό συνετέλεσε και η εκβιομηχάνιση της περιοχής, κατά την περίοδο 1890-1914, με τη μεταφορά ελαφρών βιομηχανικών μονάδων από την Αθήνα και τον Πειραιά στον άξονα Νέο Φάληρο - Μοσχάτο - Καλλιθέα.

Έτσι, στις **αρχές του 20ου αι.** στην περιοχή συνυπήρχαν εργατικοί και προαστιακοί συνοικισμοί, ανάμεσα στον υπό διαμόρφωση άξονα Αθηνών- Πειραιώς και της λεωφόρου Φαλήρου, που οδηγούσε στα προάστια και στους χώρους αναψυχής της

φαληρικής ακτής.

Εκείνη την περίοδο ιδιαίτερα έντονη ήταν και η εσωτερική μετανάστευση από επαρχίες της Ελλάδος προς την Πρωτεύουσα, λόγω της αγροτικής κρίσης και κυρίως της σταφιδικής, στα τέλη της δεκαετίας. Οι αγρότες και οι εργάτες απασχολούνταν στους γύρω αγρούς και τα περιβόλια ή στην κτηνοτροφία, ενώ πολλοί δούλευαν και στα σφαγεία της Αθήνας ή στις λίγες βιομηχανικές μονάδες της περιοχής.

Από **μέσα της δεκαετίας του 1920**, στην Καλλιθέα λειτουργούσαν αρκετές βιομηχανικές μονάδες, όπως η «Πειραιϊκή Πατραϊκή», η «Ελβιέλα», η «Αθηναϊκή Εριουργία» και άλλες. Επιπλέον αναπτύχθηκαν και πολλές βιοτεχνίες τοπικής εμβέλειας, όπως το κεντρικό πρατήριο γαλακτοβιομηχανίας (Ε.Β.Γ.Α.), το Εργοστάσιο Αρτοποιίας (στην οδό Ηρακλέους 130), η αλευροβιομηχανία των Αδελφών Γιωργή, μεγάλα νηματοουργεία, εργοστάσιο ελαστικών κ.ά. Όσον αφορά στα εμπορικά καταστήματα, η Καλλιθέα κατείχε τον τίτλο της δεύτερης πόλης στην Αττική, μετά την Αθήνα, σε επίπεδο εμπορικής κίνησης. Μάλιστα, από το 1928, ο δήμος θα συνδεθεί με τη γραμμή του σιδηροδρόμου Αθηνών- Πειραιώς, ενώ οι Τζιτζιφιές (τμήμα τότε του Φαλήρου), ήταν παραθαλάσσια περιοχή.

Παράλληλα, η ίδρυση και λειτουργία εκπαιδευτικών σχολών και ιδρυμάτων, όπως η Χαροκόπειος Οικοκυρική και Επαγγελματική Σχολή Θηλέων, το 1929, η Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, το 1927 και το ίδιο έτος η Σιβιτανίδειος Τεχνική Σχολή Τεχνών και Επαγγελμάτων, προσέδιδαν στην περιοχή εξέχουσα θέση, ενώ ήδη λειτουργούσαν ο Οίκος Τυφλών (ιδρ. 1906), το Διδασκαλείο Νηπιαγωγών (1912) και το Εθνικό Ορφανοτροφείο του 1ου Παγκ. Πολέμου (1912).

Εικόνα 2: Η οδός Φιλαρέτου προς Νέα Σμύρνη από το ύψος της διασταύρωσης με την οδό Πλάτωνος στο Μεσοπόλεμο. Πρόκειται για τον Συνοικισμό Ποντίων Σκοπευτηρίου

Πρόσφυγες

Από τα **τέλη της δεκαετίας του 1910 μέχρι τη δεκαετία του 1930**, η άφιξη πολυάριθμων ομάδων προσφύγων από τον Πόντο, τη Μικρά Ασία, την Κωνσταντινούπολη και την Ανατολική Θράκη, προκάλεσε κατακόρυφη αύξηση του πληθυσμού της Καλλιθέας. Πιο συγκεκριμένα, από το **1919 έως τα μέσα του '20**, 500 οικογένειες από την Κερασούντα, την Τρίπολη και την Τραπεζούντα στεγάζονται στην περιοχή του Σκοπευτηρίου Καλλιθέας, σε αυτοσχέδια παραπήγματα από καλάμια και λινάτσες. Το **1922**, οι 22.000 πρόσφυγες από τον Πόντο, την Κων/πολη, την Καππαδοκία και τη Μ. Ασία, θα κατοικήσουν στους προσφυγικού οικισμούς των Παλιών Σφαγείων και των Τζιτζιφιών, σε χωμάτινες καλύβες. Έτσι, ενώ το 1907 ο πληθυσμός της Καλλιθέας ανερχόταν στους 1.300 κατοίκους, κατά το 1925 είχε εκτιναχθεί στις 25.000. Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν στην απόσπαση της

Έτος	Αριθμός κατοίκων	Ποσοστό αύξησης
1885	140	-
1900	500	257%
1907	1.300	160%
1920	4.200	223%
1925	25.000	519%
1928	27.000	8%
1940	36.000	33%
1951	47.000	30%
1961	55.000	17%
1971	85.000	54%
1981	117.000	37%
1991	114.233	-2,3%
2001	109.609	-4%

Πίνακας 9. Ο πληθυσμός του Δ. Καλλιθέας.

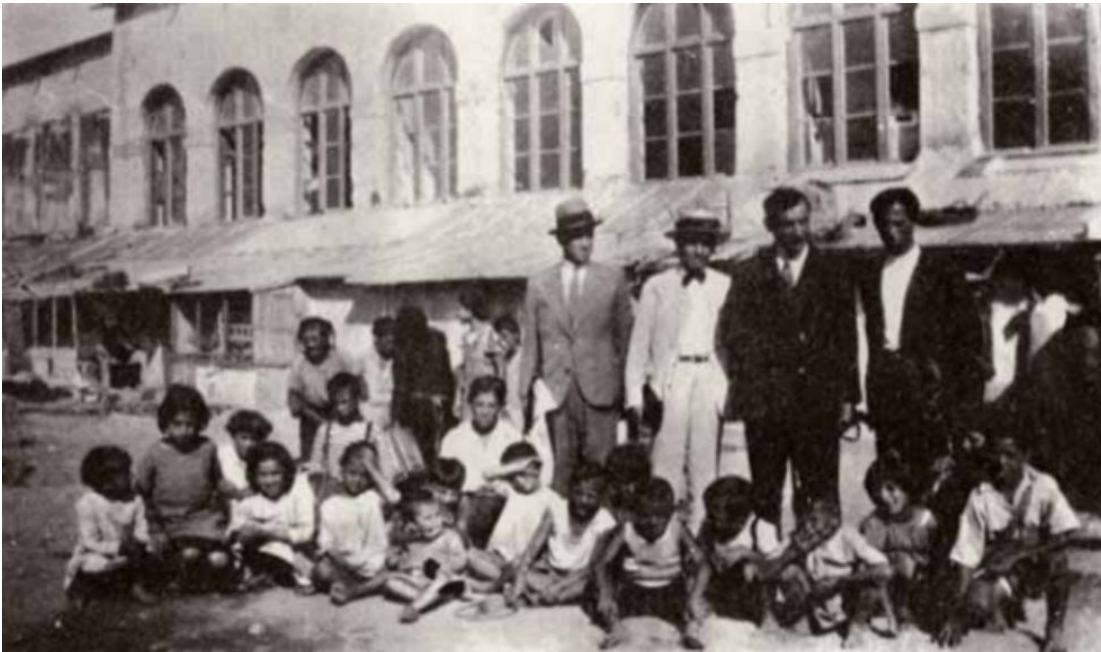
Πηγή: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Καλλιθέας, Καλλιθέα, Όψεις της Ιστορίας, του Δήμου και της Πόλης, εκδ. Αλέξανδρος, 2006.

Καλλιθέας από τον Δήμο Αθηναίων και την ίδρυση της ομώνυμης κοινότητας το 1925.

Οι πρόσφυγες μετά την εγκατάστασή τους αρχίζουν να εργάζονται σε οικοδομές, στον τροχιόδρομο ή να απασχολούνται στο εμπόριο, σε εργοστάσια της περιοχής ή στα περιβόλια της Αγ. Ελεούσας.

Στο χώρο του Σκοπευτηρίου, έως το 1925, κατοικούσαν χιλιάδες πρόσφυγες. Για την αποσυμφόρησή του και τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των προσφύγων μεταξύ 1928- 1934, ιδρύονται νέοι οργανωμένοι προσφυγικοί συνοικισμοί: Παλαιών Σφαγείων,

πίσω από τη Χαροκόπου, του Νέου Πόντου, οικισμός Κοσμετάτου, της Αγ. Ελεούσας

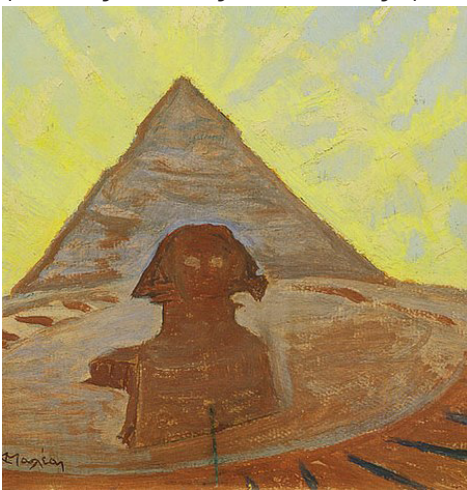

Εκπρόσωποι του Υπουργείου Προνοίας και προσφυγόπουλα μπροστά από τις παράγκες του Σκοπευτηρίου, 1932

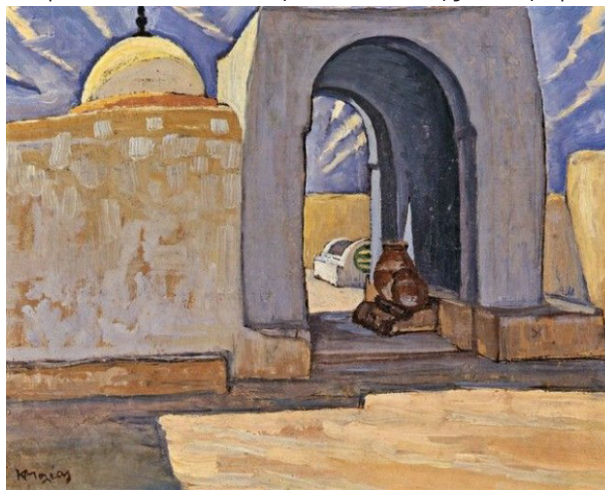
Εικόνα 3: Εκπρόσωποι του Υπουργείου Προνοίας και προσφυγόπουλα μπροστά από τις παράγκες του Σκοπευτηρίου, 1932, πηγή: ό., π.

κ. ά. και το 1931 κατασκευάζεται ο Αγ. Νικόλαος για τις θρησκευτικές ανάγκες των προσφύγων της Κερασούντας του Πόντου. Στα μέσα της δεκαετίας του '30 ο χώρος του Σκοπευτηρίου εκκενώνεται.

Η Καλλιθέα του '30 ήταν μια μικρή πόλη με εμπορικά καταστήματα, δημόσιες υπηρεσίες, τράπεζες, εκπαιδευτικά ιδρύματα, εκκλησίες, ιδρύματα και συλλογικά σωματεία. Είχε τέσσερις κινηματογράφους, εστιατόρια, βιομηχανίες και βιοτεχνίες και κέντρα διασκέδασης. Εκτός από τα χοροδιδασκαλεία που λειτουργούσαν από την προηγούμενη κιόλας δεκαετία, εδώ έκαναν την εμφάνισή τους τα πρώτα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης, τα οποία προσέλκυαν εκατοντάδες Αθηναίους, κυρίως τα Σαββατοκύριακα. Αξέχαστο για τους παλιούς Καλλιθεάτες έμεινε το «Τρίανα» του Βασίλη Χειλά επί της λεωφόρου

Εικόνα 4. Πηγή: ό., π.

Εικόνα 5. Πηγή: ό., π.

Συγγρού απ' όπου έχουν περάσει θρυλικά ονόματα, όπως ο Βασίλης Τσιτσάνης και η Μαρίκα Νίνου, το «Φαληρικό» και ο «Γιώργος» και του «Μαργωμένου» στις Τζιτζιφιές και πολλά άλλα.

Κατά τις δεκαετίες 1930-1960 έζησαν και δούλεψαν για μικρότερο ή μεγαλύτερο διάστημα στην ευρύτερη περιοχή της Καλλιθέας όλα τα μεγάλα ονόματα της εν λόγω μουσικής σκηνής, μεταξύ των οποίων ο Γιάννης Παπαϊωάννου, ο Χρήστος Κολοκοτρώνης, ο Μπαγιαντέρας και ο νεότερος Άκης Πάνου.

Έχει ενδιαφέρον το γεγονός πως στην Καλλιθέα έζησε σχετικά μεγάλος αριθμός διανοουμένων και καλλιτεχνών της εποχής, στην πραγματικότητα δυσανάλογου προς την κοινωνική σύνθεση της συνοικίας.

Μετά τον Εμφύλιο, η εικόνα που παρουσίαζε η περιοχή ήταν απελπιστική. Ασφαλτοστρωμένοι ήταν μόνο οι δρόμοι στο κέντρο της Καλλιθέας. Οι προσφυγικές γειτονιές και οι απόκεντρες συνοικίες είχαν το «προνόμιο» της λάσπης και της σκόνης, χωρίς να διαθέτουν δυνατότητα φωτισμού και άρτιου συστήματος ύδρευσης και αποχέτευσης³⁰.

Το πολιτικό κλίμα διαμορφωνόταν από την πολιτική αστάθεια, η οποία προκλήθηκε από τη σύγκρουση μεταξύ των πρώην συμμάχων του εμφύλιου πολέμου για τον έλεγχο της εξουσίας, από την έκδηλη ξένη επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας, αλλά και τη σκληρή, ιδεολογική και αστυνομική επίθεση εναντίον της Αριστεράς και κάθε προοδευτικής σκέψης.

Η ελληνική οικονομία ήδη **από το 1951**, ενισχυμένη από τα αμερικανικά κεφάλαια του σχεδίου Μάρσαλ, είχε αρχίσει να ακολουθεί ρυθμούς ανάπτυξης και, παρά τις δομικές της αντιφάσεις, να στρέφεται προς τον εκσυγχρονισμό της χώρας. Εκατοντάδες χιλιάδες κάτοικοι της καθημαγμένης από την Κατοχή και τον Εμφύλιο ελληνικής υπαίθρου, άστεγοι και άνεργοι, όπως και διωκόμενοι για πολιτικούς λόγους, αναγκάστηκαν να τραπούν προς τις μεγάλες πόλεις και ιδιαίτερα προς την Αθήνα. Ο αστικός πληθυσμός αυξήθηκε τόσο πολύ, ώστε για πρώτη φορά ξεπέρασε τον πληθυσμό της υπαίθρου. Το 1951, οι κάτοικοι στις ελληνικές πόλεις έφταναν το 37,7% του πληθυσμού, το 1961 αυξήθηκαν στο 43,3% και το 1971 άγγιξαν το 53,2%. Στις πόλεις επικράτησε αρχικά μεγάλη φτώχεια και η επιβίωση του πληθυσμού εξασφαλίστηκε σε μεγάλο βαθμό χάρη στην αμερικανική βοήθεια. Σε όλη τη διάρκεια των δεκαετιών του 1950 και 1960 η ανεργία στις πόλεις άγγιζε το 30%. Από την άλλη, η σχετική ανάπτυξη της βιομηχανίας κατά τα τέλη της δεκαετίας του '60, οριοθέτησε την ανάπτυξη της εργατικής τάξης που άρχισε να υπερκαλύπτει

³⁰ Λερίου Α. και Μουρουγκλού Α., *Καλλιθέα: Όψεις της Ιστορίας, του Δήμου και της Πόλης, Πολιτιστικός Οργανισμός Δ. Καλλιθέας*.

ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό του ενεργού πληθυσμού, ιδιαίτερα στην πρωτεύουσα.

Από το 1950 μέχρι τη δεκαετία του 1970 ο πληθυσμός της Καλλιθέας διπλασιάστηκε: από 47.000 κατοίκους κατά την επίσημη απογραφή του 1951, άγγιξε τις 85.000 το 1971. Η μεγάλη αυτή αύξηση του πληθυσμού οφείλεται κυρίως στα διαδοχικά ρεύματα εσωτερικής μετανάστευσης, από όλες σχεδόν τις αγροτικές περιοχές της χώρας. Έτσι, η Καλλιθέα συγκέντρωσε μεγάλο ποσοστό εργατικού δυναμικού, που απασχολήθηκε στις σημαντικές για την εποχή βιομηχανικές μονάδες, πολλές από τις οποίες λειτουργούσαν και πριν από τον πόλεμο, όπως η ΙΖΟΛΑ, το εργοστάσιο ελαστικών Ελβιέλα, η Πειραιϊκή Πατραϊκή, τα κεντρικά σφαγεία του Ταύρου, η Βουλκάνια, η ΒΙΚΑ, η Βιοχρώμ, η φαρμακοβιομηχανία Καλμόλ, τα πλαστικά του Αμπατζή, η Ελβίτα, η αρωματοποιία του Ιωάννου Μενούνου, η Βιομηχανία Επίπλων Σαρίδης, το Λιθογραφείο Φοίνιξ και πολλές άλλες μικρότερες βιοτεχνικές.

Κατά τις δύο μεταπολεμικές δεκαετίες, ολόκληρη η γεωγραφική επιφάνεια της Καλλιθέας, , καλύφθηκε σταδιακά από ένα δίκτυο πολυκατοικιών, μέσα στο οποίο άρχισαν να δημιουργούνται ζώνες εμπορικής δραστηριότητας, όπως η λεωφόρος Θησέως, η οδός Δήμητρος, η Σιβιτανίδου, η Φιλαρέτου και η Χαροκόπου.

Η ίδρυση στο κέντρο της πόλης του συνεταιρισμού των ιδιοκτητών Κεντρικής Αγοράς σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες εμπορικές οδούς οδήγησε ουσιαστικά στη δημιουργία τριών οικιστικών περιοχών. Η πρώτη με άξονα την οδό Χαροκόπου, η δεύτερη στο κέντρο και η τρίτη στις Τζιτζιφιές. Οι τρεις αυτές ζώνες εμφάνισαν μια οικονομική και πολιτιστική αυτονομία από τα μέσα της δεκαετίας του 1950.

Στις Τζιτζιφιές, όπως τις θυμάται από τα παιδικά του χρόνια το '50 ο κ. Π., ιδιοκτήτης σήμερα πρατηρίου βενζίνης στην περιοχή, στην οδό Επαμεινώνδα περνούσε ρέμα. Τότε είχε μόνο κάποιες αρχοντικές κατοικίες και νεοκλασικά και ήταν κι ο Ιππόδρομος.

Μετά τη δεκαετία του 1960, το κλείσιμο των μεγάλων βιομηχανικών μονάδων (όπως Πειραιϊκή Πατραϊκή, Ελβιέλα, ΙΖΟΛΑ και Γλάρος), καθώς και η μεταφορά του αμαξοστασίου στον σταθμό Αττικής, έδωσαν προβάδισμα στον εμπορικό χαρακτήρα της οικονομικής ζωής της περιοχής. Εκατοντάδες εργατικές οικογένειες έχασαν τις δουλειές τους, με αποτέλεσμα το ποσοστό των ανειδίκευτων εργατών και των εργατοτεχνιτών του ιδιωτικού τομέα να μειωθεί κατά πολύ σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Η σύνθεση του πληθυσμού της πόλης από τότε και ύστερα αρχίζει να αλλάζει.

Εκτός από τους Αιγύπτιους, το '65-'66, ήρθαν και πολλοί Ρωσοπόντιοι στην περιοχή.

Αυτοί βασικά ήταν Έλληνες που είχαν πάει στη Γεωργία, το Καζακιστάν, το Ουζμπεκιστάν, όχι Ρωσοπόντιοι, αλλά εκεί τους λέγανε κωλοέλληνες κι εδώ Ρωσοπόντιους (ιδιοκτήτης BP) Και Ρωσοπόντιους που ήρθαν πριν 30 χρόνια, κυρίως προς τις Τζιτζιφιές. (τζαμί Σκοπευτηρίου)

Κατά τη δεκαετία του 1970, η πλειονότητα των κατοίκων ήταν υπάλληλοι του ευρύτερου δημόσιου τομέα, επαγγελματιοβιοτέχνες, ελεύθεροι επαγγελματίες και μικροεισοδηματίες. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι κατά την ίδια περίοδο πολλές προσφυγικές οικογένειες παίρνοντας τα δάνεια αυτοστέγασης εγκατέλειψαν την Καλλιθέα και εγκαταστάθηκαν στη Νέα Σμύρνη, τον Ταύρο, τον Περισσό και αλλού. Η πόλη αναδείχθηκε σε ένα πολύ μεγάλο εμπορικό κέντρο που κάλυπτε όχι μόνο τις δικές της ανάγκες αλλά και τις αντίστοιχες των γύρω συνοικισμών. Εξάλλου, η γεωγραφική της θέση, ως πέρασμα από την Αθήνα στον Πειραιά, ευνόησε την ανάπτυξη αυτή.

Στα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης επιτακτική ήταν η ανάγκη έργων εκσυγχρονισμού της περιοχής και βελτίωσης των υποδομών, όπως τα έργα εξυγίανσης της παραλίας και του ρέματος του Ιλισού, καθώς και η εξασφάλιση δημοσίων ελεύθερων χώρων, αφού

Εικόνα 6. Πηγή: ό., π.

Εικόνα 7. Πηγή: ό., π.

λόγω του θεσμού της αντιπαροχής, η περιοχή καλυπτόταν από ένα τεράστιο, πυκνό πλέγμα πολυκατοικιών.

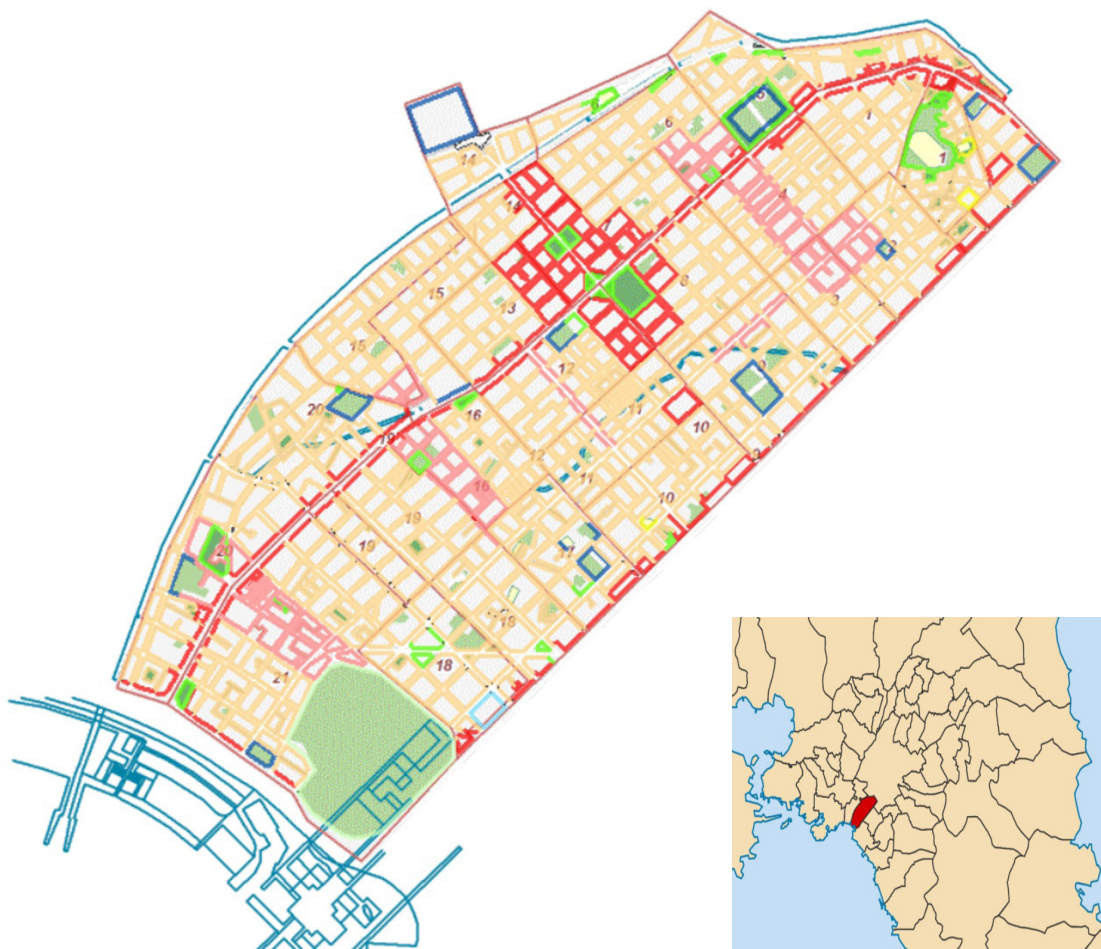
Από το '85, στο πλαίσιο εξυγίανσης της περιοχής, αρχίζουν και οι κινητοποιήσεις κατοίκων και δήμου για την απομάκρυνση του Ιπποδρόμου (εικ. πάνω), αλλά και της αξιοποίησης της παραλίας των Τζιτζιφιών, ενώ την ίδια περίοδο εκπονούνται και

προγράμματα της Κοινωνικής Πρόνοιας.

Η **δεκαετία του '90** σηματοδοτεί τη μεγάλης κλίμακας εισροή και εγκατάσταση μεταναστευτικού πληθυσμού στη χώρα μας, κυρίως από χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλόκ, φαινόμενο που θα προκαλέσει έντονες μεταλλαγές και στον Δ. Καλλιθέας.

Όπως μου είπε ο κ. Αμπντελραχίμ, Πρόεδρος των Τεμενών της Αθήνας :

«Στην Καλλιθέα εκτός από Αιγύπτιοι, κατοικούν και πολλοί Ρωσοπόντιοι, που ήρθαν πριν 30 περίπου χρόνια και εγκαταστάθηκαν κυρίως προς Τζιτζιφιές. Είναι γύρω στους 1000-1500 Ρωσοπόντιους εδώ.»

Χάρτης 3: Χρήσεις γής στο Δήμο Καλλιθέας. Πηγή: <http://gis.kallithea.gr/>

Γενικά στοιχεία και χρήσεις γης

Ο Δ. Καλλιθέας εκτείνεται σε 5.840 στρ. γης που ξεκινούν από τα νότια κράσπεδα του Δήμου Αθηναίων και φτάνουν έως τον Φαληρικό όρμο. Πρόκειται για μια σχετικά στενόμακρη έκταση που στα ανατολικά ορίζεται από τη λεωφόρο Ανδρέα Συγγρού, στα βόρεια από τις οδούς Καλλιρρόης και Λαγουμιτζή, στα βορειοδυτικά από τη γραμμή του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου και στα δυτικά από την κοίτη του Ιλισσού ποταμού. Η

Θάλασσα του Σαρωνικού αποτελεί το νότιο σύνορο του Δήμου Καλλιθέας. Η λεωφόρος Συγγρού, κυκλοφοριακή αρτηρία υπερτοπικής σημασίας, χωρίζει την Καλλιθέα από τους Δήμους Νέας Σμύρνης στα βορειοανατολικά και Παλαιού Φαλήρου στα ανατολικά και καταλήγει στο Φαληρικό Δέλτα.

Σε επίπεδο χρήσεων γης, η περιοχή περιβάλλεται από οδικούς άξονες υπερτοπικής εμβέλειας, όπως η Λ. Συγγρού στα ανατολικά. Βορειοδυτικά, η γραμμή του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου Αθηνών - Πειραιώς (Η.Σ.Α.Π.) από το ύψος της οδού Καλλιρρόης μέχρι τον σταθμό Η.Σ.Α.Π. Καλλιθέας, όπου βρίσκεται και η Σιβιτανίδειος Τεχνική Σχολή, αποτελεί το όριο μεταξύ των δήμων Καλλιθέας και Ταύρου. Νοτίως της Σιβιτανιδείου Σχολής το δυτικό όριο της Καλλιθέας μετατίθεται ανατολικότερα, κατά μήκος της κοίτης του Ιλισσού ποταμού που τη χωρίζει από τον παραθαλάσσιο Δήμο Μοσχάτου και καταλήγει στον Φαληρικό όρμο. Στο εσωτερικό του δήμου η οδός Θησέως καταλαμβάνεται από εμπορικές χρήσεις, με σημαντικότερο εμπορικό κέντρο αυτό στο κέντρο του δήμου, που περιβάλλει τις πλατείες Δαβάκη και Κύπρου. Εγκάρσια στη Θησέως συναντά κανείς μικρότερα κέντρα εμπορίου.

3.2 Πληθυσμιακά και κοινωνικά χαρακτηριστικά σήμερα

Ντόπιοι και Αλλοδαποί στο Δ. Καλλιθέας

Παρακάτω παρατίθενται τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για τα τρία απογραφικά έτη, 1991, 2001 και 2011, αναφορικά με την κατανομή και τις μεταβολές ντόπιου και μεταναστευτικού πληθυσμού.

ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΝΤΟΠΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ, 1991-2001-2011

Δήμος	Πληθυσμός 1991		Πληθυσμός 2001		Πληθυσμός 2011		Μεταβολή (%) 1991-2001		Μεταβολή (%) 2001-2011	
	Ντόπιοι / Μετανάστες	Σύνολο	Ντόπιοι / Μετανάστες	Σύνολο	Ντόπιοι / Μετανάστες	Σύνολο	Ντόπιοι / Μετανάστες	Σύνολο	Ντόπιοι / Μετανάστες	Σύνολο
Καλλιθέα	110.693 / 3.540	114.233	100.196 / 9.413	109.609	88.711 / 11.930	100.641	- 9,48% / +165,90%	-4.05%	- 11,4% / +26,7%	-8.18%

Πίνακας 10. Πηγή: <https://panorama.statistics.gr>, ίδια επεξεργασία.

Σύμφωνα με αυτά παρατηρούμε τα εξής:

- Το 1991, οι μετανάστες αποτελούσαν το 3% του συνολικού πληθυσμού του Δήμου (114.233). Το ποσοστό του μεταναστευτικού πληθυσμού θα αυξηθεί κατά 165,90% μεταξύ '91-'01, ενώ του ντόπιου θα μειωθεί κατά 9,48%. Σε επίπεδο δήμου πάντως, ο πληθυσμός της Καλλιθέας μειώνεται κατά 4,05%.
- Για το διάστημα από το 2001 έως το 2011, παρατηρούμε περεταίρω μείωση του ντόπιου πληθυσμού κατά 11,4%, με παράλληλη αύξηση των μεταναστών

κατά 26,7%, που φτάνουν σε αριθμό τους 11.930 το 2011, σε σύνολο 100.641 κατοίκων του Δ. Καλλιθέας.

- Συνολικά, από το 1991 έως το 2011, ο αριθμός των αλλοδαπών αυξάνεται σταθερά, με πολύ μεγαλύτερα ποσοστά στο διάστημα '91-'01, ενώ οι ντόπιοι εμφανίζουν σταθερή μείωση, και κυρίως κατά τη δεύτερη δεκαετία, από το 2001 έως το 2011.
- Σε επίπεδο Δήμου, παρατηρείται συνεχής μείωση του πληθυσμού, κατά περίπου 4% μεταξύ 1991-2001 και κατά 8% περίπου μεταξύ 2001-2011.

Χώρα Υπηκοότητας	Αλλοδαποί	Ποσοστό
Αλβανία	4.789	40,14%
Αίγυπτος	1.078	9,04%
Βουλγαρία	665	5,57%
Ουκρανία	643	5,39%
Ρωσική Ομοσπονδία	580	4,86%
Ρουμανία	564	4,73%
Γεωργία	366	3,07%
Πακιστάν	319	2,67%
Συρία	312	2,62%
Μολδαβία	268	2,25%
Κύπρος	219	1,84%
Πολωνία	216	1,81%
Τουρκία	215	1,80%
Αρμενία	184	1,54%
Καζακστάν	159	1,33%
Μπαγκλαντές	155	1,30%
Ιράκ	122	1,02%
Κίνα	68	0,57%

Πίνακας 11. Πηγή: <http://www.statistics.gr/>, ίδια επεξεργασία.

Σύνθεση μεταναστευτικού πληθυσμού στο Δ. Καλλιθέας

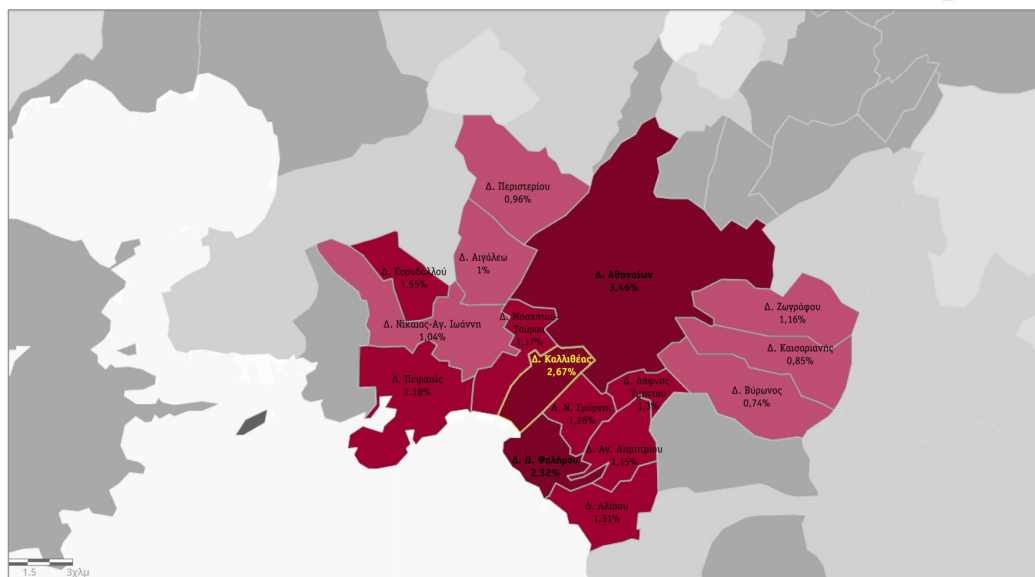
Σύμφωνα με τα στοιχεία απογραφής του 2011 για τον Δ. Καλλιθέας, η σύνθεση του μεταναστευτικού πληθυσμού περιλαμβάνει σε ποσοστό 40,14% άτομα αλβανικής υπηκοότητας. Η δεύτερη πολυπληθέστερη ομάδα είναι αυτή των Αιγυπτίων με ποσοστό 9,04%. Ακολουθούν οι Βούλγαροι (5,57%), οι Ουκρανοί (5,39%) και οι υπήκοοι της ρώσικης Ομοσπονδίας (4,86%).

Φυσικά, στα ανωτέρω στοιχεία του 2011, όπου καταγράφονται περίπου 1.000 άτομα, δεν υπολογίζεται ο αριθμός μεταναστών χωρίς χαρτιά. Επίσης, η μεγάλη χρονική απόσταση από το τελευταίο απογραφικό έτος, δεν μπορεί να μας δώσει

στοιχεία εκτίμησης του αριθμού των Αιγυπτίων στην περιοχή σήμερα, όμως φαίνεται πως από το 2010 και μετά ο αριθμός τους άρχισε να μειώνεται. Με βάση τους πληροφορητές μου, πολλοί από τους Αιγύπτιους λόγω οικονομικής κρίσης, έχουν εγκαταλείψει τη χώρα με σκοπό να αναζητήσουν εργασία σε άλλες βορειοευρωπαϊκές χώρες. «Παλαιότερα ήταν ακόμη περισσότεροι αλλά λόγω κρίσης φύγανε και πήγαν προς Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία...», μου είπε ο Πρόεδρος της Κοινότητας, γεγονός που μου επιβεβαίωσαν οι περισσότεροι από αυτούς που συνομίλησα.

Ο ίδιος μου είπε ακόμη: «Στην Καλλιθέα πρέπει να είναι 2000- 3000 Αιγύπτιοι, αλλά και ο Πρόεδρος της Επιτροπής Τεμενών της Αθήνας, μου μίλησε για περίπου 3000 Αιγύπτιους σε Καλλιθέα και Τζιτζιφιές. «Παλιά, λόγω του Ιπποδρόμου, ζούσαν εκεί γύρω στην περιοχή των Τζιτζιφιών περί τις 200 οικογένειες. Σήμερα είναι περίπου 60».

ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ ΛΟΙΠΩΝ ΧΩΡΩΝ Μ.ΑΝΑΤΟΛΗΣ & ΑΦΡΙΚΗΣ ΕΠΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΔΗΜΟΥ_2011

Χάρτης 4: Ποσοστό ατόμων με υπηκοότητα λοιπών χωρών Μ. Ανατολής & Β. Αφρικής.

Πηγή: <https://panorama.statistics.gr>, ίδια επεξεργασία.

Γεωγραφίες εγκατάστασης υπηκόων λοιπών χωρών Μ. Ανατολής & Β. Αφρικής

Σύμφωνα με τα δεδομένα της πιο πρόσφατης στατιστικής του 2011, με βάση τον τόπο συνήθους διαμονής μεταναστών με υπηκοότητα από λοιπές χώρες της Μ. Ανατολής & Β. Αφρικής³¹, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι Αιγύπτιοι, παρατηρούμε ότι:

31 Βάση κατηγοριοποίησης δεδομένων, panoramastatistics.gr

Με σειρά κατάταξης, πρώτος έρχεται ο Δ. Αθηναίων, με ποσοστό 3,46% επί του πληθυσμού του να είναι υπήκοοι χώρων Μ. Ανατολής- Αφρικής. Δεύτερος είναι ο Δ. Καλλιθέας, με ποσοστό 2,67%, ενώ στην τρίτη θέση κατατάσσεται ο Δ. Παλαιού Φαλήρου με ποσοστό 2,32%. Με αρκετά χαμηλότερα ποσοστά ακολουθούν οι δήμοι Κορυδαλλού (1,55%), Αλίμου (1,31%), Ν. Σμύρνης (1,26%) και Πειραιά (1,18%). Τέλος, πολύ μικρά ποσοστά, κάτω ή κοντά στο 1%, εμφανίζουν οι υπόλοιποι δήμοι (Περιστέρι, Αιγάλεω, Νίκαια- Αγ. Ιωάννης, Ζωγράφου, Καισαριανή, Βύρωνας).

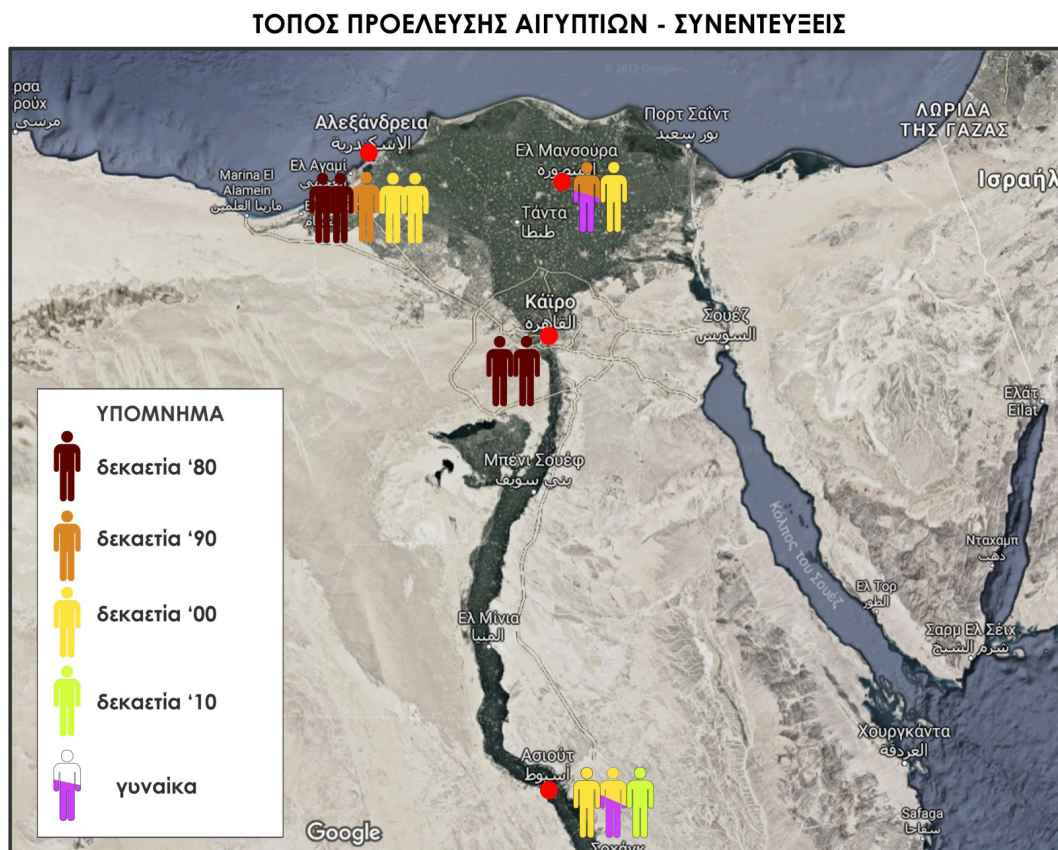
Το ποσοστό ατόμων με υπηκοότητα από χώρες της Μ. Ανατολής-Αφρικής, που δήλωσε ως τόπο συνήθους διαμονής το Δ. Καλλιθέας, ήταν για το 1991 μόλις το 0,22%, για το 2001 το 0,72, που αν και κατά πολύ ενισχυμένο διατηρούνταν σε πολύ χαμηλά ποσοστά, ενώ για το 2011 ενισχύεται σημαντικά για να φτάσει το 2,67%.

4. ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ - ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

4.1 Αιγύπτιοι και Αιγύπτειες της Καλλιθέας

Το παρακάτω υλικό, όπως παρουσιάζεται στη συνέχεια, προέρχεται από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στο διάστημα μεταξύ του Οκτωβρίου του '18 και του Ιανουαρίου του '19 με Αιγύπτιους μετανάστες και μετανάστριες.

- Τόπος προέλευσης

Χάρτης 5: Τόπος προέλευσης των Αιγυπτίων - Συνεντεύξεις, ίδια επεξεργασία

Όπως φαίνεται και στον παραπάνω χάρτη, ο τόπος προέλευσης της πλειοψηφίας των Αιγυπτίων με τους οποίους ήρθα σε επαφή, είναι τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της Αιγύπτου, το Κάιρο και η Αλεξάνδρεια.

Με καταγωγή από το **Κάιρο** συνάντησα δύο Αιγύπτιους άνδρες, που ήρθαν στην Ελλάδα τη δεκαετία του '80.

Από την **Αλεξάνδρεια** κατάγονταν 5 Αιγύπτιοι άνδρες. Δύο από αυτούς ήρθαν στην Ελλάδα τη δεκαετία του '80 (1981 και 1985), ο πρόεδρος της Αιγυπτιακής Κοινότητας ήρθε το 1990 και άλλοι δύο ήρθαν το 2009.

Όπως μου είπε θαμώνας στο καφενείο Tropical της Καλλιθέας, «στο διάστημα '90- '98 Αιγύπτιοι έρχονταν στην Καλλιθέα σχεδόν αποκλειστικά από Αλεξάνδρεια. Έχει όμως και αρκετούς από Μανσούρα και Ασιούτ».

Από την ευρύτερη περιοχή του **Κυβερνείου³² της Ασιούτ** κατάγονταν δύο Αιγύπτιοι άνδρες και μία Αιγύπτια. Πρόκειται για έκταση με μήκος 120 χλμ. στο κέντρο της χώρας που αναπτύσσεται κατά μήκος της όχθης του Νείλου. Το Κυβερνείο περιλαμβάνει περίπου 200 χωριά και 1000 οικισμούς, με συνολικό πληθυσμό 4 εκατ. ανθρώπους και πολύ σημαντική παρουσία Χριστιανών Κοπτών, ενώ η οικονομία είναι σε μεγάλο βαθμό αγροτική.

Από την πόλη Ασιούτ, κατάγονταν η κ. Ν., 40 ετών, που ήρθε στην Ελλάδα το 2000. «Από το Ασιούτ έχει πολλές οικογένειες στην Καλλιθέα. Σήμερα στην Καλλιθέα ζουν περίπου 200 οικογένειες Χριστιανών, απ' τις οποίες οι 150 προέρχονται από το χωριό Ελ Σαράκνα».

Ο κ. Ν., ετών 42, από την Ασιούτ, ήρθε το 2013 στην Καλλιθέα, όπου ήδη ζούσαν ο αδερφός του από το 2004 κι ένας φίλος τους που ήρθε το 2009.

Ο κ. Α., 35 ετών, που ήρθε το 2009 στην Ελλάδα, έχει επίσης καταγωγή απ' την Σαράκνα. Μου μίλησε για περίπου 600 Αιγύπτιους που ζουν σήμερα στην Καλλιθέα. «Έχει όμως και από την Αλεξάνδρεια και την Μανσούρα».

Τόπο προέλευσης Αιγύπτιων μεταναστών της Καλλιθέας αποτελεί και η **Μανσούρα**, πόλη που βρίσκεται 120 χλμ. βορειοανατολικά του Καΐρου, με πληθυσμό περίπου μισό εκατομμύριο κατοίκους. Από εκεί προέρχονταν και μία Αιγύπτια, 40 ετών που ήρθε στην Ελλάδα το 1999 κι ένας Αιγύπτιος, ετών 38, που ήρθε πριν 12 χρόνια, το 2006. Η κ. Κ. μου είπε ότι «από τη Μανσούρα έχει κι άλλους Αιγύπτιους στην Αθήνα, αλλά μένουν κυρίως στα Καμίνια».

Τέλος, όπως πληροφορήθηκα από πολλούς, Αιγύπτιοι οι οποίοι δουλεύουν στην Ελλάδα ως ψαράδες, κατάγονται όλοι από το χωριό της **Νταμιέτα**, που βρίσκεται στις εκβολές του Νείλου προς τη Μεσόγειο. «Όλοι οι ψαράδες ήρθαν από ένα χωριό, το Ντουμιάτ (Dumyat)».

32 Η Αίγυπτος διοικητικά χωρίζεται σε 27 Κυβερνεία, βλ. εδώ: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%AF%CE%B3%CF%85%CF%80%CF%84%CE%BF%CF%82#/media/File:%D9%85%D8%AD%D8%A7%D9%81%D8%B8%D8%A7%D8%AA_%D9%85%D8%B5%D8%B1-3.png

- **Μορφωτικό επίπεδο**

Όλοι οι Αιγύπτιοι και οι Αιγύπτειες που συνάντησα έχουν ολοκληρώσει τη σχολική εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, οι περισσότεροι από αυτούς, πέντε Αιγύπτιοι και μία Αιγύπτια, έχουν φοιτήσει στο Πανεπιστήμιο, ενώ μόλις δύο Αιγύπτιοι έχουν ολοκληρώσει μόνο τη σχολική εκπαίδευση.

Ο Η., με καταγωγή από τη Μανσούρα, αφού ολοκλήρωσε το σχολείο, πήγε στο Κάιρο να σπουδάσει Γεωπόνος. Όπως μου διηγήθηκε, είχε ανακοινώσει ο τότε Πρόεδρος Μουμπάρακ, ότι οι παρά τω Νείλο γόνιμες εκτάσεις θα παραχωρούνταν για καλλιέργεια σε φτωχές οικογένειες. Ο πατέρας του λοιπόν τον προέτρεψε να πάει στο Κάιρο για να σπουδάσει, ώστε να πάρει τη γνώση που θα ήταν απαραίτητη για την εκμετάλλευση της γης. Τα πράγματα όμως δεν έγιναν έτσι, αφού οι εκτάσεις τελικά μοιράστηκαν σε πλουσίους, όπως μου διηγήθηκε.

Ο Α. αποφοίτησε από το Πανεπιστήμιο της Ελ Μίνια (El Minia) κοντά στην Σαράκνα, από το τμήμα Φιλοσοφίας και Λογικής, ενώ η κ. Ν. τελείωσε το τμήμα Ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο της Ασιούτ. Ο κ. Χ., ενώ ξεκίνησε να σπουδάζει στο Πανεπιστήμιο του Καΐρου Ηλεκτρολόγος Μηχ/κός τα παράτησε, αφού ήθελε να μπει σε στρατιωτική σχολή, αλλά εκεί αν δεν έχει μέσον, μου εξήγησε, αυτό είναι αδύνατον. Ο κ. Τ. επίσης, από την Αλεξάνδρεια, τελείωσε εκεί το τμήμα Λογιστικής, όμως δεν εργάστηκε ποτέ ως λογιστής. *«Πάντα έκανε ό, τι του περνούσε απ το κεφάλι. Μία δούλευε στο μαγαζί του άντρα της αδερφής του, γενικά σε μεροκάματα δούλευε, αλλά πάντα είχε δουλειά»* (συζήτηση με το γιο του Μ.). Τέλος, ο πρόεδρος της Κοινότητας φοίτησε επίσης στο Παν/μιο της Αλεξάνδρειας.

- **Λόγοι μετανάστευσης**

Συνολικά, από τους Αιγύπτιους και Αιγύπτειες που συνάντησα, **τέσσερις άνδρες** ήρθαν στην Ελλάδα στη διάρκεια της **δεκαετίας του '80**, **ένας άνδρας** και **μία γυναίκα** τη **δεκαετία του '90**. **Επτά συνολικά, απ' τους οποίους μία γυναίκα, κατά τη δεκαετία του 2000** και τέλος, **ένας Αιγύπτιος** ήρθε **μετά το 2010**.

Οι λόγοι που εξώθησαν στην μετανάστευση τους Αιγύπτιους με τους οποίους συνομίλησα, είναι πολλοί και επηρέασαν τον καθένα σε διαφορετικό βαθμό. Κοινό σημείο σε όλες τις περιπτώσεις, ήταν βασικά οι οικονομικοί λόγοι με στόχο

την εύρεση εργασίας. Η ανεργία στην Αίγυπτο, σε συνδυασμό με το τεράστιο πρόβλημα της αύξησης του πληθυσμού που αντιμετωπίζει η χώρα (σήμερα 98 εκατ. κάτοικοι περίπου), είναι προβλήματα που αντιμετώπισαν όλοι και ανεξάρτητα από το αν είχαν ολοκληρώσει Πανεπιστημιακές σπουδές.

Ο διορισμός του Α. ως καθηγητή σε σχολείο θα έπαιρνε πάρα πολύ χρόνο, όπως μου είπε, κι επίσης στην Αίγυπτο οι εκπαιδευτικοί είναι πολύ χαμηλόμισθοι. Σε πολλές περιπτώσεις οι λόγοι σχετίζονται και με το πολιτικό σκηνικό στην Αίγυπτο. Ο Η., που κατάγεται από τη Μανσούρα κι ήρθε στην Ελλάδα το 2006, μου είπε σχετικά:

«Εδώ που θα καθόμασταν τώρα, μπορεί να έρχονταν κάποιος και να μας έλεγαν δείξε μου την ταυτότητά σου και ποιός είσαι κλπ. Εγώ δεν είχα πρόβλημα όταν έλεγα ποιος είμαι, αλλά είχαν φίλοι μου, δεν μου άρεσε αυτό. Εγώ είπα όταν πάτησα το πόδι μου στο αεροπλάνο να 'ρθω στην Ελλάδα, ότι εγώ δε θα ξαναγυρίσω πίσω. Το ήξερα».

Για την έλλειψη ατομικής ελευθερίας και έκφρασης μου μίλησε ο κ. Χ., κάτοικος Καλλιθέας από το '87. «Λατρεύω αυτό. Ελευθερία. Ελευθερία λόγου». Και στην πατρίδα του, μου εξήγησε, αυτό δεν υπάρχει πια. Το 2011 με την Επανάσταση, ήθελε να γυρίσει πίσω στην πατρίδα του, να ζήσει και να δει από κοντά τα γεγονότα. Έμεινε τέσσερα χρόνια, αλλά δεν άντεξε και γύρισε πίσω στην Ελλάδα. Είχε ιδιαίτερη αγάπη για τους Έλληνες φιλοσόφους και θαυμάζει τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, όπως και των αρχαίων Αιγυπτίων.

Ιδιαίτερα σημαντικός λόγος ήταν, για τους Χριστιανούς Αιγύπτιους, το πρόβλημα που αντιμετώπιζαν στην πατρίδα τους λόγω θρησκεύματος. Γι' αυτό μου μίλησε ο κ. Ν., Χριστιανός Κόπτης, ο οποίος δυσκολευόταν ως Χριστιανός να βρει δουλειά στην Αίγυπτο. Υπάρχουν, όπως μου είπε, πολλές μεγάλες κατασκευαστικές εταιρείες στην Αίγυπτο που δεν προσλαμβάνουν μη Μουσουλμάνους, αφού το θρήσκευμα αναγράφεται στις ταυτότητές τους. Για το πρόβλημα του φόβου και της θρησκευτικής ανελευθερίας που βίωναν στην Αίγυπτο, μου μίλησε και η κ. Ν. Στην περιοχή καταγωγής τους, την Ασιούτ, το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων είναι Χριστιανοί. «Το 2007-2008 ήρθαν πάρα πολλοί Χριστιανοί στην Ελλάδα, λόγω φόβου μετά τα γεγονότα βομβαρδισμών σε εκκλησίες».

- **Η μετανάστευση των ανδρών και η εύρεση εργασίας - Δεκ. '80, '90, '00**

Σε όλες τις περιπτώσεις Αιγυπτίων ανδρών που συνάντησα, αυτοί μετανάστευσαν αρχικά μόνοι τους. Μετά από ένα διάστημα, κι εφ' όσον είχαν βρει μια δουλειά και σπίτι, όσοι ήταν παντρεμένοι έφεραν και τις γυναίκες τους μαζί. Άλλοι πάλι, που είχαν κάνει κάποια γνωριμία στην Αίγυπτο, γύρισαν πίσω για να παντρευτούν φέρνοντας μαζί και τη σύζυγό τους.

Όταν η μητέρα του Μ. ήρθε στην Ελλάδα, το '93, ο πατέρας του ζούσε ήδη αρκετά χρόνια εδώ. «Ε, σαν άντρας ήρθε να δει πρώτος αναγνωριστικά τι γίνεται και μετά να έρθουνε και μαζί. Μετά έκανε ένα ταξίδι στην Αίγυπτο κι έφερε τη μητέρα μου για μόνιμα, κι έτσι αρχίσαμε να προσαρμόζουμε τη ζωή μας εδώ». Όσον αφορά την εργασιακή συνθήκη, οι περισσότεροι άλλαζαν δουλειές του μεροκάματου σε οικοδομές ή σε εργοστάσια ή ανέπτυξαν εμπορικές δραστηριότητες. Εκείνοι που ήρθαν κατά τις επόμενες δεκαετίες στην Ελλάδα, απασχολήθηκαν κυρίως στην οικοδομή (μπογιατζήδες, υδραυλικοί, εργάτες), είτε δούλεψαν σε κάποιο αιγυπτιακό μαγαζί.

Δεκαετία '80

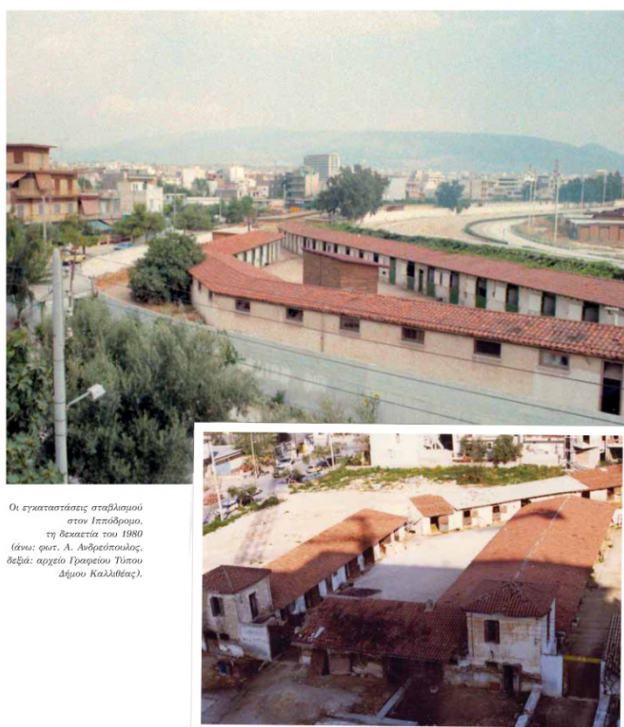
Στην περίπτωση των τεσσάρων Αιγυπτίων, που εγκαταστάθηκαν εκείνη την περίοδο στην Αθήνα, αυτοί κατάγονταν από τα μεγάλα αστικά κέντρα, το Κάιρο, αλλά κυρίως την Αλεξάνδρεια. Υπήρξε, βέβαια, και η μαρτυρία του κ. Α., όπου οι γονείς της γυναίκας του, ήρθαν από την Αλεξάνδρεια με όλη την οικογένειά τους, μια δεκαετία νωρίτερα, στις αρχές του '70, για να εργαστούν σε εργοστάσιο κουρτινών του Λαυρίου. Γι' αυτό, μου είπε:

«Στο διάστημα μεταξύ '66-'68, λόγω του πολέμου της Αιγύπτου με το Ισραήλ³³, πολλοί Έλληνες της Αιγύπτου άρχισαν να επιστρέφουν πίσω στην πατρίδα. Ο Καρελάς, Έλληνας που είχε στην Αλεξάνδρεια εργοστάσιο με κουρτίνες, αποφάσισε να μεταφέρει το εργοστάσιο γύρω στο '67 στο Λαύριο, φέρνοντας μαζί του και 600 Αιγύπτιους για να δουλέψουν σ' αυτό. Επειδή μάλιστα έφερε ολόκληρες οικογένειες, τους έχτισε σπίτια στην Ανάβυσσο Αττικής για να μένουν».

Ενδιαφέρον έχει το γεγονός, ότι κι ο κ. Β. με τον οποίο συνομίλησα, που ήρθε στην

³³ Αναφέρεται στον λεγόμενο Πόλεμο των Έξι Ημερών του 1967, μεταξύ του Ισραήλ και των αραβικών χωρών Αιγύπτου, Ιορδανίας και Συρίας. Ο πόλεμος κατέληξε με τη νίκη του Ισραήλ και την προσάρτηση στα εδάφη του των περιοχών της χερσονήσου του Σινά, της Λωρίδας της Γάζας, της Δυτικής όχθης, της Ανατολικής Ιερουσαλήμ και των Υψιπέδων του Γκολάν.

Ελλάδα το '81 από την Αλεξάνδρεια, πήγε επίσης να εργαστεί στο εργοστάσιο του Καρέλα στο Λαύριο, μέχρι και το '89 που το εργοστάσιο έκλεισε. «Όλοι όσοι δούλευαν εκεί ήταν από Αλεξάνδρεια», μου είπε. Ο ίδιος εργάστηκε στη συνέχεια σε οικοδομές για κάποια χρόνια, ώσπου άνοιξε καφετέρια στην 3ης Σεπτεμβρίου στην Αθήνα. Όταν την έκλεισε πήγε ως εργάτης σε εργοστάσιο με ρούχα στο Ρέντη. Το '92 μετακόμισε στην Καλλιθέα, ενώ το '98 έφυγε για Σύρο για 3-4 μήνες και επέστρεψε πάλι για να δουλέψει στο Πικέρμι πάλι σε εργοστάσιο-πλεκτήριο. Από το 2001, που είχε ένα μεγάλο ατύχημα, μέχρι και σήμερα, είναι συνταξιούχος.

Οι εγκαταστάσεις σταθλασμού στον Ιππόδρομο, τη δεκαετία του 1980 (άνω: φωτο. Α. Ανθρακιστοπούλου, δεξιά: σχέδιο Γραφείου Τίπου Δήμου Καλλιθέας).

Εικόνα 8: Ο Ιππόδρομος της Καλλιθέας.

Πηγή: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Καλλιθέας, Καλλιθέα, Όψεις της Ιστορίας, του Δήμου και της Πόλης, εκδ. Αλέξανδρος, 2006.

/ ο Ιππόδρομος

Συγκεκριμένα για την περιοχή της Καλλιθέας, φαίνεται πώς μια δεκαετία νωρίτερα, από τα τέλη της δεκαετίας του '60, είχε αρχίσει η εισροή Αιγυπτίων στην περιοχή λόγω της λειτουργίας του Ιπποδρόμου στις Τζιτζιφιές.

Το 1924, με τη σύσταση της «Προνομιούχου Ελληνικής Εταιρείας Ιπποδρόμων» ξεκίνησε η κατασκευή του Ιπποδρόμου, σε έκταση 260 στρεμμάτων που παραχωρήθηκε από το Δημόσιο. Το έδαφος στρώθηκε με άμμο θαλάσσης για τη διαμόρφωση του ελλειψοειδούς στίβου, λόγω της ελώδους σύστασής του και γύρω από αυτόν διαμορφώθηκαν οι εξέδρες των θεατών. Το 1925 έλαβαν

χώρα οι πρώτοι ιπποδρομιακοί αγώνες. Για την προετοιμασία τους κλήθηκαν εκπαιδευμένοι αναβάτες και ειδικοί από την Αίγυπτο και την Αγγλία. Επίσης, μεταφέρθηκαν 70 άλογα, τα οποία ήταν αραβικά εξ' Αιγύπτου, αγγλο-αραβικά από την Κύπρο και ορισμένα αγγλικά καθαρόαιμα³⁴.

Εικόνα 9. Πηγή: ό., π.

Το '67 υπογράφηκε σύμβαση και ήρθαν Αιγύπτιοι να δουλέψουν στον Ιππόδρομο. Ο Ιππόδρομος πρωτολειτούργησε το 1924 και οι άνθρωποι που ήρθανε μένανε στα προσφυγικά που βρίσκονται γύρω από αυτόν και χτίστηκαν για τους πρόσφυγες το '36.

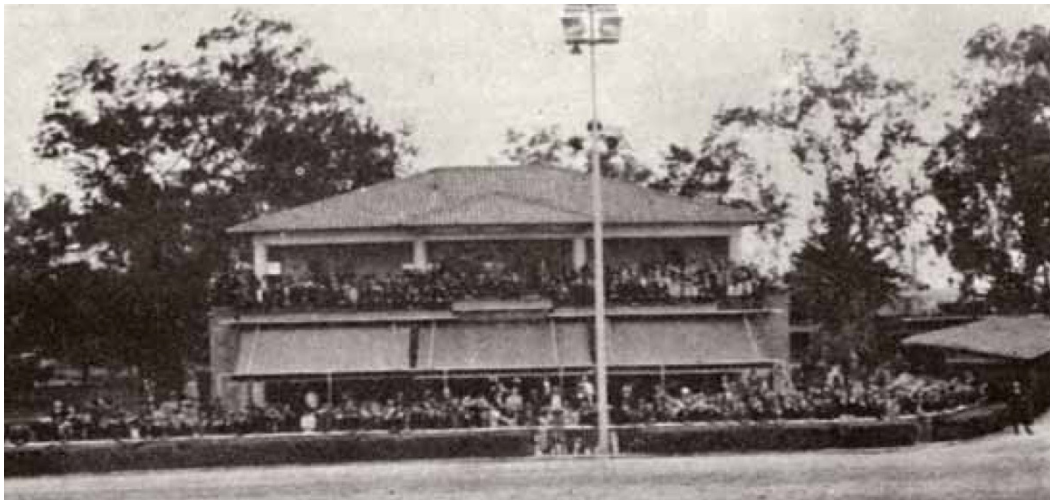
Κι ακόμη «... από το 1972 πολλοί Αιγύπτιοι μετανάστες ήρθαν στην Καλλιθέα. Στις Τζιτζιφιές ήταν όλο στάβλοι», μου διηγήθηκε ο κ. Μ., υπεύθυνος του μουσουλμανικού χώρου προσευχής στις Τζιτζιφιές, που έκανε λόγο για 200 οικογένειες Αιγυπτίων που ζούσαν γύρω απ' τον Ιππόδρομο. Τώρα έχουν μείνει περίπου 60 οικογένειες, μου είπε.

Δύο δεκαετίες αργότερα, το 2003 ο Ιππόδρομος έκλεισε και μεταφέρθηκε στο Μαρκόπουλο, σε υπερσύγχρονο αθλητικό συγκρότημα, με στόχο να στεγάσει μέρος των αγωνισμάτων των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Στη θέση του παλιού Ιπποδρόμου λειτούργησε αρχικά πάρκινγκ, ενώ σήμερα στεγάζεται το Κέντρο Πολιτισμού Ιδρ. Σ. Νιάρχου.

³⁴ Λερίου Α. και Μουρουγκλού Α., *Καλλιθέα: Όψεις της Ιστορίας, του Δήμου και της Πόλης*, Πολιτιστικός Οργανισμός Δ. Καλλιθέας, σ. 80.

Εικόνα 10. Πηγή: ό., π.

Εικόνα 11. Πηγή: ό., π.

«Υπάρχουν μέχρι και σήμερα Αιγύπτιοι που εργάζονται στον Ιππόδρομο του Μαρκόπουλου αλλά οι περισσότεροι γυρνάνε πίσω, δεν μένουν εκεί.», μου είπε ιδιοκτήτης βενζινάδικου στις Τζιτζιφιές.

Άλλοι, όπως στην περίπτωση του κ. Χ., που μένει στην Καλλιθέα από το '87 μέχρι σήμερα, απασχολήθηκαν στην οικοδομή, όπως και ο κ. Β., ο οποίος εργάστηκε ως υδραυλικός από το '85 που μένει μόνιμα στην Ελλάδα, αφότου είχε ήδη ζήσει και σε άλλες χώρες, στο Λίβανο, στο Ιράκ, στη Σαουδική Αραβία κ.α. Σήμερα, δουλεύει μόνο περιστασιακά, περιμένοντας να βγει στη σύνταξη.

Επίσης, Αιγύπτιοι όπως ο κ. Τ., που ήρθε το '85 στην Ελλάδα, ανέπτυξαν εμπορικές δραστηριότητες:

«Ο πατέρας μου ασχολήθηκε με το εμπόριο. Να παίρνει πράγματα από Αίγυπτο,

να τα φέρνει εδώ, οπότε πηγαينوερχόταν συνέχεια. Πήγαινε και Κων/πολη πολύ. Διάφορα έφερνε. Κανονίζανε και διάφορα κοντέινερ τότε με πλοία κι αυτά. Κάνοντας ταξίδια κατάλαβε κάποιες διαφορές. Η Ελλάδα ήταν πιο εύκολη να βρεις δουλειά, κι εδώ ήταν φθηνή η ζωή. Η Αίγυπτος είχε πολύ μεγάλο πληθυσμό και λιγότερες ευκαιρίες. Αργότερα, τον πήρε τηλέφωνο κάποιος φίλος του Αιγύπτιος κι έπιασε δουλειά σ' ένα πλοίο που πήγαινε Σύρο-Τήνο-Μύκονο». Από το '93 και μετά βρήκε δουλειά σε ένα εργοστάσιο στο Περιστέρι. Δεν ξέρω τώρα, έφτιαχνε ρούχα, πουλόβερ νομίζω, μ' είχε πάρει μαζί του 7-8 φορές. Από το 2000 περίπου μέχρι και σήμερα εργάζεται ως ψήστης σε σουβλατζίδικο στη Δραπετσώνα».

Τέλος, όπως πληροφορήθηκα, «...από τους πρώτους Αιγύπτιους που ήρθαν, πήγαν στο Πέραμα ως ψαράδες».

Δεκαετία '90

Ο Πρόεδρος της Αιγυπτιακής Κοινότητας, που ήρθε το 1990 στην Ελλάδα, αρχικά ασχολήθηκε με το εμπόριο και μετά από λίγο χρόνια άνοιξε μαγαζί με δερμάτινα είδη στην οδό Πατησίων, τα οποία εισήγαγε από Αίγυπτο και άλλες χώρες. Μετά εργάστηκε στην Πρεσβεία της Σαουδικής Αραβίας. Από εκεί με γνωριμίες που έκανε, ασχολείται έως και σήμερα με εξαγωγές, κυρίως μήλων, από Ελλάδα τα οποία στέλνει με κοντέινερ σε διάφορες χώρες, όπως το Ντουμπάι, η Σαουδική Αραβία κ.α. *Βγάζουμε γύρω στα 300 ευρώ από το κάθε κοντέινερ.*

Ο σύζυγος της κ. Ν., που ήρθε το '94 στην Ελλάδα, πριν ακόμη παντρευτούν και έρθει κι εκείνη εδώ, δούλεψε αρχικά σε σουπερ-μάρκετ στο Μαραθώνα, αν και είχε πτυχίο Μαθηματικού. Ύστερα πήγε να εργαστεί σ' ένα κρεοπωλείο επίσης στο Μαραθώνα, όπου συνεχίζει μέχρι σήμερα. *«Είναι πολύ ευχαριστημένος από τη δουλειά, κερδίζει 1400 ευρώ το μήνα»*, μου είπε.

Στο τέλος της δεκαετίας, το 1999, ήρθε και η κυρία Μ., που κατάγεται από την περιοχή της Μανσούρας, μαζί με τον σύζυγό της, ο οποίος είχε ήδη 4 χρ. στην Ελλάδα. Εκείνος έκανε διάφορες δουλειές σε οικοδομές και τα τελευταία 6 χρόνια έχουν ανοίξει μίνι μάρκετ-παντοπωλείο στις Τζιτζιφιές, απέναντι από το σπίτι τους.

Δεκαετία '00

Ο Α. ήρθε πριν 10 χρ., το 2009, στην Ελλάδα για να εργαστεί στο Cairo café, ένα

αιγυπτιακό μαγαζί με ναργιλέδες στην Καλλιθέα, όπου δουλεύει μέχρι σήμερα. Ο ιδιοκτήτης του Cairo Café, επίσης Αιγύπτιος, άνοιξε το μαγαζί το 2010, ενώ πριν από αυτό είχε σουβλατζίδικο στην Καλλιθέα, στον οδό Φιλαρέτου και Σοφοκλέους, όπως μου είπε.

Ο Ν. ήρθε στην Ελλάδα το 2013 και δουλεύει ως υδραυλικός. Ο αδερφός του, που έχει από το 2004 εδώ, και ο φίλος τους, που ήρθε το 2009, δουλεύουν και οι δύο οικοδομή.

Και ο Η. που ήρθε το 2006, δουλεύει όλα τα χρόνια ως μπογιατζής συνεργαζόμενος είτε με κάποιον εργολάβο, είτε παίρνοντας μόνος του δουλειές.

Ο κ. Β. ερχόμενος το 2009 στην Ελλάδα, πήγε αρχικά στη Χαλκίδα όπου έζησε για 2 χρ. κάνοντας διάφορες δουλειές, κυρίως μεροκάματα στην οικοδομή. Ύστερα ήρθε στην Καλλιθέα, λόγω γνωστών και φίλων, όμως οικονομικά η κατάσταση γι' αυτόν και την οικογένειά του είναι πολύ δύσκολη. Για να βγάλει τα προς το ζην πηγαίνει στη λαϊκή, όπου μαζεύει καφάσια και χαρτόκουτα για ανακύκλωση. Ο Μ., Αιγύπτιος 2ης γενιάς, που μεγάλωσε στην Ελλάδα από τα 5 του χρόνια, μου είπε για τις δουλειές στις οποίες απασχολούνται άλλοι φίλοι και γνωστοί του Αιγύπτιοι:

«Σε αλουμίνια, ελαιοχρωματιστές, σερβιτόροι σε αραβικά μαγαζιά. Είναι πιο εύκολο εκεί γιατί ξέρουν και τη γλώσσα. Βενζινάδικα, ψάρια.. Γενικά, έρχονται για μεροκάματο. Το 'χουνε καταλάβει κι οι Έλληνες εδώ. Ξέρουνε ότι ό, τι βρούνε θα το κάνουνε. Και τώρα και ανέκαθεν έτσι ήταν».

- **Η επιλογή του τόπου εγκατάστασης - Δεσμοί με τον “Χώρο”**

Από τους Αιγύπτιους που μετανάστευσαν παλαιότερες δεκαετίες, όλοι άλλαξαν αρκετές περιοχές κατοικίας, κυρίως στο κέντρο της Αθήνας (Βικτώρια, Αχαρνών, Αγ. Παντελεήμονα, Αμπελόκηπους), μέχρι να εγκατασταθούν στην Καλλιθέα.

Ο κ. Τ., όταν πρωτοήρθε το '87, έμενε σε διάφορα ξενοδοχεία του κέντρου. Στη συνέχεια, από το '90 κι ύστερα, είχε νοικιάσει μια γκαρσονιέρα πίσω από το Ξενοδοχείο President. Έμενε όποτε βρισκόταν Ελλάδα, αφού λόγω δουλειάς πηγαίνοερχόταν στην Αίγυπτο, την Τουρκία κ.α. Μετά κι αφότου είχε εγκατασταθεί και η οικογένειά του εδώ, είχαν νοικιάσει μια υπόγεια γκαρσονιέρα στην οδ. Πιπίνου κι αργότερα μετακόμισαν στη Μιχαήλ Βόδα, στον Αγ. Παντελεήμονα. Λόγω της δουλειάς του στα καράβια, αργότερα έφυγε και πήγε στην Πειραιϊκή,

ενώ σήμερα μένει μόνιμα στη Δραπετσώνα, όπου και εργάζεται.
Για τους Αιγύπτιους που ήρθαν από το '90 και έπειτα, η περιοχή της πρώτης εγκατάστασης ήταν αυτή στην οποία κατοικούσαν οι περισσότεροι μέχρι σήμερα. Όπως χαρακτηριστικά μου ανέφερε ο Πρόεδρος της Αιγυπτιακής Κοινότητας για την επιλογή του τόπου κατοικίας των Αιγυπτίων: «Οι Αιγύπτιοι αγαπάνε το χώρο για τους ανθρώπους. Δεν αλλάζουν περιοχή».

Η επιλογή της περιοχής κατοικίας συνδέεται άμεσα με άλλους φίλους, συγγενείς ή συγχωριανούς, που πιθανόν προϋπάρχουν εκεί. Στην περίπτωση των Αιγυπτίων Χριστιανών, φαίνεται πώς η συγκέντρωση σε μία περιοχή έχει να κάνει με τον τόπο καταγωγής, αφού υπάρχουν ολόκληρα χωριά στα οποία κατοικούν μόνο Χριστιανοί. «Σήμερα στην Καλλιθέα ζουν περίπου 200 οικογένειες Χριστιανών, απ' τις οποίες οι 150 προέρχονται από το χωριό Ελ Σαράκνα».

Όπως μου είπε η κ. Κ. «Ο ένας φέρνει τον άλλον. Στη Δωδεκανήσου κοντά στην πλατεία στα Καμίνια μένουν πολλοί. Δουλεύουν στη λαχαναγορά και βολεύει αφού από 'κει φτάνουν εύκολα».

Κι ακόμη, «Όταν πρωτοήρθαμε μείναμε Καλλιθέα. Ήταν κι άλλοι γνωστοί και βοηθιόμαστε», μου 'πε η κ. Ν.

Και ο κ. Χ. είναι κάτοικος Καλλιθέας από το '87 και μετά, αφού εκεί έμενε ήδη ένας ξάδερφος και ο γαμπρός του.

Στην περίπτωση του Ν. που ήρθε στην Ελλάδα το 2013, εγκαταστάθηκε στην Καλλιθέα, επειδή εκεί βρίσκονταν ήδη ο αδερφός του κι ένα φίλος του. Το ίδιο και ο Α., από το '09 έως και σήμερα, ζει στην περιοχή, αφού είχε πολλούς φίλους, όχι μόνο στην Καλλιθέα, αλλά και στη Ν. Σύμρνη.

- **Οι γυναίκες που ακολούθησαν τους άντρες τους - Πρώτη Δουλειά και Φροντίδα οικογένειας**

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας συνάντησα δύο Αιγύπτειες γυναίκες, ηλικίας γύρω στα 40. Και οι δύο ήρθαν στην Ελλάδα, αφότου οι σύζυγοί τους ήταν ήδη εγκατεστημένοι εδώ και είχαν βρει κάποια δουλειά και σπίτι, γεγονός αυτό αναδεικνύει και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, όπως και θέματα σχετικά με τη θέση της γυναίκας στην αιγυπτιακή κοινωνία. Και οι δύο άντρες ήρθαν στην Ελλάδα το '94. Η κ. Κ. ήρθε 4 χρόνια μετά, ενώ η κ. Ν. το 2000.

Από τις δύο γυναίκες, η κ. Κ. είναι Μουσουλμάνα και η κ. Ν. Χριστιανή. Η κ. Κ. όταν πρωτοήρθε στην Ελλάδα, έκανε διάφορες δουλειές, καθάριζε σπίτια, πρόσεχε κάποια γιαγιά κλπ., για 4 περίπου χρόνια έως ότου έκανε την πρώτη της κόρη. Η κ. Ν. δεν εργάστηκε κάπου αφού λίγους μήνες αφότου ήρθε, έμεινε έγκυος.

Ρωτώντας τον Μ., Αιγύπτιο 2ης γενιάς, για την ιστορία της μαμάς του, μου είπε για το '93 που πρωτοήρθε στην Ελλάδα:

«Η μητέρα μου ήταν καθαρίστρια, καμαριέρα σε σπίτια, σε πλούσιους.. Πρόσεχε δύο κόρες μιας γυναίκας, καθάριζε, έκανε».

Όλες, είχαν αναλάβει το βάρος του σπιτιού, των καθημερινών αγορών, την ανατροφή και το μεγάλωμα των παιδιών τους. «Ο άντρας δουλεύει όλη μέρα και η γυναίκα πρέπει ν' αναλάβει τα υπόλοιπα, σπίτι, παιδιά, ψώνια», μου είπε η κ. Ν.

- **Το πρόβλημα της γλώσσας**

Ένα από τα βασικά προβλήματα που αντιμετώπισαν οι μετανάστες και οι μετανάστριες στα πρώτα χρόνια διαμονής τους στην Ελλάδα ήταν η γλώσσα.

- Ο μπαμπάς σου μιλούσε τη γλώσσα;

- «Εε είχε αρχίσει. Αλλά πιο πολύ με το ένστικτο. Αυτοσχεδιάζεις για να μπορείς να συνεννοηθείς. Σκέψου ότι αρρωσταίνω μια φορά στο Παίδων, σκέψου ότι δεν υπήρχε καν το «διερμηνέας», και πήγαινες εκεί και σε σου 'λεγε 'τίποτα' ο γιατρός. Ήτανε κάτι περίεργο να δει παιδί μετανάστη ο γιατρός. Μετά έμαθε τα ελληνικά από 'μενα, που πήγα εγώ σχολείο και του 'μαθα». (συζήτηση με τον Μ., Αιγύπτιο «μετανάστη 2ης γενιάς»).

Κι η κ. Ν. αντιμετώπισε προβλήματα με τη γλώσσα αφού, πολύ σύντομα αφότου εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα, έμεινε έγκυος και δε μπορούσε να πάει μόνη της στο γιατρό. Έτσι έπρεπε ο άντρας της να φεύγει από τη δουλειά για να πηγαίνει μαζί της. Λίγους μήνες μετά, γράφτηκε σε τμήμα εκμάθησης ελληνικών, όπου παρακολούθησε τα επίπεδα Α1 και Α2. Ύστερα, όπως μου είπε, μπορούσε να καταλαβαίνει όταν της μιλούσαν στο δρόμο ή στο λεωφορείο και να βλέπει τηλεόραση.

- **Τα παιδιά - Προσαρμογή και εκπαίδευση**

Το πρόβλημα της γλώσσας καλούνται να αντιμετωπίσουν και τα μικρά παιδιά, όταν ξεκινούν το σχολείο, αφού και οι γονείς ή οι δάσκαλοι δεν είναι σε θέση να τα βοηθήσουν. Όταν η μεγάλη κόρη της Ν. πρωτοπήγε στο Νηπιαγωγείο, δε μπορούσε να καταλάβει τα άλλα παιδιά και έκλαιγε συνέχεια. Σκεφτόταν να την πάρει να γυρίσουν πίσω στην Αίγυπτο, όμως η δασκάλα, η κ. Αγγελική, ήταν πολύ καλή, μου είπε, και την καθσύχασε. *«Μην ανησυχείς, το παιδί μέχρι τα Χριστούγεννα θα την έχει μάθει τη γλώσσα»*. Κι όντως το παιδί προσαρμόστηκε κι άρχισε κι αυτή σιγά-σιγά να μαθαίνει τη γλώσσα. Μετά, με τα μικρότερα παιδιά ήταν πιο εύκολα τα πράγματα. Η μεγάλη κόρη βοηθούσε τα μικρότερα κι εκείνη είχε μάθει αρκετά καλά ελληνικά ώστε να τα βοηθάει με τα μαθήματα.

Ο γιος του κ. Τ., σήμερα 29 ετών, που ήρθε 5 χρονών στην Ελλάδα, άλλαξε πολλές περιοχές και σχολεία. Αφού οι γονείς του χώρισαν ενώ ήταν πολύ μικρός ακόμη, αναγκάστηκε να φιλοξενηθεί σε πολλές οικογένειες, φίλων ή γνωστών του πατέρα του, αφού ο ίδιος δούλευε στα καράβια. *«Μετά, βρήκαμε μια γυναίκα στο Κερατσίνι, αυτή δεν είχε παιδιά και με κράτησε αυτή και πήγα εγώ στο 12ο Κερατσινίου να συνεχίσω την 1η δημοτικού. Με παίζανε και τους άρεσε που 'μουνα και ξένος, με βοηθάγανε»*.

Και οι δύο Αιγύπτιες που συνάντησα έχουν από 3 παιδιά. Στην αρχή φοβόντουσαν, πώς θα είναι γι' αυτά το σχολείο, αν θα τα κοροϊδεύουν, αλλά πλέον δεν έχουν κανένα πρόβλημα. Η κ. Ν., αρχικά είχε σκοπό να μείνει 4-5 χρόνια στην Ελλάδα και μετά να γυρίσει πίσω στην Αίγυπτο, γιατί δεν ήξερε πώς θα ήταν η ζωή για τα παιδιά της. *Μετά όμως, με τα μικρότερα παιδιά ήταν πιο εύκολα*. Η μεγάλη κόρη βοηθούσε τα μικρότερα κι εκείνη είχε μάθει αρκετά καλά τη γλώσσα, ώστε να τα βοηθάει με τα μαθήματα. Με καμάρι μου μίλησαν για τις επιδόσεις τους στο σχολείο. Η μεγάλη κόρη της Ν., που πηγαίνει φέτος στην 3η Λυκείου και θα δώσει Πανελλήνιες για Ιατρική. Ενώ η κ. Κ. μου είπε: *«[...] η μικρή είναι πάρα πολύ καλή μαθήτρια και η δασκάλα λέει ότι είναι καλύτερη κι από τους Έλληνες μαθητές, ειδικά στη Γλώσσα και τα Αρχαία»*.

Τα παιδιά και των δύο Αιγύπτια γυναικών φοιτούν σε όλες τις σχολικές βαθμίδες σε δημόσια σχολεία της Καλλιθέας. Πέρα από το ελληνικό σχολείο και οι δύο γυναίκες έστειλαν τα παιδιά να παρακολουθούν και τις αραβικές τάξεις. Τα παιδιά της κ. Κ., ηλικιών 16, 15 και 10 ετών, κάνουν ιδιαίτερα μαθήματα στο σπίτι. Είναι σαν να παρακολουθούν την αντίστοιχη αραβική τάξη, χρησιμοποιούν τα

αραβικά βιβλία και παρακολουθούν όλα τα μαθήματα, Μαθηματικά, Γλώσσα κλπ. Στο τέλος κάθε χρόνου δίνουν εξετάσεις στην Πρεσβεία ότι πέρασαν την τάξη. Το ίδιο έκαναν και τα παιδιά της κ. Ν., ηλικιών 17, 15 και 13 σήμερα, μόνο που δεν ολοκλήρωσαν όλες τις αραβικές τάξεις. Η μεγάλη παρακολούθησε μέχρι την 6η τάξη, η μεσαία μέχρι της 4η και ο γιος της μέχρι τη 2^α.

Τα παιδιά του κ. Α., μεγαλύτερα σε ηλικία, που γεννήθηκαν στην Ελλάδα, είναι σήμερα φοιτητές. Ο μεγάλος του γιος, που τελείωσε την Καλών Τεχνών, ζει σήμερα μόνιμα στη Θεσσαλονίκη. Η κόρη του, αν και πέρασε στο τμήμα Ψυχολογίας στα Γιάννενα, για οικονομικούς λόγους, αποφάσισαν να σπουδάσει σε Ιδιωτικό Κολλέγιο Ψυχολογίας στην Αθήνα.

Ένα μεγάλο πρόβλημα που μου ανέφερε η Ν. για τα σχολεία της Καλλιθέας σήμερα, αφορά παιδιά μεταναστών και προσφύγων από αραβόφωνες χώρες, που έρχονται στην Ελλάδα σε μεγάλη ηλικία και χωρίς να γνωρίζουν καθόλου τη γλώσσα, μπαίνουν σε τάξεις στα δημόσια σχολεία. Συγκεκριμένα, στην τάξη του γιου της ήταν πέρυσι 17-18 μαθητές και φέτος έφτασαν τους 27. Τα παιδιά αυτά δεν λαμβάνουν από πουθενά βοήθεια και δε μπορούν να παρακολουθήσουν, αλλά ούτε κι οι δάσκαλοι να τα βοηθήσουν. Πριν 4-5 χρόνια, μου είπε, όταν κάποιος πρωτοέρχονταν ήταν υποχρεωμένος να πάει στα σχολεία για εκμάθηση γλώσσας, είτε στο Π. Φάληρο, είτε στον Αγ. Κοσμά, με πούλμαν που ερχόταν κι έπαιρνε τα παιδιά απ' το σπίτι. Εκεί μάθαιναν τη γλώσσα και μετά από 1- 2 χρόνια, όταν η δασκάλα έδινε την άδεια, το σχολείο μεσολαβούσε και τα παιδιά εγγράφονταν στο δημόσιο σχολείο. Σήμερα, ανήλικοι Αιγύπτιοι, γύρω στα 16- 17, παρατούν το σχολείο και εγκαταλείπουν την πατρίδα ερχόμενοι στη Μυτιλήνη παράτυπα. Εκεί, όπως μου είπε, λένε ψέματα πως τους κυνηγάνε λόγω θρησκείας και τελικά τους δίνουν χαρτιά κι έρχονται στην Αθήνα. «Αλλά τα παιδιά αυτά τι θα κάνουν εδώ;». Παρατάνε, μου είπε, το σχολείο κι εδώ που έρχονται, ούτε έχουν τη δυνατότητα να μάθουν τη γλώσσα, ούτε να εργαστούν κάπου.

• **Διαδικασίες αδειών παραμονής και απόκτησης ιθαγένειας**

Ένα από τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν διαχρονικά οι μετανάστες στη χώρα μας, είναι ότι δεν έχουν πρόσβαση στις διαδικασίες νομιμοποίησης ή/ και εξασφάλισης νόμιμης παραμονής και ένταξης στη χώρα παραμονής. Η μεταναστευτική πολιτική και το αντίστοιχο θεσμικό πλαίσιο³⁵, όπως αυτά διαμορφώθηκαν με τα χρόνια, επηρέασαν καθοριστικά τις μεταναστευτικές ροές, όχι μόνο σε επίπεδο αριθμών, αλλά και στον τρόπο που και οι ίδιοι αισθάνονται ως μέλη της ελληνικής κοινωνίας.

35 βλ. Παράρτημα σελ. 83 για Νομοθετικό πλαίσιο της μετανάστευσης στην Ελλάδα.

Οι πρώτοι Αιγύπτιοι που ήρθαν στην Ελλάδα, τη δεκαετία του '80, φαίνεται πως δεν αντιμετώπισαν κάποια δυσκολία με τις άδειες παραμονής.

«Τότε ήτανε εύκολο να έρθεις Ελλάδα, δεν ήτανε δύσκολο. Με το νόμιμο τρόπο δηλαδή. Γιατί τώρα γίνεται με τον παράτυπο τρόπο, από τα νησιά και τον Έβρο, οι μεταγενέστεροι που ήρθανε. Τον βοήθησαν με τη βίζα (κάποιοι Έλληνες της Αιγύπτου που είχε γνωρίσει στην Αλεξάνδρεια), του 'πανε τις διαδικασίες, τότε ήτανε πιο εύκολα για να πάρεις βίζα, κι όταν ήρθε στην Ελλάδα έλεγε ότι έπρεπε να κουβαλάει μαζί του από 500 δολάρια και πάνω, γιατί αυτή η βίζα ήτανε τουριστική. Κι έδειχνε εδώ ότι έχει τα λεφτά για να κάνει διακοπές, οπότε του επιτρέπανε να μπει». (ο γιος του κ. Τ., που ήρθε το '87 στην Ελλάδα).

Από το '89 και μετά, όμως, μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στα Βαλκάνια και την πρώην Σοβιετική Ένωση, η Ελλάδα αρχίζει να δέχεται τις πρώτες μαζικές μεταναστευτικές ροές. Η περίοδος αυτή, βρίσκει τη χώρα απροετοίμαστη σε επίπεδο νομοθεσίας και πολιτικής, αφού είναι η πρώτη φορά που καλείται να αντιμετωπίσει το φαινόμενο σε τέτοια έκταση.

«Δεν υπήρχε στην Ελλάδα κανένα σχέδιο για κανένα μετανάστη από οποιαδήποτε χώρα. Ήτανε κάτι παράλογο για τα ελληνικά δεδομένα. Οπότε με μια διαδικασία που γινότανε τότε, να πηγαίνει στο τμήμα να δίνεις κάτι σαν παρόν ή να δίνεις διεύθυνση κι έναν λογαριασμό σπιτιού, δηλώνες ότι μένεις στην Ελλάδα. Είχες κάτι σαν βεβαίωση, ότι αυτός είσαι και μένεις εκεί». (γιος κ. Τ.)

Ο πρώτος νόμος που θεσπίζεται το '91 (Ν. 1975/1991), στην πράξη επιχείρησε να πατάξει στην παράνομη μετανάστευση και την είσοδο μέσω των συνόρων, μέσω αυστηρών συνοριακών ελέγχων, συλλήψεων και απελάσεων.

Λόγω προβλημάτων, ο κ. Τ. αναγκάστηκε να παντρευτεί «λευκό» γάμο Ελληνίδα, για να φτιάξει «χαρτιά» γιατί τα πράγματα δυσκόλευαν σ αυτό το κομμάτι, «άρχιζε η Ελλάδα να κάνει το πρώτο βήμα για άδειες».

Ουσιαστικά, η πρώτη στοχευμένη προσπάθεια νομιμοποίησης και διαμονής, με στόχο κυρίως την οικονομική ενσωμάτωση των μεταναστών³⁶, θα γίνει το 1997 (Π.Δ. 358/1997), όταν πλέον είχε γίνει αντιληπτό ότι δεν επρόκειτο για παροδική διαμονή αλλά για μόνιμη εγκατάσταση στη χώρα. Παρολαυτά, προβλήματα όπως οι διαχειριστικές ελλείψεις των δημόσιων υπηρεσιών, προκαλώντας

³⁶ Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Χαρτογράφηση των ειδικών χαρακτηριστικών και αναγκών των κοινοτήτων προσφύγων και μεταναστών που διαβιούν στην Ελλάδα, Απρίλιος 2016.

υπέμετρες καθυστερήσεις στις εκδόσεις αδειών, αλλά και το πολύ υψηλά ποσά που υποχρεούνταν να καταβάλλουν οι αιτούντες, δυσχέραιναν τη διαδικασία για τους περισσότερους.

Η διαδικασία έκδοσης αδειών ήταν για άλλους πιο εύκολες αλλά για τους περισσότερους αποτελεί έως σήμερα σοβαρό πρόβλημα, δημιουργώντας τους άγχος και κρατώντας τους σε μια κατάσταση διαρκούς επισφάλειας.

Ο κ. Σ. όταν είχε πρωτοέρθει στην Ελλάδα είχε πάρει κόκκινη κάρτα, αλλά έκαναν λάθος στην αναγραφή του ονόματός του και τώρα για να βγάλει άδεια χρειάζεται να πληρώσει 1.400 ευρώ σε δικηγόρο, τα οποία δεν έχει. Στην προσωρινή λύση της «κόκκινης κάρτας», την οποία λαμβάνουν βασικά οι αιτούντες άσυλο, καταφεύγουν πολλοί, αφού για έκδοση άδειας απαιτούνται ένσημα, τα οποία σε σπάνιες περιπτώσεις καταβάλλονται κανονικά.

Ο κ. Τ. αντιμετωπίζει σήμερα προβλήματα με τη σύνταξη, αφού από το '85 που βρίσκεται στην Ελλάδα, μόλις το 2002 άρχισε να παίρνει ένσημα.

Πρόβλημα με τα «χαρτιά» είχε κι ο αδερφός της κ. Ν., ο οποίος αφού είχε μείνει για αρκετό διάστημα άνεργος, δεν μπορούσε να βγάλει άδεια, και αναγκάστηκε να επιστρέψει πίσω. Μετά από λίγους μήνες όμως, ο δικηγόρος κανόνισε την έκδοσή τους κι έτσι επέστρεψε πάλι πίσω.

Αυτό που μοιάζει να αποτελεί το πιο σοβαρό πρόβλημα, είναι αυτό της ιθαγένειας της λεγόμενης «2ης γενιάς» μεταναστών. Φαίνεται πώς οι ίδιοι έχουν κατά μία έννοια αποδεχτεί την ελληνική πραγματικότητα, αλλά για τα παιδιά τους, που γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν εδώ, αγανακτούν.

«Είμαι 42 χρόνια στην Ελλάδα, καταλαβαίνεις; Και τα παιδιά μου, γεννήθηκαν εδώ κι ακόμη δεν έχουν ιθαγένεια. Εδώ (στην Ελλάδα) ο νόμος είναι για τον καθένα. Αυτοί δεν καταλαβαίνουν ότι το παιδί μου θα είναι Χριστιανός, καταλαβαίνεις; Αυτά γράψε, γράφε! Τώρα τι μου λες εσύ...», μου είπε Αιγύπτιος που βρισκόταν στο χώρο προσευχής της Καλλιθέας κατά την επίσκεψή μου.

- **Οικογένεια “Χώρια” - Δεσμοί με την πατρίδα**

Από τους Αιγύπτιους που συνάντησα, εκτός από αυτούς που ζουν εδώ με τις οικογένειές τους, υπάρχουν και περιπτώσεις όπου η μητέρα ζει μόνη της με τα παιδιά στην Αίγυπτο.

Για παράδειγμα ο κ. Ν., έχοντας πολιτικό άσυλο, δεν μπορεί να βγει από τη χώρα, κι έτσι εδώ και 6 χρόνια δεν έχει δει τη γυναίκα του και τα τέσσερα παιδιά τους. Απ' την άλλη, οι περισσότεροι από τους Αιγύπτιους που συνάντησα, εργάζονται πάρα πολλές ώρες, πολύ περισσότερες των 8 ημερησίως, αλλά και τα Σάββατα ή τις Κυριακές. Το να λείπει κανείς από τη δουλειά είναι δύσκολο και λόγω των εργοδοτών, αλλά και γιατί δε θέλουν να χάσουν τα λεφτά της δουλειάς, τη στιγμή μάλιστα που τα εισιτήρια για Αίγυπτο είναι αρκετά ακριβά. Ο κ. Β. αν και ήρθε αρχικά με τη γυναίκα του στην Ελλάδα, όπου γεννήθηκαν και τα παιδιά τους, από το 2001, μετά από ένα μεγάλο ατύχημα που είχε, δεν ήταν πλέον σε θέση να εργαστεί. Έτσι, το 2003 η σύζυγος με τα παιδιά γύρισαν πίσω στην Αλεξάνδρεια. Εκεί είχαν δικό τους οικογενειακό σπίτι κι άνοιξαν κάτω απ' αυτό ένα ίντερνετ καφέ για να τα βγάζουν πέρα. Σήμερα, ενόσω συνταξιούχος, έχει τη δυνατότητα και τους στέλνει από 'δω κάποια χρήματα. Τους επισκέπτεται 1-2 φορές το χρόνο, αφού τα έξοδα του ταξιδιού είναι πολλά.

Για το μεγάλο πρόβλημα που έχει δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια σε οικογένειες, όπου ο άντρας βρίσκεται στην Ελλάδα για δουλειά, ενώ η γυναίκα με τα παιδιά επέστρεψαν πίσω στην Αίγυπτο, μου μίλησε η κ. Ν. Όσες από αυτές είχαν άδεια παραμονής, μετά από 6 μήνες συνεχούς απουσίας, την έχασαν και δεν μπορούσαν πλέον να έρθουν στην Ελλάδα να επισκεφθούν το σύζυγό τους. Πριν ισχύσει αυτό, μου είπε, ότι αφού έκλειναν τα σχολεία, η σύζυγος με τα παιδιά έρχονταν να μείνουν εδώ για όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού. Εξαιτίας αυτού σήμερα πολλές οικογένειες κάνουν να ειπωθούν αρκετούς μήνες ή και χρόνια.

Υπάρχουν βέβαια και οι περιπτώσεις άγαμων ανδρών, όπου οι γονείς και τα αδέρφια τους έχουν παραμείνει στην Αίγυπτο, ενώ σε άλλες περιπτώσεις άτομα της ίδια οικογένειας εγκαταστάθηκαν σταδιακά στην Ελλάδα.

Ο κ. Η. μου μίλησε για την οικογένειά του στη Μανσούρα, όπου ζουν οι γονείς και τα τέσσερα αδέρφια του με τις οικογένειές τους. Παρότι του λείπουν, δουλεύει πάρα πολύ και δεν μπορεί να τους επισκέπτεται. Μιλάνε μέσω skype κι όταν οι ανιψιές του παίρνουν καλούς βαθμούς τους στέλνει δώρα από εδώ.

Στην περίπτωση της Αιγύπτιας κ. Κ., μετά από λίγα χρόνια αφού η ίδια μετανάστευσε, ήρθε κι ο αδερφός της να δουλέψει εδώ. Μάλιστα, 3 χρόνια πριν, έφερε και τη μητέρα της, αφού ήταν μεγάλη σε ηλικία και δεν υπήρχε κάποιος στο χωριό να τη φροντίσει.

Στην περίπτωση της κ. Ν., ενώ οι γονείς της μένουν ακόμη στην Αίγυπτο, οι δύο αδερφοί της ζουν κι αυτοί στην Ελλάδα.

Έχει ενδιαφέρον ότι όταν τους ρώτησα αν τους λείπει η πατρίδα τους, ότι και οι δύο κατηγορηματικά μου απάντησαν πως όχι. *«Εδώ νιώθω αίμα μου»*, μου είπε η κ. Κ., ενώ η κ. Ν. έχει ταξιδέψει στην Αίγυπτο συνολικά μόνο 3 φορές από το 2000 που ήρθε στην Ελλάδα. Τόσο εκείνη, όσο και τα παιδιά της, μετά από λίγες μέρες θέλουν να φύγουν, να επιστρέψουν στην Ελλάδα. Το ίδιο μου είπε κι η κ. Κ. για τα παιδιά της, ότι δεν νιώθουν να έχουν κανέναν δεσμό πια με την Αίγυπτο. *Εδώ έχουν φίλους, εκεί βαριούνται*, μου είπε.

Φαίνεται πως πολύ σημαντικό ρόλο στο «χτίσιμο» της ζωής τους εδώ, έπαιξαν τα παιδιά, τα οποία γεννήθηκαν εδώ, αλλά και οι συγγενείς τους που πλέον έχουν έρθει κι αυτοί στην Ελλάδα. Έτσι, καμία από τις δύο δεν σκέφτεται την επιστροφή στην πατρίδα.

- **Η γυναικεία εργασία**

Μετά από αρκετά χρόνια προσαρμογής και διαμονής στην Ελλάδα και εφ' όσον τα παιδιά της οικογένειας έχουν πια μεγαλώσει, οι γυναίκες Αιγύπτιας που συνάντησα, άρχισαν να εργάζονται, θέλοντας να συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα. Εδώ και 6 χρόνια η κ. Κ. έχει ανοίξει και λειτουργεί με τον άντρα της μίνι-μάρκετ στις Τζιτζιφιές, όπου και τη συνάντησα.

Η κ. Ν. αφού τα παιδιά είναι πλέον μεγάλα (17, 16 και 14 ετών), άρχισε να ψάχνει για δουλειά στην Καλλιθέα. Μοίρασε βιογραφικά και τελικά από το Σεπτέμβρη την πήρανε σ' ένα φροντιστήριο να διδάσκει Αραβικά κάθε Σάββατο. Την βολεύει που απασχολείται λίγες ώρες γιατί μπορεί να φροντίζει και την οικογένειά της. Στην αρχή δεν ήξερε αν έπρεπε να πάει, γιατί έτσι θα έχανε την κάρτα ανεργίας και διάφορα επιδόματα, αλλά ήθελε να κάνει κάτι για εκείνη, κι ότι αν σκεφτόταν έτσι, ποτέ δε θα ήταν η κατάλληλη στιγμή. Ήταν πολύ χαρούμενη με την επιλογή της. *«Αυτή είναι η δουλειά μου, δασκάλα είμαι»*. Μου είπε μάλιστα πως σκέφτεται κάποια στιγμή να κάνει αναγνώριση του πτυχίου της Ψυχολογίας που έχει.

Τις ρώτησα αν γνωστές και φίλες τους Αιγύπτιας εργάζονται κάπου. Η κ. Ν. μου είπε ότι υπάρχουν λίγες που πηγαίνουν και καθαρίζουν σπίτια, ενώ κάποιες φροντίζουν και ηλικιωμένους σε σπίτια, αλλά ότι δεν το λένε γιατί ντρέπονται. *Δεν ξέρω γιατί είναι ντροπή αυτό. Δουλειά κάνεις δεν είναι κάτι κακό.*

Η κ. Ν. μου είπε ακόμη για 5-6 γυναίκες στην Καλλιθέα, οι οποίες για να βγάλουν κάποιο εισόδημα, αγοράζουν φθηνά ρούχα χονδρικής από την Ομόνοια και καλούν, μέσω facebook, γνωστές στα σπίτια τους και τα πουλάνε. *«Το καλοκαίρι που έχει καλό καιρό, το παζάρι αυτό στήνεται πάνω στην πλατεία Δαβάκη. Εκεί, αν έρθεις καλοκαίρι, από τις 8.00 ως τη 13.00 ή τα Σάββατα, είναι γεμάτο γυναίκες με παιδιά»*. Επίσης, κάποιες άλλες γυναίκες που γνώρισε στα μαθήματα γλώσσας, εργάζονται ως διερμηνείς σε camp ή σε γραφεία, αυτές είναι πιο μορφωμένες, έχουν και ιθαγένεια οι περισσότερες, μου είπε.

Στην περίπτωση της συζύγου του Προέδρου της Αιγυπτιακής Κοινότητας, εκείνη εργάζεται σε Μη Κυβερνητική οργάνωση.

Ο Μ. μου είπε για τη μητέρα του: *«[...] Η μάνα μου έφυγε το '93 για Αίγυπτο αφότου χωρίσανε και μετά γύρισε το '98. Χάσαμε τα ίχνη της. Όταν γύρισε ξαναδούλεψε σε άλλα σπίτια. Δεν είχε χάσει τις επαφές από τα σπίτια που δούλευε. Τη θέλανε για φίλη πιο πολύ. Μετά βρήκε δουλειά λατζιέρισα σ ένα κέντρο»*.

Ρωτώντας τους άνδρες Αιγύπτιους που ήρθα σε επαφή, εάν οι Αιγύπτιες εργάζονται, όλοι μου είπαν ότι η πλειοψηφία αναλαμβάνει το σπίτι και τα παιδιά.

4.2 Προβλήματα

/Ρατσιστικές Επιθέσεις

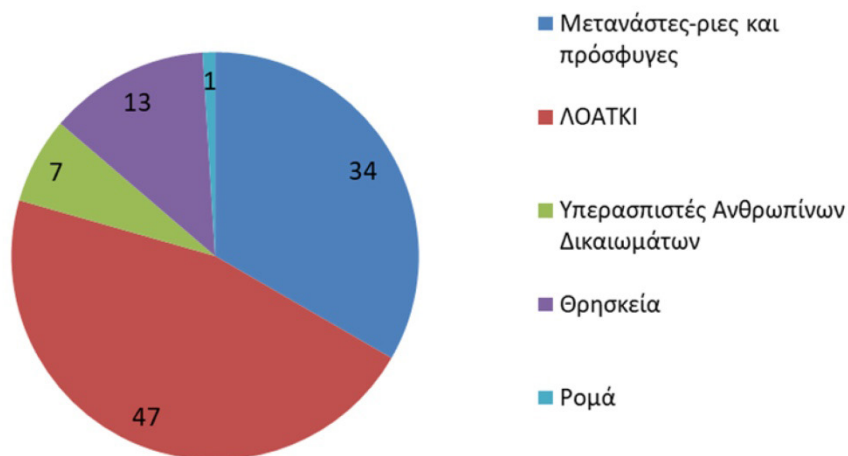
Στη διάρκεια των συζητήσεών μου με Αιγύπτιους μετανάστες και μετανάστριες, εκείνη αναφέρθηκαν επίσης σε περιστατικά ρατσιστικής βίας, είτε προς τους ίδιους, είτε επιθέσεων στους θρησκευτικούς χώρους Μουσουλμάνων.

Ο αδερφός του Ν. μου μίλησε για την επίθεση που δέχτηκε από μέλη της Χρυσής αυγής. *«Εδώ στη γωνία [Σιβιτανίδου και Λασκαρίδου στην Καλλιθέα] μου την πέσανε και τη βλέπεις τη μύτη μου; Σπασμένη...»*

Επίσης, από το 2010 υπήρξαν πολλά περιστατικά επιθέσεων σε αυτοσχέδιους χώρους προσευχής από ακροδεξιές οργανώσεις, όπως συνέβη στον χώρο της πλ. Αττικής, όπου έβαλαν φωτιά, ενώ μέσα βρίσκονταν πιστοί. Το 2011 επίσης αποπειράθηκαν να κάψουν χώρο στην Ομόνοια, ενώ το 2012 επιτέθηκαν με λοστούς και μολότοφ στο χώρο προσευχής στα Καμίνια. Τα περιστατικά που έγιναν γνωστά είναι πολύ λίγα, καθώς για τους περισσότερους παράνομους χώρους υπήρχε φόβος καταγγελίας των περιστατικών. Από το 2013, μετά τα

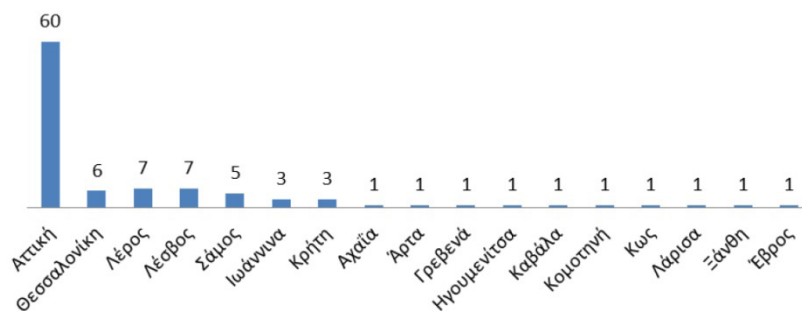
γεγονότα της δολοφονίας του Π. Φύσσα, τα περιστατικά αραιώσαν, παρολαυτά στο χώρο προσευχής της Καλλιθέας μου είπαν ότι δέχτηκαν επίθεση το 2013 από Χρυσανγίτες που πέταξαν μέσα μολότοφ. Αυτό οξύνει και τις σχέσεις τους με τη γειτονιά, αφού όπως μου είπαν «..δεν ξέρουν τι κάνουμε, τους λέμε ελάτε να δείτε τι είναι εδώ. Φοβούνται για φασαρίες».

Λόγος στοχοποίησης

Διάγραμμα 1: Λόγοι Στοχοποίησης Ρατσιστικών Επιθέσεων. Πηγή: Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, Ετήσια Έκθεση 2017.

Γεωγραφική Διασπορά

Διάγραμμα 2: Γεωγραφική Διασπορά Ρατσιστικών Επιθέσεων. Πηγή: ό., π.

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του '17³⁷, το Δίκτυο Καταγραφής Ρατσιστικών Επιθέσεων, κατέγραψε συνολικά 102 περιστατικά βίας, με θύματα περισσότερα των 120 ατόμων.

Όπως φαίνεται και παραπάνω, τα 34 από τα περιστατικά είχαν ως στόχο μετανάστες, - τρεις ή πρόσφυγες, με αιτίες επίθεσης την εθνική καταγωγή, τη θρησκεία, το χρώμα ή/ και την ταυτότητα φύλου τους. Όπως επισημαίνεται από το Δίκτυο, συμπερασματικά για το 2017, ενισχύθηκαν οι επιθέσεις από οργανωμένες ομάδες που δρουν με πρακτικές που θυμίζουν ομάδες κρούσης, στην Αττική και τα νησιά, ενώ παράλληλα, αναφέρεται και ο «σταθερά αυξανόμενος αριθμός των αντισημιτικών περιστατικών, κυρίως βεβηλώσεων

37 http://rvm.org/wp-content/uploads/2018/03/Report_2017gr.pdf

58 Η Αιγυπτιακή κοινότητα της Αθήνας | Μελέτη περίπτωσης: Οι Αιγύπτιοι της Καλλιθέας

μνημείων και ιερών χώρων».

Εικόνες 12,13, 14: Η είσοδος στο υπό κατασκευήν Μουσουλμανικό Τέμενος, Ιανουάριος 2019.

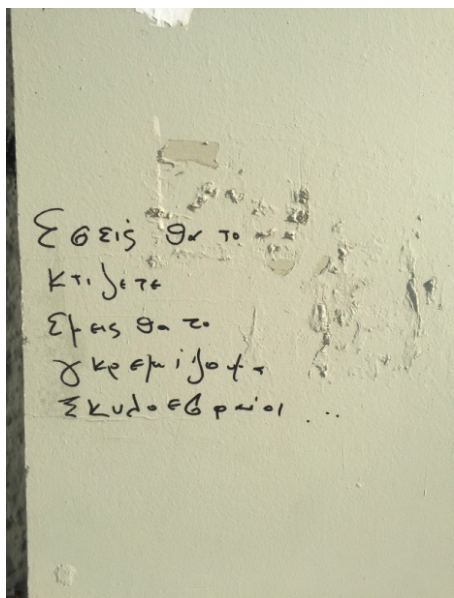
Για τα περιστατικά βίας απέναντι σε αλλόθρησκους πληθυσμούς, χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των ρατσιστικών γεγονότων που εκδηλώθηκαν από ακροδεξιές οργανώσεις με αφορμή την κατασκευή του Νέου Μουσουλμανικού Τεμένους. Στις 2/7/16, ο χώρος της πρώην βάσης του Πολεμικού Ναυτικού στο Βοτανικό, που είχε εγκριθεί για την κατασκευή του Τεμένους, τέθηκε υπό κατάληψη ως «χώρος αστέγων για Έλληνες». Σ' αυτήν συμμετείχαν το «Κίνημα Εφέδρων πολιτών Οπλιτών» με επικεφαλής τον κ. Ιωαννίδη, ο σύλλογος Βοτανικού «Αθηνά», ο οποίος είχε προσφύγει και στο ΣτΕ κατά της κατασκευής Τεμένους και η Ένωση Αστέγων, υποστηρίζοντας ότι ο χώρος είναι «ελκυστικός» για φιλοξενία αστέγων, αφού είναι μεγάλος και μπορεί να διαμορφωθεί κατάλληλα στις υπάρχουσες εγκαταστάσεις της βάσης Ναυτικού. Τον Αύγουστο του '16 ο βουλευτής της ΧΑ Παναγιώταρος, σε ομιλία του στη Βουλή, υποστήριξε την κατάληψη, μιλώντας για «Έλληνες κατοίκους» που έχουν πάρει την κατάσταση στα χέρια τους.

Τέσσερις μήνες μετά, με παρέμβαση της Αστυνομίας στο χώρο, η κατάληψη εκκενώνεται και όσοι βρίσκονταν στο χώρο συλλαμβάνονται. Τελικά, το Νοέμβριο του '16 ξεκίνησαν οι εργασίες κατασκευής.

/Μουσουλμάνοι - Ταφή και Νέο Τέμενος³⁸

Ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα που διαπίστωσα συνομιλώντας με Αιγύπτιους Μουσουλμάνους, αφορά το πρόβλημα της ταφής τους, αφού επίσημο μουσουλμανικό νεκροταφείο δεν υπάρχει στην Αττική. «Για την ταφή μετά πρέπει να μεταφερθεί η σωρός, είτε στην πατρίδα, είτε στην Κομοτηνή», μου είπε ο Πρόεδρος της Επιτροπής Τεμενών της Αθήνας, στη συνάντησή μας σε έναν χώρο προσευχής στην Καλλιθέα. Μάλιστα, το κόστος μεταφοράς είναι τεράστιο και γίνεται προσπάθεια ώστε τα έξοδα αυτ' ανα τα αναλαμβάνει η Πρεσβεία.

Επίσης, θεωρούν πώς από τη στιγμή που το Νέο Τέμενος κατασκευάζεται σε έκταση 17 στρεμμάτων, θα μπορούσε να έχει προβλεφθεί και χώρος ταφής για εκείνους, εκφράζοντας παράπονα για το ελληνικό κράτος που δεν σέβεται την ανάγκη θρησκευτικής τους έκφρασης, τη στιγμή που στην Αίγυπτο υπάρχουν πολλές χριστιανικές εκκλησίες, όπως και νεκροταφεία στις πόλεις όπου έζησε μεγάλος αριθμός Ελλήνων, όπως το Κάιρο και η Αλεξάνδρεια.

Για το κτίριο του νέου Τεμένους, οι Μουσουλμάνοι Αιγύπτιοι που συνάντησα, νιώθουν ότι σε καμία περίπτωση δεν εξυπηρετεί τις ανάγκες τους για εκκλησιασμό, αφού εκεί που το φτιάχνουν δε θα εξυπηρετεί κανέναν, θεωρώντας πως το κράτος επίτηδες επέλεξε αυτό το χώρο «έξω» από την πόλη για να τους κρύψει. «Ποιος θα πηγαίνει εκεί; Μόνο δυο φορές το χρόνο στις μεγάλες γιορτές.

Εικόνα 15: Σύνθημα στην είσοδο του υπό κατασκευήν Μουσουλμανικού Τεμένους, Ιανουάριος 2019.

Και πόσοι χωράνε, ξέρεις; 300 άτομα...», μου ειπαν. Επίσης γι' αυτούς, η μορφή του κτιρίου και η έλλειψη μιναρέ, δεν συνάδει με τη ισλαμική παράδοση χώρων προσευχής.

«Το έχεις δει;», με ρωτάει ο ιμάμης και πάει κάπου μέσα γυρίζοντας στα χέρια του με ένα απόκομμα εφημερίδας. «Για δες το. Εσύ πώς καταλαβαίνεις την εκκλησία;

³⁸ Για Νέο Μουσουλμανικό Τέμενος βλ. Παράρτημα σελ. 86.

Αυτό σου θυμίζει τζαμί; Σαν αποθήκη είναι».

Εικόνα 16. Πηγή: www.google.com

Βέβαια, για άλλους Αιγύπτιους που συνάντησα, παρότι εντοπίζουν τα ίδια προβλήματα, πιστεύουν ότι γίνεται ένα βήμα για την αποδοχή τους στη χώρα. «Καλό είναι που το κάνουν. Οι χώροι προσευχής όμως θα συνεχίσουν να υπάρχουν.», μου είπαν στο τζαμί των Τζιτζιφιών.

Σχετικά με τους άτυπους χώρους προσευχής που λειτουργούν σήμερα σε όλη την Αττική, όλοι υποστήριξαν ότι θα συνεχίσουν τη λειτουργία τους, αφού για έναν Μουσουλμάνο που εκτελεί καθημερινά τα θρησκευτικά του καθήκοντα, θα είναι δύσκολο να πηγαίνει ως το Βοτανικό. Ακόμη, η Παρασκευή, που είναι η μέρα της μεγάλης προσευχής για τους Μουσουλμάνους, είναι εργάσιμη, κι έτσι όσοι μπορούν να λείψουν από τη δουλειά για λίγες ώρες θα προτιμήσουν να πάνε σ' ένα χώρο στη γειτονιά τους και όχι στο Βοτανικό. Όμως στις μεγάλες γιορτές, δύο φορές το χρόνο, θα υπάρχει αυτή η δυνατότητα.

Απ' την άλλη, η γνώμες των Χριστιανών Κοπτών που συνάντησα για την κατασκευή του τζαμιού δίστανται. Ο Α. δεν καταλαβαίνει για ποιο λόγο να υπάρχει. «Εδώ είναι το σπίτι σας, θα έρθει κάποιος να κάνει αυτό;»

Ενώ ο Ν. μου είπε ότι δεν έχει πρόβλημα που θα κατασκευαστεί, αλλά «ποιος θα πηγαίνει; Αφού είναι μακριά».

Πάντως με όσους Χριστιανούς και Μουσουλμάνους συνομίλησα, όλοι μου είπαν ότι δεν υπάρχει πρόβλημα συνύπαρξης μεταξύ τους. Ο Πρόεδρος της Αιγυπτιακής Κοινότητας, παρότι Μουσουλμάνος στο θρήσκευμα, έχει πολλούς φίλους Χριστιανούς. Μου τόνισε ότι για εκείνον το θέμα του διχασμού λόγω θρησκείας είναι πολύ σοβαρό κι ο ίδιος προσπαθεί να κρατήσει την Κοινότητα μακριά από αυτό. «Για μένα όλοι είναι Αιγύπτιοι, δε με νοιάζει σε τί πιστεύει ο

καθένας».

Βέβαια, μου τόνισε για τους άτυπους Μουσουλμανικούς χώρους προσευχής των Αιγυπτίων, ότι από τα 15 περίπου τζαμιά της Αθήνας, «γύρω στο 80% από αυτά ελέγχονται από τους Αδελφούς Μουσουλμάνους. Ακόμη κι αν θέλει να παντρευτεί κάποιος, πρέπει πρώτα να πάρει άδεια από αυτούς».

4.3 Δομές εκπροσώπησης

Όπως με πληροφόρησε ο σημερινός Πρόεδρος κ. Attia, η σημερινή «Αιγυπτιακή Κοινότητα» λειτουργούσε από το 2006 έως το 2011 ως «Αιγυπτιακή Κοινότητα εργαζομένων El Rapta». Μετά τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης, άρχισε να έχει πιο ενεργή δράση και μετονομάστηκε σε «Αιγυπτιακή Κοινότητα». Στην κοινότητα, όπως μου είπε ο κ. Ahmed, δεν υπάρχουν ούτε θρησκείες, ούτε κόμματα. Επίσης είναι η μόνη κοινότητα που έχει επαφές με την Αιγυπτιακή Πρεσβεία και μεσολαβεί σε πολλές περιπτώσεις για την μεταφορά των σωρών είτε σε νόμιμους χώρους ταφής της Ελλάδας, είτε προς την Αίγυπτο. Η κοινότητα έχει κυρίως πολιτιστική δράση. Οργανώνει φεστιβάλ, χορευτικές και μουσικές εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις, και 3-4 φορές το χρόνο εκδρομές σε διάφορα μέρη.

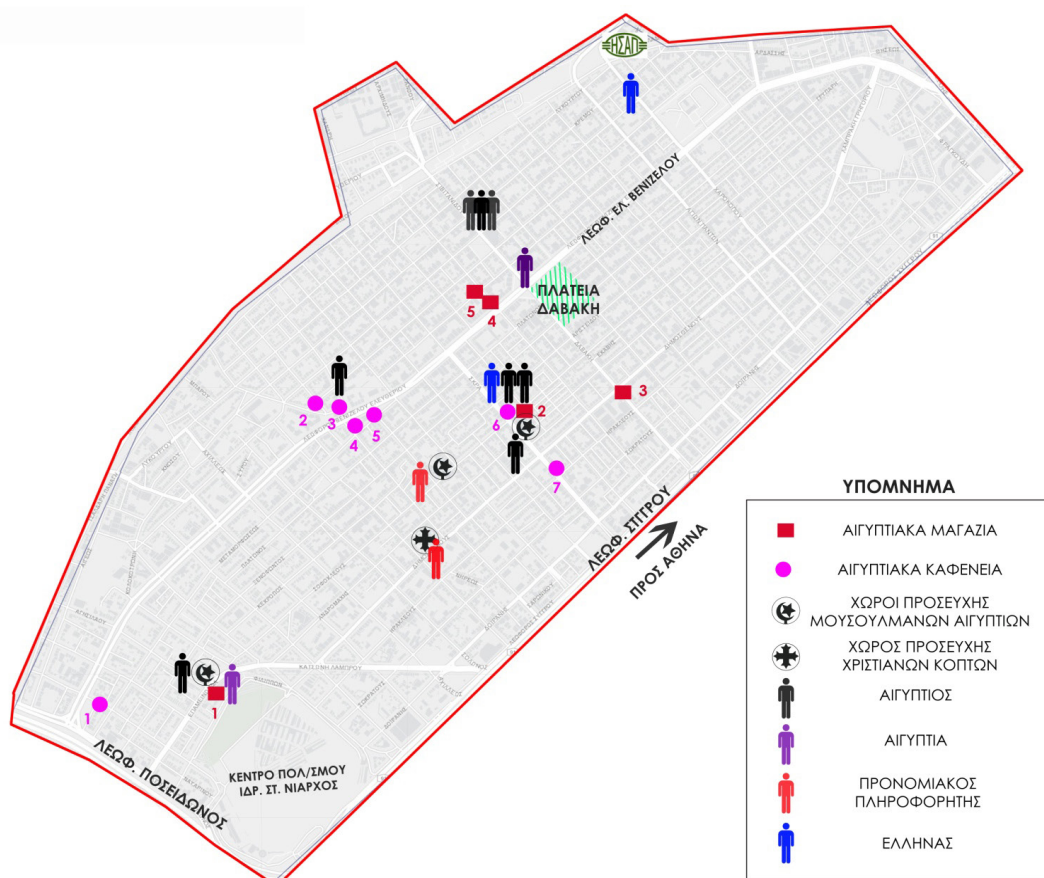
Όσον αφορά άλλες κοινότητες Αιγυπτίων, από αναζήτηση στο διαδύκτιο, βρήκα την κοινότητα «ΚΟΠΕΣ» με υπεύθυνο τον κ. Γιοζέφ Αζέρ Σαμουέλ. Ο κ. Σαμουέλ όταν μιλήσαμε στο τηλέφωνο ήταν στο νοσοκομείο. Μου είπε ότι πλέον ο κ. Attia έχει αναλάβει την εκπροσώπηση της κοινότητας Αιγυπτίων. Επίσης, για την Αιγυπτιακή κοινότητα Ελλάδος, που εντόπισα με έδρα των γραφείων στα Βριλήσσια και εκπρόσωπο τον κ. Χελμί, πληροφορήθηκα ότι δεν έχει δράση πλέον. Τέλος, ερχόμενη σε επαφή με το Αιγυπτιακό Μορφωτικό Κέντρο, που έχει έδρα στην Πανεπιστημίου 6, με παρέπεμψαν πάλι στην Αιγυπτιακή Κοινότητα. Φαίνεται πως αυτή είναι και η μόνη που δραστηριοποιείται ενεργά σήμερα.

4.4 Η Αιγύπτος στην Καλλιθέα σήμερα

Στον παρακάτω χάρτη απεικονίζονται τα μέρη όπου συνάντησα τους πληροφορητές μου- κατοίκους Καλλιθέας, συνολικά 8 Αιγύπτιους (μαύρο), 2 Αιγύπτιες (μωβ), 2 Αιγύπτιους προνομιακούς πληροφορητές (κόκκινο), έναν Έλληνα και μια Ελληνίδα.

Παράλληλα απεικονίζονται όλα τα μαγαζιά Αιγυπτίων, όπως τα κατέγραψα από πληροφορίες και επιτόπιες επισκέψεις στην περιοχή. Με ροζ κύκλο εμφανίζονται

τα αιγυπτιακά καφενεία, συνολικά επτά στον αριθμό, ενώ με κόκκινο τετράγωνο τα αιγυπτιακά μαγαζιά και μίνι μάρκετ, συνολικά πέντε. Τέλος, στο χάρτη εμφανίζονται και οι χώροι μουσουλμανικής προσευχής Αιγυπτίων, όπως και ο χώρος λειτουργίας των Χριστιανών Κοπτών.

Χάρτης 6: Απεικόνιση των πληροφορητών, των Αιγυπτιακών μαγαζιών, καφενείων και των χώρων προσευχής στο Δήμο Καλλιθέας, ίδια επεξεργασία.

4.4.1 Τόπος κατοικίας

Εικόνες 17, 18: Προσγυγικές κατοικίες στην Καλλιθέα, Ιανουάριος 2019.

Αναφορικά με τον τόπο κατοικίας στην Καλλιθέα σήμερα, οι Αιγύπτιοι μένουν σε όλη την έκταση του δήμου, νοικιάζοντας φθηνά διαμερίσματα. Μόνο στην περίπτωση της κ. Ν., η οικογένεια ζει σε ιδιόκτητη κατοικία. Λόγω της μεγάλης παρουσίας Αιγυπτίων στην περιοχή του Ιπποδρόμου παλαιότερα, πολλοί εξακολουθούν να ζουν στα νότια όρια του δήμου, στη λεγόμενη περιοχή των Τζιτζιφιών γύρω από την περιοχή που σήμερα βρίσκεται το ΚΠΙΣΝ, όπως η οικογένεια της κ. Κ., ιδιοκτήτριας του αιγυπτιακού μίνι μάρκετ, που κατοικούν σε κάποιες από τις προσφυγικές κατοικίες της περιοχής.

4.4.2 Καθημερινά Ψώνια - Άλλα Αιγυπτιακά μαγαζιά

Για τις καθημερινές αγορές τους οι Αιγύπτιοι ψωνίζουν, εκτός από τα σούπερ μάρκετ και τις λαϊκές αγορές, και από μικρά συνοικιακά μίνι μάρκετ-παντοπωλεία, τα οποία συναντά κανείς διάσπαρτα στα στενά της περιοχής, όπου βρίσκουν τα

Εικόνες 19, 20, 21: Αιγυπτιακά μαγαζιά στην Καλλιθέα, Ιανουάριος 2019.

τοπικά αιγυπτιακά προϊόντα φαγητού, αλλά και φρέσκα λαχανικά.

Στο χάρτη σημειώνονται με κόκκινο τα μαγαζιά Αιγυπτίων ιδιοκτητών, όμως αραβικά προϊόντα φέρνουν και οι Σύριοι ή Αφγανοί στα δικά τους μίνι μάρκετ.

Στην περιοχή της Καλλιθέας υπάρχουν επίσης και Αιγύπτιοι ιδιοκτήτες μικρών καταστημάτων με φθηνά είδη, τύπου 1 euro shop, που εμπορεύονται διάφορα είδη σπιτιού και διακόσμησης, μικροεπίπλων και ειδών στολισμού, που έχουν όμως και είδη προσωπικής υγιεινής και φροντίδας.

4.4.3 Ελεύθερος χρόνος και Αιγυπτιακά καφενεία

Με ροζ κύκλο σημειώνονται στο χάρτη τα αιγυπτιακά καφενεία και ναργιλεδάδικα που υπάρχουν στην περιοχή. Είναι σαφές από την απεικόνιση στο χάρτη, ότι υπάρχει μια «πιάτσα»- πύκνωση των καφενείων γύρω από την περιοχή της Αγ. Ελεούσας.

Σε αυτά μπορεί κάποιος να πει το τσάι του ή τον καφέ, ενώ σε πολλά σερβίρουν και ναργιλέ. Στα περισσότερα βρίσκει κανείς και πρόχειρο φαγητό. Το κοινό που συγκεντρώνουν είναι όχι μόνο αιγυπτιακής καταγωγής, αλλά και ελληνικής ή άλλων εθνικοτήτων που ζουν στην περιοχή, είναι όλων των ηλικιών και των δύο φύλων, αλλά κυρίως νεαρά άτομα.

Εικόνες 22-29: Παρασκευή ναργιλέ στο Cairo Cafe, Καλλιθέα, Δεκέμβρης 2018.

Σε ένα από αυτά τα μαγαζιά, στο Cairo café (αρ. 3 στο χάρτη), γνώρισα τον Α. που εργάζεται εκεί τα τελευταία 6 χρόνια, ετοιμάζοντας τους ναργιλέδες. Ο ιδιοκτήτης του Cairo Café, επίσης Αιγύπτιος, άνοιξε το μαγαζί το 2010, ενώ πριν από αυτό είχε σουβλατζίδικο στην Καλλιθέα.

Ο Α. μου έδειξε τη διαδικασία προετοιμασίας του λεγόμενοι «φυσικού ναργιλέ»: Στο καφέ Tropical, στην οδό Σοφοκλέους, δίπλα από το Αιγυπτιακό μίνι μάρκετ «Σήφης», συνάντησα εκτός από Αιγυπτίους κι Έλληνες Αιγυπτιώτες της περιοχής, αλλά και αρκετούς Αλβανούς. Εκεί υπήρχαν μόνο άνδρες, οι οποίοι έπαιζαν τάβλι ή μπιλιάρδο, πίνοντας το τσάι ή τον καφέ τους.

Σημείο συνάντησης για Αιγύπτιους στην Καλλιθέα, είναι επίσης τα Everest. Εκεί ή στο Γρηγόρη, στα σταντ του πεζοδρομίου επί της εμπορικής, πολυσύχναστης οδού Σιβιτανίδου μαζεύονται Αιγύπτιοι μετά τη δουλειά, όλο και κάποιος γνωστός περνάει από 'κει και λένε καμιά κουβέντα, πίνουν έναν καφέ και πάνε σπίτι.

Πάντως, σε επίπεδο καθημερινότητας φαίνεται πώς η πολύωρη απασχόληση των Αιγυπτίων στη δουλειά δεν τους αφήνει χρόνο για διασκέδαση ή εξόδους. Φυσικά σ' αυτό σπουδαίο ρόλο παίζει και η θρησκεία. Για τους πιο πιστούς Μουσουλμάνους το κάπνισμα του ναργιλέ ή η μουσική θεωρούνται αμαρτία. Έτσι, στα καφενεία της Καλλιθέας, συνάντησα κυρίως Χριστιανούς Αιγύπτιους ή Μουσουλμάνους, που δεν είχαν τόση σχέση με τη θρησκεία. Επίσης, σημαντικός παράγοντας είναι η οικογένεια, αφού κάποιος που δεν ζει μόνος στην Ελλάδα, συνήθως περνάει τις λίγες ελεύθερες ώρες μετά τη δουλειά με την οικογένεια στο σπίτι.

Ο Α. νεότερος στην ηλικία (32 ετών), που ζει μόνος του στην Καλλιθέα, μου είπε ότι στον ελεύθερο χρόνο του πηγαίνει σε μαγαζιά με ναργιλέ, όπως στον Mahmut στη Ν. Σμύρνη, είτε στο Cairo café ή στις Πυραμίδες, στην Καλλιθέα. Εκεί βλέπουν και μπάλα. Πέρα όμως από τα καφενεία, μου είπε ότι μαζεύονται επίσης σε σπίτια για να μαγειρέψουν και να δουν ποδόσφαιρο. Οι πιο πολλοί από τους φίλους του μένουν Ν. Σμύρνη, Καλλιθέα και Ν. Φάληρο.

Για τον Η. η δουλειά δεν του αφήνει πολύ ελεύθερο χρόνο. Συνήθως κάθεται στο σπίτι στον υπολογιστή. Κάποιες φορές θα πάνε σε κάποια καφετέρια στην Κυψέλη, όχι απαραίτητα αιγυπτιακή.

Όπως μου είπε ο υπεύθυνος του τζαμιού στις Τζιτζιφιές, που έχει δικό του μίνι μάρκετ στο Φάληρο, κλείνει το μαγαζί, έρχεται στο τζαμί στις 20.00 για προσευχή και μετά πάει σπίτι. Δεν έχει ελεύθερο χρόνο αφού πρέπει να είναι συνέχεια εκεί.

Εικόνες 30, 31: Αιγυπτιακά μαγαζιά στην Καλλιθέα, Ιανουάριος 2019.

Για τις γυναίκες η φροντίδα του σπιτιού και των παιδιών, δεν τους αφήνει ελεύθερο χρόνο για εξόδους. Η κ. Κ. περνάει όσο ελεύθερο χρόνο έχει με τον άντρα της και τα παιδιά, αφού λόγω του μαγαζιού, τις υπόλοιπες ώρες πρέπει να βρίσκεται εκεί.

4.4.4 Θρησκεία

- Αιγύπτιοι: Άραβες Μουσουλμάνοι / Χριστιανοί Κόπτες

Οι Αιγύπτιοι αυτοπροσδιορίζονται ως Άραβες Μουσουλμάνοι. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπ. Εσωτερικών, στην Ελλάδα διαβιούν σήμερα περίπου 500.000 Μουσουλμάνοι (συμπεριλαμβανομένων και της μουσουλμανικής μειονότητας Θράκης), οι περισσότεροι απ' τους οποίους είναι τουρκικής καταγωγής. Η πλειοψηφία των Μουσουλμάνων μεταναστών (40% περ.) συγκεντρώνεται στην Αθήνα, όπου ο αριθμός ανδρών και γυναικών φτάνει τις 200.000, με καταγωγή από χώρες της Αφρικής, της Μ. Ανατολής και της κεντρικής και νοτιοανατολικής Ασίας³⁹.

Πέρα από τους Μουσουλμάνους, στην Αίγυπτο βρίσκεται η μεγαλύτερη σε πληθυσμό Χριστιανοκοπτική Κοινότητα στη Μ. Ανατολή. «Κατά ορισμένες πηγές ο συνολικός πληθυσμός τους είναι περίπου 15-16 εκατ. άτομα. Από αυτούς, περίπου 11-12 εκατ. Κοπτών ζουν στην Αίγυπτο, όντας η μεγαλύτερη σε πληθυσμό χριστιανική κοινότητα σε ολόκληρη τη Μέση Ανατολή, ενώ επιπλέον 4-5 εκατ. Κοπτών ζουν στη διασπορά (κυρίως στις ΗΠΑ, τον Καναδά και την Αυστραλία)»⁴⁰. Κοινότητα Κοπτών υπάρχει και στην Ελλάδα, όπως και κοπτική

³⁹ Σορώτου Φλώρα, διδακτορική διατριβή: Κοινότητες Αιγυπτίων και Σουδανών Μουσουλμάνων Μεταναστών/-τριών και Προσφύγων στην Αθήνα, ΠΤΔΕ-ΑΠΘ, 2014, σ. 70.

⁴⁰ tvxs.gr

εκκλησία, η οποία βρίσκεται στο Μενίδι.

Παρότι η πλειοψηφία των Αιγυπτίων είναι Μουσουλμάνοι στο θρήσκευμα, στην Ελλάδα κατοικούν και Χριστιανοί Κόπτες, ενώ η πλειοψηφία τους κατοικεί στην Καλλιθέα.

- Οι Χώροι Μουσουλμανικής προσευχής στην Αθήνα

Στην Αθήνα σήμερα, και εξαιτίας της μη ύπαρξης επίσημου Μουσουλμανικού Τεμένους ακόμη, λειτουργεί ένας τεράστιος αριθμός άτυπων χώρων προσευχής. Επισημαίνεται ότι από το 2001, η Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και άλλοι οργανισμοί είχαν κάνει συστάσεις προς την Ελλάδα για το ότι αποτελεί τη μόνη ευρωπαϊκή πρωτεύουσα που δεν έχει Μουσουλμανικό Τέμενος. Ο αριθμός τους υπολογίζεται ότι φτάνει περίπου τους 60, όπως πληροφορήθηκα από διάφορες πηγές και στην πλειοψηφία τους λειτουργούν χωρίς νόμιμη άδεια, ενώ συγκεντρώνουν Μουσουλμάνων διαφόρων εθνικοτήτων.

- Μ: Έχουμε στην Καλλιθέα, Αμπελόκηπους. Κανένας χώρος δεν είναι επίσημος πέρα από τρεις, κι ένας τέταρτος, αυτός εδώ που έγινε τώρα. Αμπελόκηπους κοντά στο *President*, πίσω από την εκκλησία στα δεξιά στη Λ. Κηφισίας. Αυτό είναι νόμιμο (*El Sahaba*). Έχει και ένα χώρο στο Κερασίни.

- Μ: Συγγνώμη, ποιος πάει στο Κερασίни;

- J: Έλα αγάπη μου! Ψαράδες.

- Μ: Σχεδόν οι πιο πολλοί ψαράδες είναι.

Κυψέλη. Πίσω από το Ταμιευτήριο. Εγώ σου λέω τώρα ποιοι έχουν χαρτιά.

- J: Αλλά πρόσεξε, υπάρχουν και άλλοι πολλοί που δεν έχουν χαρτιά. Πολλές!

- Μ: Εδώ κοντά υπάρχει ένα. Είναι πολλά [παράνομα]. 17; **(τζαμί Al Taqwa,**

Μεταξουργείο)

Τα τζαμιά στα οποία κατά πλειοψηφία συγκεντρώνονται Αιγύπτιοι είναι λίγο λιγότερα από 20.

- Οι Μουσουλμάνοι της Καλλιθέας_3+1 Τζαμιά

Οι χώροι μουσουλμανικής προσευχής της Καλλιθέας είναι συνολικά πέντε. Όμως δύο χώροι προσευχής της Καλλιθέας κι ένας στις Τζιτζιφιές (βλ. χάρτη) είναι αυτοί που συγκεντρώνουν κατά πλειοψηφία Αιγύπτιους πιστούς. Στους υπόλοιπους πηγαίνουν και Μουσουλμάνοι άλλων εθνικοτήτων, όπως Σύριοι, Αφγανοί, Ιρακινοί ή και Έλληνες.

Ο πρώτος (Al Sahiheen) λειτουργεί εδώ και 17 χρ. στο ίδιο σημείο. Αρχικά στεγαζόταν κάπου κοντά στον Ιππόδρομο της Καλλιθέας. Όταν έπρεπε να μεταφερθούν, δυσκολεύτηκαν να νοικιάσουν άλλο χώρο, γιατί οι ιδιοκτήτες αρνούσαν και έδειχναν καχυποψία και φόβο απέναντί τους. Τελικά, μεσολάβησε ο προηγούμενος ιδιοκτήτης, δίνοντας εγγυήσεις στον επόμενο και τους ενοίκους, ότι δεν θα είχαν πρόβλημα με τη λειτουργία του χώρου και τους ανθρώπους.

Ο δεύτερος χώρος (Al Ansar), που βρίσκεται σε πολύ κοντινή απόσταση, στεγάζεται επίσης στο ισόγειο μιας πολυκατοικίας. Κατεβαίνοντας λίγα σκαλάκια στην είσοδό τους, εκεί όπου υπάρχει κι ένα πλάτωμα για να αφήνουν οι πιστοί τα παπούτσια τους, οδηγείται κανείς σε ένα μονόχωρο λίγων τετραγωνικών, που είναι όλος στρωμένος με χαλί.

Από το δρόμο, τίποτα δεν φανερώνει τη λειτουργία τους. Στον έναν μόνο απ' τους δύο, υπάρχει στο πεζοδρόμιο ένας ψύκτης νερού, για να ξεδιψούν οι πιστοί. Ο τρίτος χώρος προσευχής που επισκέφθηκα, στις Τζιτζιφιές, λειτουργεί στο ισόγειο μιας διώροφης προσφυγικής οικίας. Από το δρόμο ανοίγει κανείς μια αυλόπορτα κι από τη μικρή αυλή εισέρχεται στο μικρό χώρο προσευχής. Στο χώρο αυτό, ως γυναίκα, δε μου επέτρεψαν να μπω, βέβαια αυτό κατάλαβα ότι δεν είναι κάτι που ισχύει παντού, αλλά εξαρτάται από το ποιός είναι ο υπεύθυνος ιμάμης, που έχει και τον πρώτο λόγο για τη λειτουργία του.

Τελετουργία

Οι προσευχές στα τζαμιά εκτελούνται 5 φορές τη μέρα. Οι ώρες προσευχής αλλάζουν κατά τη διάρκεια του έτους. Στον έναν από τους τοίχους του τζαμιού, προσανατολισμένο προς τη Μέκκα, ήταν κρεμασμένο ένα ηλεκτρονικό ημερολόγιο-ρολόι που έγραφε την ημερομηνία και τις ώρες προσευχής. Για τη μέρα 11/04/1440 οι ώρες ήταν οι εξής: 6.00, 12.21, 14.49, 17.07, 18.26.

Αυτό συνήθως υπολογίζει αυτόματα τις αλλαγές στις ώρες προσευχής. Αυτό το αλλάζουμε εμείς όμως, είναι Κινέζικο [γελάει].

Συνολικά μέσα στη μέρα γίνονται 17 προσευχές, 2 στην πρωινή, από 4 στις δύο επόμενες, 3 στην προσευχή πριν τη Δύση και 4 στην τελευταία. Λόγω δουλειάς, πολύς κόσμος δεν μπορεί να έρχεται καθημερινά στη διάρκεια της μέρας κι έτσι μαζεύονται μέχρι 10 άτομα το πολύ.

Η μέρα της μεγάλης προσευχής για τους Αιγυπτίους είναι η Παρασκευή. Τότε,

συνήθως κάποια μεσημεριανή ώρα, την οποία καθορίζει ο κάθε χώρος, συγκεντρώνονται πολλοί πιστοί, μπορεί και 45- 50 άτομα. Στο τέλος της προσευχής γίνεται κήρυγμα από τον ιμάμη του κάθε τζαμιού.

Εγώ κάνω κηρύγματα 2 φορές το μήνα. Εγώ το λόγο όταν τον ετοιμάζω στο σπίτι μου, αν δεν κλαίω, δεν το λέω. Γιατί σημαίνει ότι δε μου έφτασε η αίσθηση. Και όταν δε λαμβάνω εγώ την αίσθηση, δεν μπορώ να το δώσω. Προσπαθώ να μιλάω σε όλους. **(τζαμί Αι Ταqwa, Μεταξουργείο)**

Η προετοιμασία του χώρου πριν την προσευχή ακολουθεί συγκεκριμένη τελετουργία

/ ΤΟ ΛΙΒΑΝΙΣΜΑ

Ο Μοχάμεντ του ζητά να λιβανίσει το χώρο. Σε μισή ώρα αρχίζει η προσευχή. Βάζει ένα καρβουνάκι σε ένα τασάκι και προσθέτει το λιβάνι. Το περιφέρει καπνίζοντας το χώρο.

- Όχι αυτό του λέει, βάλε από το άλλο.

Αυτό, μου λέει, είναι το αγαπημένο μου, μου το στέλνει ο αδερφός μου από τη Σαουδική Αραβία.

/ ΤΟ ΚΑΛΕΣΜΑ

«Κάτσε μισό λεπτό, μου λέει, πρέπει να κάνω το κάλεσμα».

Σηκώνεται, κι εγώ μαζί του. Πάει δίπλα στον άμβωνα. Εκεί έχει ένα ξύλινο αναλόγιο πάνω στον τοίχο, με βιδωμένο ένα μικρόφωνο. Αρχίζει να ψέλνει. Ο Κεφάχ που κάθεται πίσω, ψιθυρίζει και αυτός κάτι λόγια στις παύσεις. Ύστερα του ζητάει κάτι, θέλει να του ψάλει το αγαπημένο του κομμάτι από το Κοράνι. Κάθεται στο πάνω σκαλί του άμβωνα, δίπλα του και απαγγέλει μαζί του χαμηλόφωνα.

/ Ο ΨΑΛΜΟΣ

Μ.: Είναι ένα είδος μουσικής που βγαίνει από τα λόγια. [τραγουδάει...]. Μπορώ να στο πω και αλλιώς [τραγουδάει...], πιο στενοχωρημένο. Το λέω και πιο χαρούμενο [...]. Ανάλογα με τη φάση που είμαστε. Με την κατάσταση.

Ή: Όταν έχουμε γιορτή αλλιώς.

Μ.: Αν είναι σε θάνατο; [... τραγουδάει]

Ή: Είδες πως είναι διαφορετικό;

(τζαμί Αι Ταqwa, Μεταξουργείο)

- Οι Χριστιανοί κόπτες

Παρότι οι περισσότεροι Αιγύπτιοι με τους οποίους ήρθα σε επαφή είναι Μουσουλμάνοι, στην Καλλιθέα μένει κι ένας μεγάλος αριθμός Χριστιανών Κοπτών. Για το λόγο αυτό λειτουργεί στην περιοχή, στον όροφο μιας πολυκατοικίας, ένας χώρος που καλύπτει τις ανάγκες εκκλησιασμού, για όσους δεν μπορούν να επισκέπτονται συχνά την εκκλησία του Μενιδίου.

Ο Α., που κατάγεται από την Ελ Σαράκνα, μου μίλησε για περίπου 600 Αιγύπτιους από το ίδιο χωριό, που ζουν σήμερα στην περιοχή. Ο μεγάλος αριθμός τους είναι και ο λόγος, που στην περιοχή λειτουργεί στον όροφο μιας πολυκατοικίας, ένας χώρος εκκλησιασμού των Κοπτών, αφού η επίσημη εκκλησία βρίσκεται μακριά.

Ο χώρος εξωτερικά δεν θυμίζει σε τίποτα χώρο προσευχής. Δυσκολεύτηκα να τον βρω, αλλά η ανοιχτή πόρτα της εισόδου και τα πολλά παιδικά καροτσάκια, με προέτρεψαν ν' ανέβω.

Φτάνοντας στο δεύτερο όροφο, ο μεγάλος ενιαίο χώρος ήταν γεμάτος κόσμο.

Εικόνες 32: Το τατουάζ των Χριστιανών Κοπτών.

Εικόνα 34.

Εικόνες 33-35: Ο χώρος λειτουργίας των Χριστιανών Κοπτών της Καλλιθέας, Ιανουάριος 2019.

Εικόνα 35.

Ενώ τελείωνε η λειτουργία, κι ο κόσμος περίμενε να λάβει με τη σειρά του το αντίδωρο, γύρω στα 100 παιδάκια, έτρεχαν γύρω- γύρω και έπαιζαν μεταξύ τους, άνοιγαν σοκολάτες, πατατάκια, και διάφορα «λάβαρα επιβράβευσης» μετά τον εκκλησιασμό τους. Περίμενα έως ότου φύγουν όλοι για να συναντήσω τον ιερέα. Εν τω μεταξύ, δύο κυρίες, έχοντας στοιχίσει τις καρέκλες κυκλικά με γυρώ στα 20 μικρά παιδάκια, τραγουδούσαν μαζί τους αραβικά τραγούδια.

4.5 Έλληνες Αιγυπτιώτες και Αιγυπτιώτισσες

Στη συνάντησή μου με τον Πρόεδρο των Ελλήνων Αιγυπτιωτών στα γραφεία του Συνδέσμου, εκείνος με πληροφόρησε ότι μετά την επιστροφή του από την Αίγυπτο πήγε να κατοικήσει στην περιοχή της Καλλιθέας. Επίσης στο καφενείο Tropical της Καλλιθέας, πέρα από τους Αιγύπτιους και Αλβανούς θαμώνες, συνάντησα και Έλληνες Αιγυπτιώτες. Έτσι, το ενδιαφέρον μου στράφηκε στο εάν ο κοινός τόπος κατοικίας Ελλήνων Αιγυπτιωτών και Αιγυπτίων μετανάστων στην Καλλιθέα, σε συνδυασμό με τη συνύπαρξη Ελλήνων-Αιγυπτίων στην Αίγυπτο και την κοινή γνώση της αραβικής γλώσσας, θα διαμόρφωναν τις συνθήκες για κάποιου είδους συνύπαρξη σε επίπεδο καθημερινότητας σήμερα.

Στο πλαίσιο αυτό αναζήτησα Έλληνες Αιγυπτιώτες κατοίκους Καλλιθέας, πραγματοποιώντας δύο συναντήσεις με τον Πρόεδρο κ. Μιχαηλίδη, όπου στη δεύτερη συμμετείχε και ο Πρόεδρος της Κοινότητας Ελλήνων Μανσούρας, μία συνέντευξη με τον κ. Χρήστο, τον οποίο γνώρισα στο καφενείο Tropical, καθώς και μία συνέντευξη με την κ. Ρέα, στο σπίτι της στην Καλλιθέα, όπου με παρέπεμψε ο ίδιος ο Πρόεδρος. Από τα τέσσερα άτομα, με τα οποία συνομίλησα, τα τρία, μεταξύ των οποίων μία γυναίκα, γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην Αλεξάνδρεια, ενώ ο ένας, αν και γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια, μεγάλωσε στη Μανσούρα. Όλοι είναι σήμερα περίπου στην ίδια ηλικία, μεταξύ 70 και 75 ετών.

- Η μετανάστευση των Ελλήνων - 2 και 1 γενιές πριν

«Όταν το χίλια οχτακόσια τόσο υπήρχε εδώ φτώχεια και ταλαιπωρία κλπ. οι περισσότεροι από τα μέρη με δυσκολία επιβίωσης, φύγανε. Χίο, Λήμνο. Απ' τη Λήμνο έφυγε η γιαγιά μου δεκατρίω χρονώ και της λέει η μάνα της: 'Άντε παιδί μου στο καλό. Να πας να ζήσεις!' Μια βδομάδα κάνανε τότε, παραλία παραλία, Τουρκία, Συρία... Εκεί λοιπόν μ' ένα χαρτί έγραφε «Θα πας να βρεις τον κ. τάδε», αυτός συνήθως ήτανε απ' το νησί σου ή απ' το ίδιο χωριό. Σε παίρναν στην αρχή σαν παραδουλεύτρα, σαν βοήθεια στο σπίτι, σαν ψυχοπαίδι

και σ' έπαιρναν λοιπόν στην πόλη ή στο χωρίο που ζούσαν. Αν ζούσαν στη Μανσούρα..Η γιαγιά πήγε στη Μανσούρα», μου διηγήθηκε ο Πρόεδρος του Συλλόγου της Μανσούρας.

Όπως μου είπε, οι Αιγυπτιώτες κατάγονταν σε ποσοστό 95% από νησιά. *«Έχεις στο μυαλό σου πώς ζούσαν αυτοί οι άνθρωποι; Το χίλια οχτακόσια τόσο.. Φτώχεια. Στην Ήπειρο, γιατί φύγαν απ' την Ήπειρο;»*

Ο κ. Μιχαηλίδης μου μίλησε ειδικότερα για τους Έλληνες της Κάσου, πολλοί απ' τους οποίους μετανάστευσαν για να εργαστούν στη διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ και έμειναν στην Ισμαηλία, το Πορτ- Σάιντ, το Σουέζ. Στο 1ο μισό του 20ου αι., Δωδεκανήσιοι, κυρίως από την Κάσο και το Καστελλόριζο είχαν εγκατασταθεί στις παραπάνω περιοχές προσφέροντας στην οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της Αιγύπτου.

Βέβαια, αρκετοί Έλληνες μετανάστευσαν και στην μετά το 1922 περίοδο, κυρίως προς το Κάιρο και την Αλεξάνδρεια, όπως ο παππούς του κ. Χρήστου. Εκείνος έφυγε το '22 από την Πόλη και πήγε πρόσφυγας στη Θεσσαλονίκη. Από 'κει ένα χρόνο αργότερα, το '23, έφυγε μετανάστης στην Αλεξάνδρεια. Εκεί γνώρισε τη γυναίκα του, με καταγωγή από την Κάλυμνο. Στην αρχή ήταν πολύ δύσκολα γι' αυτούς, αφού δούλευε ως καστανάς και σε διάφορες περιστασιακές δουλειές. Οι παππούδες του κάνανε 6 παιδιά, μεταξύ αυτών και τη μαμά του κ. Χρήστου. Ο πατέρας του κ. Χρήστου είχε μεταναστεύσει από την Κύπρο. Οι γονείς του γνωρίστηκαν στην Αλεξάνδρεια, όπου παντρεύτηκαν, και έκαναν τρία παιδιά, εκείνον, τον αδερφό και την αδερφή του.

Οι πολυπληθείς οικογένειες που δεν μπορούσαν να τα βγάλουν πέρα και ιδιαίτερα στην περίπτωση των κοριτσιών, τα οποία θεωρούνταν ότι δεν συνεισέφεραν οικονομικά όσο τα αγόρια στην οικογένεια, στέλνονταν μετανάστριες με σκοπό να παντρευτούν και να μην αποτελούν πλέον «βάρος» για την οικογένεια. Ο κ. Μιχαηλίδης μου είπε για τη δική του οικογένεια:

«Εμένα η γιαγιά μου ήταν 11 παιδιά και τη μαμά μου τη στείλανε στην Αίγυπτο. Μόνο τη μαμά μου στείλανε. Γιατί είχαμε μια θεία στη Αλεξάνδρεια και τη στείλαν εκεί». Από την πλευρά του μπαμπά του, η οικογένεια ζούσε στην Κύπρο. Ο πατέρας του έφυγε από εκεί σε ηλικία 10 χρονών για την Αλεξάνδρεια. Εκεί γνωρίστηκαν μεταξύ τους κι έκαναν δύο παιδιά, εκείνον και την αδερφή του.

Αντίστοιχη είναι και η ιστορία της κ. Ρέας. Οι παππούδες της ήταν αυτοί που

πρώτοι μετανάστευσαν στην Αίγυπτο. Ο παππούς, απ' την πλευρά του πατέρα της, είχε μαγαζί με έπιπλα- αντικές στο Πόρτ-Σάιντ, τα οποία τα έφερνε από την Ιαπωνία και όλοι οι μεγάλοι πασάδες, όπως μου είπε, αγόραζαν από εκείνον. Η γιαγιά της, από την πλευρά της μαμάς της, είχε καταγωγή από την Αμοργό. Πήγε βόλτα στην Αλεξάνδρεια να δει μια συγγενή της, κι εκεί γνώρισε τον παππού της, παντρευτήκανε και μείνανε στην Αλεξάνδρεια, ενώ κάνανε δύο παιδιά, εκείνη και τη μικρότερη αδερφή της.

- Κοινότητες Ελλήνων στην Αίγυπτο

Από τις ελληνικές Κοινότητες της Αιγύπτου, αυτές της Αλεξάνδρειας και του Καΐρου ήταν οι μεγαλύτερες. Όμως, όπως μου είπαν οι πληροφορητές μου, Έλληνες υπήρχαν σε όλη την Αίγυπτο.

«Σ' όλα τα χωριά, μέχρι πάνω, Ασουάν, Ασιούτ, παντού. Και κάθε κωμόπολη είχε την εκκλησία του, την κοινότητά του και το σχολειό του, δημοτικό». (Πρ. Μανσούρας) Κι ακόμη: «Κάιρο, Πορτ- Σάιντ, Σουέζ, Ισμαηλία, Καφερζαλιά, Κάντα, Μανσούρα, μεγάλες πόλεις..Να! κι αυτός Έλληνας είναι. Σταύρος. Αυτός είναι από Πορτ- Σάιντ, μου είπε κι ο κ. Χρήστος.

Όπου υπήρχαν Έλληνες, υπήρχαν και ελληνικά σχολεία και Ορθόδοξες εκκλησίες. Επίσης, υπήρχαν πολλοί σύλλογοι, με πολιτιστική, αλλά κυρίως κοινωνική δράση, αλλά και κοινότητες, ομώνυμες του τόπου προέλευσης των Ελλήνων. Η ελληνική Κοινότητα της Μανσούρας αριθμούσε περίπου 3.000-3.500 Έλληνες τη δεκαετία του '50-'60, όπως με πληροφόρησε ο Πρόεδρος της. Τα τοπικά σωματεία και οι σύλλογοι, είχανε μικρή πολιτιστική δράση, αλλά κυρίως κοινωνική, προσφέροντας βοήθεια σε ανθρώπους που είχαν ανάγκη. *Δηλαδή υπήρχε ο σύλλογος των Κυπρίων, ο σύλλογος για τους Κρήτες, απ' τη Λέρο, απ' τη Χίο, απ' τη Λήμνο, αδερφότητες».*(κος Μιχαηλίδης)

/ Η ελληνική κοινότητα της Αλεξάνδρειας

Η ελληνική κοινότητα Αλεξανδρείας, τη δεκαετία του '50 περίπου, αριθμούσε μεταξύ 150.000 και 160.000⁴¹ άτομα. Εκεί ήταν και η έδρα του Πατριαρχείου, ενώ υπήρχαν πολλές Ορθόδοξες εκκλησίες, καθώς και ελληνικά σχολεία. *«Δώδεκα ελληνικά σχολεία είχε η Αλεξάνδρεια. . Ήταν μεγάλα, πλουσιοπάροχα σχολεία*

⁴¹ Το 1932, το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας καταγράφει 152.000 Ορθόδοξους, απ' τους οποίους περίπου 134.000 ήταν Έλληνες, -ίδες «κατά το γένος. Το 1937, σύμφωνα με τα στοιχεία της Αιγυπτιακής Απογραφής, ο αριθμός των Ελλήνων, -ίδων, έφτανε τις 187.770 άτομα σε όλη την Αίγυπτο. (στο Σορώτου Φλώρα, διδακτορική διατριβή: Κοινότητες Αιγυπτίων και Σουδανών Μουσουλμάνων Μεταναστών/ -τριών και Προσφύγων στην Αθήνα, ΠΤΔΕ-ΑΠΘ, 2014, σ. 156.)

με γυμναστήρια και τέτοια», μου είπε ο κ. Χρήστος. Όπως μου είπε και η κ. Ρέα, περίπου δέκα ήταν τα ελληνικά δημοτικά σχολεία, ενώ γυμνάσια είχε δύο, ένα κλασικών σπουδών, το «Αβερώφειο», κι ένα τεχνικό κατ' αντιστοιχία με σήμερα, η «Σαλβάγειος». Μέχρι τα 15 της, τα σχολεία ήταν χωρισμένα σε παρθεναγωγείο-αρρεναγωγείο, ενώ μετά έγιναν μεικτά.

- Επίπεδο ζωής

Όπως μου διηγήθηκαν, οι περισσότεροι Έλληνες εργάζονταν σε βιομηχανίες και εργοστάσια της πόλης, όπως και οι περισσότεροι Ευρωπαίοι, ενώ οι Αιγύπτιοι απασχολούνταν σε κατώτερες θέσεις, σε πιο βοηθητικά πόστα. Υπήρχανε μακαρονοποιεία, βαμβακουργίες, βγάζανε από το βαμβάκι το λάδι και κάναν το σαπουνι.. Τα εργοστάσια αυτά τα είχαν Έλληνες και προσελάμβαναν κυρίως Έλληνες εργάτες, αλλά για τους πολύ χαμηλά στην κλίμακα εργάτες, «παίρναν τους μαύρους, τους Αραπάδες και τους εκμεταλλευόντουσαν», μου είπε ο κ. Χρήστος. Ο κ. Μιχαηλίδης, μου είπε ότι στην Αλεξάνδρεια ζούσαν από πολύ πλούσιοι μέχρι πολύ φτωχοί Έλληνες, αλλά ότι «όλοι ζούσανε ήρεμα. Δηλαδή και οι μεσαίοι ζούσαν ωραία και οι φτωχοί ζούσαν ωραία και οι πλούσιοι ζούσαν ακόμη πιο ωραία». Στην περίπτωση των φτωχότερων στρωμάτων, η κοινωνική πρόνοια των συλλόγων και αδελφοτήτων, έπαιξε τεράστιο ρόλο στη βοήθεια προς τους ασθενέστερους οικονομικά.

Ο πατέρας του κ. Χρήστου είχε συνεργείο, «έκανε περιελήξεις σε μοτέρ, ιατρικά μοτέρ, γεννήτριες. Τέτοια...». Η μητέρα του απ' τα 17 της χρόνια, και πριν ακόμη παντρευτεί τον πατέρα του, έπιασε δουλειά στο Κωτσίκειο Νοσοκομείο. «Ελληνικό Νοσοκομείο! Το οποίο ήταν το μεγαλύτερο νοσοκομείο στη Μ. Ανατολή. Το 'κανε δωρεά ο Κώτσικας. Πολυτέλεια, τότε». «Κοίταξε, ποτέ δεν πεινάσαμε, αλλά ποτέ δεν είχαμε κάτι παραπάνω». Απ' την άλλη, ο πατέρας της κ. Ρέας είχε επιχειρήσεις με σινεμά στην Αλεξάνδρεια, ενώ η μητέρα της είχε αναλάβει το σπίτι και την ανατροφή εκείνης και της μικρότερης αδερφής της.

- Η καθημερινότητα

Η καθημερινότητα των νέων Αιγυπτιωτών, πέρα από το σχολείο, περιελάμβανε επίσης πολλές αθλητικές δραστηριότητες στους ελληνικούς αθλητικούς συλλόγους.

Όλοι φοίτησαν σε ελληνικά σχολεία, είτε της Αλεξάνδρειας, είτε της Μανσούρας, όπου υπήρχαν μόνο Έλληνες μαθητές. Εκτός από τα βασικά μαθήματα,

διδάσκονταν και πολλές ξένες γλώσσες, αραβικά και αγγλικά και επιπλέον είτε γαλλικά ή ιταλικά. Στον ελεύθερο χρόνο τους έβγαιναν για παιχνίδι, ποδόσφαιρο κλπ., ενώ σε μεγαλύτερες τάξεις συμμετείχαν και στα μαθήματα ιστιοπλοΐας του Ελληνικού Ναυτικού Ομίλου ή άλλες δραστηριότητες της Αθλητικής Ένωσης Αλεξανδρείας.

«Εμείς είχαμε το ναυτικό όμιλο πάνω στη θάλασσα. Εκεί περνούσαμε ώωωωρες. Πηγαίναμε 8 το πρωί και φεύγαμε 10 το βράδυ. Να παίξουμε μπάλα, να κολυμπήσουμε, να γκομενιάσουμε με τα κορίτσια».

Και η κ. Ρέα πήγαινε στο Ναυτικό όμιλο, όπου μου είπε ότι η πλειοψηφία ήταν Έλληνες, είχε όμως κι ένα 10% Αιγυπτίων, πιο εύπορων οικογενειών. Έκανε επίσης κωπηλασία, αλλά και αθλήματα, όπως στίβο, τρέξιμο, βόλεϊ, ποδόσφαιρο, στον αθλητικό όμιλο δίπλα από το σχολείο, στην περιοχή Σότερ.

- Η σχέση με τους Αιγύπτιους εκεί

Αυτό που διαπίστωσα από όλες τις συζητήσεις με Έλληνες Αιγυπτιώτες, ήταν ότι προς τους Αιγύπτιους υφίσταντο ρατσισμό. «Ήμασταν λίγο ρατσιστές, τους λέγαμε Αράπηδες. Είχαμε κουλτούρα δική μας εμείς», μου είπε ο κ. Χρήστος. Το ίδιο μου είπε κι η κ. Ρέα. Κι ακόμη: «Ο Έλληνας το '50-'60 πίστευε ότι ήταν ένα σκαλοπάτι ανώτερος από τους Αιγυπτίους. Συγκριτικά βέβαια με τους Γάλλους, Άγγλους κατακτητές οι οποίοι ήτανε με το καμισίκι και βαρούσανε, ο Έλληνας ήτανε πολύ πιο προσιτός με τους Αιγυπτίους. Καθότανε μαζί του κάτω να πιει το τσαγάκι του, να φάει. Ο Γάλλος κι ο Άγγλος ποτέ». (Πρόεδρος Μανσούρας).

Οι διαπροσωπικές σχέσεις των Ελλήνων με Αιγύπτιους, φαίνεται ότι περιορίζονταν στη σχέση με το υπηρετικό προσωπικό Αιγυπτίων που προσελάμβαναν για βοήθεια στα σπίτια τους. «Και ο πιο φτωχός Έλληνας είχε την υπηρεσία του. Αυτό ήτανε μια ανάγκη, διότι ήθελε βοήθεια. Δηλ. έπαιρνε κι η υπηρεσία ξέρω' γω τότε 100 δραχμές π.χ., αλλά ο Έλληνας ο φουκαράς έπαιρνε 500 δρχ. π.χ. το μήνα. Δεν ήτανε πολυτέλεια. Μετά παραμορφώθηκε αυτό, ότι εμείς είχαμε υπηρέτες, κι είχαμε αυτό..» (Πρόεδρος Μανσούρας) Όπως μου είπε η κ. Ρέα, «Οι Έλληνες είχαν σχέση είτε μεταξύ τους, είτε με Άγγλους, Γάλλους, Ιταλούς ή Εβραίους». Μάλιστα, θεωρούνταν ντροπή να κυκλοφορεί κάποιος Έλληνας ή Ελληνίδα με Αιγύπτιο, -α, ενώ όσον αφορά μεικτούς γάμους «με τίποτα!». Όπως μου διηγήθηκε ο κ. Χρήστος, «...ο πατέρας μου αυτό που φοβόντανε ήτανε στην ηλικία που ήτανε η αδερφή μου, μην ερωτευτεί κανέναν Αιγύπτιο. Η γυναίκα που παντρευόταν Αιγύπτιο ήταν δακτυλοδεικτούμενη. Λέγαμε αυτή παντρεύτηκε

τον Αράπη. Εμείς τον Αράπη τον λέγαμε αλάδωτο. Δεν έβαλε μύρος. Όταν σε βαφτίζουνε...».

- Λόγοι επιστροφής

Όλοι οι πληροφορητές μου επέστρεψαν στην Ελλάδα στη διάρκεια της δεκαετίας του '60, εξαιτίας της πολιτικής κατάστασης που επικράτησε στην Αίγυπτο επί της περιόδου διακυβέρνησης του Γκαμάλ Άμπντελ Νάσερ, από το 1952 έως το 1970. Υπό την καθοδήγησή αυτού και του Μοχάμεντ Ναγκίμπ, μια ομάδα αξιωματικών επανομαζόμενων «Ελεύθεροι Αξιωματικοί», επαναστάτησαν εξωθώντας σε παραίτηση τον έως τότε βασιλιά της Αιγύπτου Φαρούκ. Η Αίγυπτος ανακηρύσσεται σοσιαλιστικό κράτος με μονοκομματικό πολιτικό σύστημα και επίσημη θρησκεία το Ισλάμ. Στην πολιτική του, μεταξύ άλλων, ο Νάσερ περιέλαβε την εθνικοποίηση της βιομηχανίας της χώρας, όπως και της Διώρυγας του Σουέζ και μέτρα «κοινωνικής πολιτικής» τα οποία περιελάμβαναν αναδιανομή της γης και παραχώρηση μεγάλων εκτάσεων της σε φτωχούς. Ωστόσο οι επικριτές του στηλιτεύουν το γεγονός της αστυνομοκρατούμενης εσωτερικής πολιτικής που εφαρμόσε, με τις δολοφονίες και οι τα βασανιστήρια αντιφρονούντων στη στρατιωτική ηγεσία να είναι συχνό φαινόμενο. Δεδομένου του κλίματος που είχε δημιουργηθεί, το μεγαλύτερο τμήμα της ελληνικής παροικίας άρχισε σταδιακά να επιστρέφει στην Ελλάδα, ενώ ένα δεύτερο κύμα μετανάστευσε προς άλλες χώρες, κυρίως προς Ν. Αφρική και Αυστραλία.

Όπως μου είπε κι ο Πρόεδρος του Συνδέσμου Ελλήνων Αιγυπτιωτών, «οι περισσότεροι Έλληνες επέστρεψαν γύρω στο '67, μετά τις εθνικοποιήσεις στην Αίγυπτο επί Νάσερ, που δημιούργησαν πρόβλημα εργασίας σε πολλούς. Ενώ για την περιουσία της ελληνικής Κοινότητας, «...με το Νάσερ, όση περιουσία είχε η κοινότητα, η οποία ήταν τεράστια, άρχισε να πουλιέται, κι αυτό γιατί φοβόντουσαν την εθνικοποίησή τους», μου είπε ο κ. Χρήστος. Η κ. Ρέα μού τόνισε ότι στο πλαίσιο της εθνικοποίησης που εφαρμόστηκε, ο Νάσερ επέβαλλε στις επιχειρήσεις των Ελλήνων να συμμετέχουν και αντιπρόσωποι της Κυβέρνησης, δημιουργώντας «αφιλόξενο» περιβάλλον για τις επιχειρήσεις τους, ώστε άρχισαν σιγά-σιγά να κλείνουν.

Σύμφωνα με τον κ. Χρήστο, ένα άλλος λόγος πέραν της πολιτικής των εθνικοποιήσεων, ήταν και ένα κλίμα εθνικισμού που άρχιζε να αναπτύσσεται απέναντι σε όλους τους ξένους που ζούσαν στην πόλη.

«Δεν μπορούσα πλέον. Αρχίσαν να μας βρίζουνε «Χριστιανοί, είστε μαλάκες!» «Φτου!», μας φτύνανε. Ε κι άρχισα να βλέπω μια εχθρότητα, που οι Αιγύπτιοι τι να σου πω; Είναι πάσαρα πολύ καλοί άνθρωποι. Και πολύ τίμιοι». Βέβαια, συνεχίζει, «...δεν μας έδιωξε ο Νάσερ. Έδιωξε τους Άγγλους, τους Γάλλους, τους Εβραίους, αλλά τους Έλληνες όχι, αφού τους χρειαζόταν για τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ. Πάντως, σε ένα πράγμα τον παραδέχομαι. Μόλις μάθαινε ότι αυτός είναι Αδερφός Μουσουλμάνος τον έβαζε φυλακή και δεν ξανάβγαινε.».

Για την κ. Ρέα «Ο Νάσερ έκανε καλό στην πατρίδα του. Επί κατοχής των Άγγλων τα πράγματα δεν ήταν καλά για τους Αιγύπτιους, αφού δεν είχαν τη δυνατότητα ούτε να σπουδάσουν».

Όλοι εκείνοι με τους οποίους συνομίλησα έφυγαν εκείνη την περίοδο μεμονωμένα, χωρίς άλλα μέλη της οικογένειάς τους. Η κ. Ρέα, τελειώνοντας το '62 το λύκειο, αποφάσισε να έρθει για σπουδές στην Ελλάδα, στο Αρσάκειο, αφήνοντας πίσω τη μητέρα με τη μικρότερη αδερφή της, αφού ο πατέρας της είχε πεθάνει, έως το '65 που τελικά ήρθαν κι εκείνες στην Ελλάδα.

Λίγα χρόνια αργότερα, το '71, ο κ. Χρήστος φεύγει για την Κύπρο, αφού λόγω του πατέρα του είχε κυπριακή υπηκοότητα. Από εκεί για να γλιτώσει τη στρατιωτική θητεία, μπαίνει ναύτης σ' ένα φορτηγό πλοίο. «Το πρώτο μας ταξίδι ήτανε, από Κύπρο στη Χάιφα και δε μ' αφήσαν να κατεβώ γιατί στο διαβατήριο είχα σφραγίδα της Αιγύπτου . Τότε ήτανε πάνω στην έχθρα. Και μετά πήγαμε Μάντσεστερ. Και γυρνώντας ξεμπάρκαρα, ξαναπήγα στην Αίγυπτο αλλά βρήκα βαπόρι σαν ηλεκτρολόγος, αξιωματικός και συνέχισα για 5 χρόνια. Μετά πήγα κι έμεινα 1 χρόνο Αμερική, Καλιφόρνια, Σαν Ντιέγκο. Μετά γύρισα στην οικογένεια στην Αίγυπτο και έκατσα ούτε ένα χρόνο. Και βρήκα δουλειά Σαουδική Αραβία, σε μια ελληνική εταιρεία. Πολύ καλά. Έκανε λιμενικά έργα. «Αρχιρόδον». Ήταν και η «Αρχιμήδης» με έργα οδοστρωμάτων». Έζησε στη Σαουδική Αραβία για 6 χρόνια και μετά από ένα καλοκαίρι στο Βόλο, του άρεσε και έμεινε εκεί, όπου άνοιξε δική του επιχείρηση με μοτέρ και γεννήτριες προμηθεύοντας τα εργοστάσια όλης της Θεσσαλίας.

Οκ. Κώστας έφυγε από την Αλεξάνδρεια το '72, σε ηλικία 27 ετών. Στην αρχή πήγε στη Σαουδική Αραβία για ενάμιση χρόνο αλλά δεν του άρεσε και ήρθε στην Ελλάδα. Εδώ έπιασε δουλειά στα Ναυπηγεία, αφού και στην Αίγυπτο έκανε την ίδια δουλειά.

- Η επιστροφή στην Ελλάδα

Οι Αιγυπτιώτες μετά την επιστροφή τους στην Ελλάδα εγκαθίστανται σε διάφορες περιοχές της Αττικής, στο Π. Φάληρο, την Καλλιθέα, τη λεωφ. Αλεξάνδρας, την Κηφισιά. Ο σύλλογος των Αιγυπτιωτών Ελλήνων, που ιδρύθηκε το 1985, στεγάστηκε σε κτίριο στην οδό 3ης Σεπτεμβρίου, στο κέντρο όλων των παραπάνω περιοχών. Ο κ. Μιχαηλίδης μου είπε ότι επί Χούντας, κατασκευάστηκαν επίσης εννέα πολυκατοικίες μεταξύ ΚΑΤ και Κηφισιάς, το λεγόμενο «Άστυ των Αιγυπτιωτών», και τα διαμερίσματα αγοράστηκαν από Έλληνες της Αιγύπτου. Εκείνος, λόγω της εργασίας του στα ναυπηγεία πήγε να κατοικήσει στην Καλλιθέα.

Λόγω του πολυπολιτισμικού περιβάλλοντος στο οποίο μεγάλωσαν και της γνώσης πολλών ξένων γλωσσών, πολλοί Αιγυπτιώτες εργάστηκαν στην Ολυμπιακή και σε μεγάλα ξενοδοχεία, όπως η Μεγάλη Βρετανία. Κάποιοι επίσης άνοιξαν ταξιδιωτικά γραφεία (Mina tours, Rapsody, North Tours, Pyramis), μου είπαν στο Σύνδεσμο.

Η κ. Ρέα επιστρέφοντας μου είπε ότι συνειδητοποίησε πώς είχε διαφορετική νοοτροπία από ότι οι Έλληνες εδώ, πιο «εκλεπτυσμένους τρόπους», πιο «ευρωπαϊκούς». Τελειώνοντας τη σχολή παιδαγωγικής, συνέχισε στη σχολή γραμματέων στη Χ.Ε.Ν. (Χριστιανική Ένωσις Νεανίδων) στην οδό Αμερικής και από το '69 που παντρεύτηκε, ήρθε στην Καλλιθέα να ζήσει στο πατρικό σπίτι του συζύγου της, όπου μένει έως σήμερα.

- Η σχέση με τους Αιγύπτιους εδώ

Με βάση όσα αναφέρθηκαν παραπάνω από τις αφηγήσεις Ελλήνων Αιγυπτιωτών, μοιάζει πώς δεν υπήρξε κάποιος κοινός τόπος συνεύρεσης μεταξύ των Ελλήνων και των ντόπιων Αιγυπτίων κατοίκων. Οι πολύ διαφορετικές συνθήκες κοινωνικής ύπαρξης των δύο, καθώς και ο ρατσισμός που υπήρχε απέναντι στους Αιγύπτιους, «επέβαλλε» μια καθημερινότητα περιχαρακωμένη στα όρια της ελληνικής παροικίας. Οι Έλληνες και Ελληνίδες της Αλεξάνδρειας φοιτούσαν σε ελληνικά σχολεία, όπου υπήρχαν μόνο Έλληνες μαθητές, έκαναν παρέες μεταξύ τους, ενώ η οποιαδήποτε συναναστροφή με Αιγύπτιους, -ες θεωρούνταν κατακριτέα.

Από τους Αιγύπτιους μετανάστες που συνάντησα στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, δεν έτυχε κάποιος να είχε επαφή με κάποιον Έλληνα εκεί, γεγονός που θα είχε ενδιαφέρον ως αντιστροφή της αφήγησης της ίδιας ιστορίας. Σήμερα, κι ενώ στο συνοικιακό καφενείο της Καλλιθέας, Έλληνες και Αιγύπτιοι παίζουν

μαζί τάβλι και συνομιλούν πότε στα αραβικά και πότε στα ελληνικά, φαίνεται ότι δεν διατηρούν περεταίρω σχέσεις. Ο κ. Μιχαηλίδης μου είπε μόνο ότι κάποιες φορές πηγαίνει στα αιγυπτιακά μαγαζιά αγοράζοντας προϊόντα για το αραβικό εστιατόριο του Συνδέσμου. Το ίδιο και η κ. Ρέα, η οποία αν και συναντά και αναγνωρίζει πολλές φορές στο δρόμο Αιγύπτιους, δεν είχε αναπτύξει ποτέ κάποια στενότερη επαφή μαζί τους.

5. ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΑ

Στην παρούσα εργασία επιχειρήσαμε να προσεγγίσουμε το ζήτημα της μετανάστευσης, διανύοντας διαφορετικές χωρικές κλίμακες, από το τοπικό και την κλίμακα της γειτονιάς, στο εθνικό – ως μέρος του ‘νοτιο-ευρωπαϊκού’ μοντέλου μετανάστευσης- και το παγκόσμιο. Η εναλλαγή αυτή, σε διάφορες κλίμακες του χώρου, ακολουθείται και σε επίπεδο λόγου, ξεκινώντας από την προσωπική αφήγηση, στον εθνικό λόγο για τη μετανάστευση και αυτόν των ΜΜΕ, στη σημερινό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον της πληροφορίας.

Στη νέα αυτή συνθήκη της φαινομενικής ‘ανοιχτότητας’ και των ‘χαλαρών ορίων’, το ενδιαφέρον κοινωνιολογικών και ανθρωπολογικών μελετών για τη μετανάστευση, έχει στραφεί στην επανεξέταση εννοιών, όπως αυτές του κράτους-έθνους, της κοινότητας και της σχέσης της με δεδομένες κουλτούρες κι αυτών με συγκεκριμένους τόπους, εισάγοντας έννοιες όπως αυτές της ‘διατοπικότητας’ και ‘διαμετανάστευσης’. Αυτές τις έννοιες προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε κι εδώ, μέσα από ποιοτικές μεθόδους, όπως οι βιογραφικές συνεντεύξεις και η επιλογή μελέτης περίπτωσης. Στόχο αποτέλεσε το να αναδείξουμε αφηγήσεις και στερεότυπα για τους μετανάστες, τα οποία αποσιωπούνται στον κυρίαρχο λόγο και να αμφισβητήσουμε τους οικουμενικούς ισχυρισμούς στην εξέταση των κοινωνικών φαινομένων, συνδέοντας την έρευνα με την τοπικότητα, τη χρονικότητα και την υποκειμενικότητα ενός συγκεκριμένου τόπου, αυτόν της Καλλιθέας.

Στο κυρίως κομμάτι της εργασίας, όπως αυτό περιγράφηκε αναλυτικά παραπάνω, αναδείξαμε πτυχές της καθημερινότητας Αιγυπτίων μεταναστών και μεταναστριών της Καλλιθέας, κατηγοριοποιημένες ανά θεματικούς άξονες, οι οποίες αναδεικνύουν τον τρόπο κοινωνικής τους ύπαρξης στο χώρο της πόλης και στην ελληνική πραγματικότητα.

Στην σημερινή δυσσιώπη συνθήκη ενός κόσμου που είναι χωρισμένος με βάση τη διαφορά και τη μη αποδοχή της διαφορετικότητας, το γενικότερο κλίμα μιας γεωγραφικής φαντασίας εθνικισμών, όπως αναφέρει και η Massey, μοιάζει να ακολουθεί και η Ελλάδα. Η ολοένα εντεινόμενες ρατσιστικές επιθέσεις σε βάρος μεταναστών και άλλων “μειονοτικών” ομάδων, η στάση της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στο αυτό που προβάλλει ως «άλλο», αλλά και της απουσίας κρατικών πολιτικών, προβάλλουν ως επιτακτική την ανάγκη για αλλαγή, προς την κατεύθυνση της βελτίωσης των συνθηκών ζωής για όλους τους πολίτες, πέρα από εθνοτικές, θρησκευτικές ή άλλες “διαφορές”.

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

6. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η θέσπιση του πρώτου ουσιαστικά, μετά το 1929, νόμου για τη μετανάστευση, γίνεται το '91 (Ν. 1975/1991), που στην πράξη επιχειρεί να πατάξει την παράτυπη μετανάστευση και την είσοδο μέσω των συνόρων, μέσω αυστηρών συνοριακών ελέγχων, συλλήψεων και απελάσεων, ενώ αρμόδιο για τα μεταναστευτικά θέματα ορίζεται το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. Καθότι ο νόμος αυτός προέβλεπε *διακριτές άδειες παραμονής και εργασίας με κατ' αρχήν **ανώτατο όριο δυνατότητας παραμονής για εργασία πέντε έτη***, εύλογο είναι το γεγονός ότι οι περισσότεροι από τους μετανάστες ήταν στη χώρα άτυπα και παρότι εργάζονταν συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, ζούσαν ουσιαστικά στην αφάνεια.

Η πρώτη στοχευμένη προσπάθεια νομιμοποίησης και διαμονής, με στόχο κυρίως την οικονομική ενσωμάτωση των μεταναστών γίνεται 7 χρόνια αργότερα, όταν πλέον είχε γίνει αντιληπτό ότι δεν επρόκειτο για παροδική διαμονή αλλά για μόνιμη εγκατάσταση στη χώρα. Το πρώτο Προεδρικό διάταγμα 358/1997 ρύθμιζε τη φάση της καταγραφής στον ΟΑΕΔ και σε όσους καταγράφονταν δινόταν μια κάρτα προσωρινής διαμονής και εργασίας, η λεγόμενη «άσπρη κάρτα». Τότε οι αιτούντες άσπρης κάρτας έφτασαν τις 370.000. Το δεύτερο προεδρικό διάταγμα 359/2007, ολοκλήρωνε τη διαδικασία νομιμοποίησης των κατόχων λευκής κάρτας, υπό ορισμένες προϋποθέσεις (αποδεικτικά έγγραφα εργασίας 40 ημερών εντός του 1998 και σύμφωνη γνώμη ειδικής τοπικής επιτροπής κατόπιν εκτίμησης των αναγκών της τοπικής αγοράς εργασίας). Παρολαυτά, από τους κατόχους άσπρης κάρτας, μόνο οι 220.000 κατόρθωσαν να λάβουν την «πράσινη κάρτα», γεγονός που οφείλεται στις διαχειριστικές ελλείψεις του ΟΑΕΔ να αντιμετωπίσει έναν τόσο μεγάλο αριθμό αιτήσεων.

Ο Ν. 2910/ 2001 θεσπίστηκε για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα και τις «αδυναμίες» του προηγούμενου Ν. 1975/1991. Μια σημαντική προσθήκη σε αυτόν αποτέλεσε η προστασία της οικογενειακής ζωής, αφού προέβλεπε τη νομιμοποίηση των μελών της οικογένειας που διέμεναν στην Ελλάδα, στη λογική της οικογενειακής συνένωσης. Επιπλέον, προέβλεπε διάφορους τύπους αδειών, όπως εξαρτημένης εργασίας, παροχής υπηρεσιών ή έργου, ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα, εποχική εργασία, σπουδές, οικογενειακή συνένωση, μέλη οικογένειας Έλληνα ή Ευρωπαίου κλπ., διάρκειας από δύο έως πέντε έτη. Πολύ σημαντική αλλαγή αποτέλεσε το γεγονός ότι υπεύθυνο για την έκδοση

ήταν πλέον το Υπουργείο Εσωτερικών και όχι η Αστυνομία, ενώ δεν οριζόταν ανώτατο χρονικό όριο της δυνατότητας ανανέωσης των αδειών. Με τον νόμο αυτό υποβλήθηκαν συνολικά 370.000 αιτήσεις, αλλά και πάλι τα γραφειοκρατικά προβλήματα προκάλεσαν υπέρμετρες καθυστερήσεις και εξαιρετικά χρονοβόρες διαδικασίες έκδοσης.

Για την απλοποίηση των διαδικασιών, με στόχο την επαναφορά της νομιμότητας για όσους δεν κατόρθωσαν να ανανεώσουν την άδεια παραμονής τους, θεσπίστηκε λίγα χρόνια αργότερα ο Ν. 3386/ 2005. Η κριτική που ασκήθηκε σε αυτόν, αλλά και στον Ν. 3536/2007, που αποτέλεσε τροποποίησή του, αφορούσε, πέρα από την πολυπλοκότητα των διαδικασιών, τη μη ενσωμάτωση οδηγιών για περιπτώσεις οικογενειακής επανένωσης και επί μακρόν διαμένοντες, το υπερβολικό χρηματικό κόστος για την έκδοση αδειών, την απουσία ενταξιακής πολιτικής, αλλά και το γεγονός ότι αγνόησε εντελώς τους παράτυπα διαμένοντες. Με τους παραπάνω νόμους, ολοκληρώνονται έως το 2005 τα τρία προγράμματα νομιμοποίησης, τα οποία όμως αποδείχτηκαν ανεπαρκή, κυρίως για δύο λόγους: πρώτον, αν και πολλοί μετανάστες κατόρθωσαν να εξασφαλίσουν τη νομιμοποίησή τους, οι εξαιρετικά χρονοβόρες και πολύπλοκες διαδικασίες νομιμοποίησης και ανανέωσης των αδειών ή η έλλειψη σε απαραίτητα έγγραφα τη στιγμή της ανανέωσης, τους έθετε αυτομάτως σε καθεστώς «παρανομίας» και δεύτερον, εξέλειπε εντελώς ένα σύστημα εισροής μεταναστών με νόμιμο τρόπο.

Το 2008 με την έγκριση του **Ευρωπαϊκού Συμφώνου για την Μετανάστευση και το Άσυλο** (24 Σεπτεμβρίου 2008), συνιστά μια τομή σχετικά με τη νομοθέτηση και εφαρμογή προγραμμάτων νομιμοποίησης στην ΕΕ. Θα ακολουθήσει η θέσπιση ενός πλήθους νόμων, οι οποίοι θα κληθούν να διευθετήσουν θέματα χορήγησης αδειών και πρόσβασης στην αγορά εργασίας, σε ένα κλίμα προσπάθειας εναρμόνισης της ελληνικής νομοθεσίας με την ευρωπαϊκή. Η πιο σημαντική προσπάθεια αφορά τη θέσπιση, για πρώτη φορά, ρυθμίσεων που αφορούν τη λεγόμενη «2η γενιά» μεταναστών, τόσο για τα ανήλικα όσο και για αυτά που είχαν εν τω μεταξύ ηλικιωθεί, εντάσσοντας τα στο καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντα και αποδίδοντας τα αντίστοιχα δικαιώματα (*πενταετή άδεια παραμονής που ανανεώνεται αυτομάτως για δύο ακόμη πενταετίες, δυνατότητα να ταξιδεύουν ελεύθερα στην Ε.Ε. για σπουδές ή εργασία, ασφαλιστικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά δικαιώματα αντίστοιχα με των Ελλήνων πολιτών*, 38 Άρθρο 40 παρ. 7, ν. 3731/2008).

Το 2014, θεσπίζεται για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη ένας **Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης (ΚΜ)** με το νόμο 4251/2014. Ο νέος

ΚΜ απλοποιεί τις διαδικασίες έκδοσης και ανανέωσης αδειών, δίνει 3ετή ισχύ ανανεωμένων αδειών (και όχι διετή), ενώ σημαντική προσθήκη αποτελεί το άρθρο 108 σχετικά με τη χορήγηση «άδειας διαμονής δεύτερης γενιάς». Η διάταξη αυτή επιχειρεί να διευθετήσει το ζήτημα της νόμιμης διαμονής πολιτών τρίτων χωρών, που κατά τεκμήριο έχουν 'ιδιαιτέρους δεσμούς με την χώρα', - πολίτες τρίτων χωρών που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα ή που έχουν φοιτήσει επιτυχώς σε ελληνικό σχολείο-, προσφέροντας ένα περισσότερο ασφαλές και ανανεούμενο νομικό καθεστώς στα παιδιά αυτά.

Ειδικότερα για το **ζήτημα της κτήσης ελληνικής ιθαγένειας για τη «2η γενιά» μεταναστών**, βασικό κριτήριο μέχρι το 2010, ήταν οι δεσμοί αίματος. Αρχικά ο Ν. 2130/1993 όριζε ότι οι μετανάστες που επιθυμούσαν να πολιτογραφηθούν Έλληνες πολίτες έπρεπε να είχαν συμπληρώσει 10 χρόνια νόμιμης παραμονής την τελευταία δωδεκαετία, χρόνος που ήταν ο μεγαλύτερος σε όλη την Ευρώπη (μαζί με την Ελβετία). Επιπλέον, απαιτούνταν πολύ υψηλό παράβολο, ενώ η Διοίκηση δεν δεσμευόταν να απαντήσει εντός ορισμένου χρόνου ούτε να αιτιολογήσει την απόφαση της. Έτσι, παιδιά μεταναστών που είχαν γεννηθεί ή ζήσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους στην Ελλάδα, με την ενηλικίωσή τους τίθονταν εκτός νομιμότητας, αφού δεν πληρούσαν τα κριτήρια ανανέωσης της άδειας παραμονής.

Ο Ν. 3838/ 2010 έθεσε το θέμα κτήσης ιθαγένειας για τη «2η γενιά», λόγω γέννησης ή φοίτησης σε ελληνικό σχολείο, όπως επίσης και την παροχή δικαιώματος ψήφου στην τοπική αυτοδιοίκηση για τους κατόχους άδειας διαμονής ή πολυετούς διάρκειας. Ο τελευταίος νόμος, ο Ν. 4332/ 2015, «κλείνει με αποφασιστικό τρόπο μια σοβαρή εκκρεμότητα στην προστασία των δικαιωμάτων των αλλοδαπών αλλά και την ομαλή λειτουργία των μηχανισμών κοινωνικής συνοχής της χώρας μας. Αυτό που μένει, είναι μετά και την θεσμική ένταξη της δεύτερης γενιάς στην ελληνική πολιτεία μέσω της ιθαγένειας, να γίνουν αποφασιστικά βήματα και για την κοινωνική τους ένταξη και την απόδοση ισότιμων ευκαιριών». (Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, «Ιθαγένεια για τα παιδιά των μεταναστών. Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου», 27.5.2015, <http://www.hlhr.gr/?MDL=pages&SiteID=1136>.)

ΤΟ ΝΕΟ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΟ ΤΕΜΕΝΟΣ

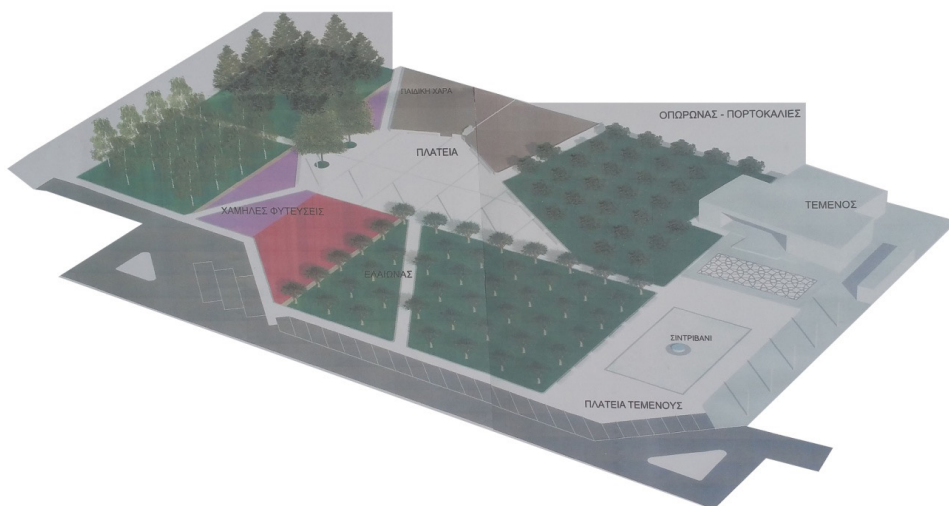
Η συζήτηση για την κατασκευή μουσουλμανικού Τεμένους στην Αθήνα, ξεκίνησε πριν πολλά χρόνια. Υποβλήθηκε για πρώτη φορά από τους Άραβες πρέσβεις το 1976, ενώ πήρε συγκεκριμένη μορφή το 1983, όταν η Σαουδική Αραβία υπέβαλε στο υπουργείο Εξωτερικών σχέδια για τη δημιουργία ισλαμικού ιδρύματος και τεμένους. (kathimerini.gr)

Το 2000, για πρώτη φορά προβλέφθηκε με νόμο (Ν. 2833/00) η ίδρυση Ισλαμικού Πολιτιστικού Κέντρου στην Παιανία, με έξοδα κατασκευής τα οποία θα κάλυπτε η Κυβέρνηση της Σαουδικής Αραβίας. Παρολαυτά, λόγω αντιδράσεων από την πλευρά της Εκκλησίας και ακροδεξιών οργανώσεων, οι διαδικασίες διακόπτονταν. Τελικά, μετά από χρόνια καθυστερήσεων, το 2006 με το νόμο Ν3512/ 2006, εγκρίθηκε η ανέγερση Τεμένους στο Βοτανικό, ενώ η χρηματοδότηση θα προερχόταν από δημόσιες δαπάνες ύψους 887.000 ευρώ. Πέρασαν αρκετά χρόνια έως το 2011 που εξειδικεύτηκε η απόφαση (με τον ν. 4014/11) και την άνοιξη του 2013 το έργο εντάχθηκε στο πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων. Δύο ακόμη νομοθετικές ρυθμίσεις (ν. 4327/15, ν. 4414/16) ήταν απαραίτητες για να διορθώσουν λάθη και παραλείψεις για την τελική υπογραφή της σύμβασης για την κατασκευή του Τεμένους στο Βοτανικό.

Επισκέφτηκα το χώρο του εργοταξίου του Τεμένους στις 16/1/19.

- Θα μου πείτε λίγο για το καινούριο τζαμί;

- Μ: Έχει κατασκευαστεί. Τώρα θα σου πω μια πληροφορία που δε θα τη βρεις πουθενά αλλού. Αυτή τη στιγμή γίνεται διαμόρφωση του εξωτερικού χώρου. Αυτοί θέλουνε για Μάρτιο να ανοίξουνε. Εγώ πιστεύω ότι Μάιο θα ανοίξουνε. Τέλειωσε, μέσα είναι έτοιμο. Είμαστε στην επιτροπή που πάμε στο Υπουργείο για αυτά τα θέματα.

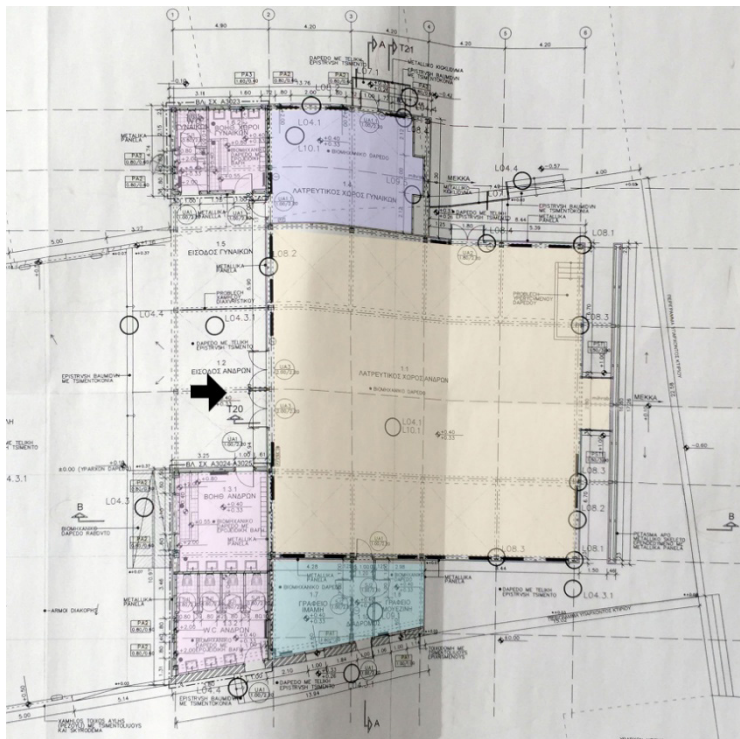
Εικόνα 36: Τρισδιάστατη απεικόνιση του σχεδίου υλοποίησης του νέου Μουσουλμανικού Τεμένους και του περιβάλλοντα χώρου.

Εικόνα 37: Φεβρουάριος 2019, Το κτίριο του Μουσουλμανικού Τεμένους.

Εικόνα 38: Το κτίριο πριν την διαμόρφωσή του σε Τέμενος.

Εικόνα 39: Σχέδιο της Αρχιτεκτονικής Μελέτης του κτιρίου του Τεμένους (μελέτη: γραφείο Αλ. Τομπάζη)

Στον υπό διαμόρφωση χώρο, έκτασης 17 στρ., έχουν κατεδαφιστεί όλα τα κτίρια της πρώην βάσης του Πολεμικού Ναυτικού και έχει ολοκληρωθεί η διαμόρφωση του κτιρίου του Τεμένους. Στην υπόλοιπη έκταση, έχει προβλεφτεί η κατασκευή μιας πλατείας με σιντριβάνι μπροστά από την κύρια είσοδο του τζαμιού, μια παιδική χαρά, καθώς και μια κεντρική πλατεία, με δυνατότητα να μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως χώρος προσευχής, ενώ όλη η υπόλοιπη έκταση θα είναι δεντροφυτεμένη.

Το κτίριο του Τεμένους περιλαμβάνει έναν κύριο χώρο προσευχής, χωρητικότητας 300 ανδρών (κίτρινο χρώμα), καθώς και ένα ξεχωριστό για τις γυναίκες (μωβ χρώμα), χωρητικότητας 50 ατόμων. Πριν την είσοδο στο Τέμενος έχουν διαμορφωθεί χώροι υγιεινής για το πλύσιμο πριν την προσευχή. Από τον κύριο χώρο προσευχής, στο νότιο τμήμα, θα υπάρχει πρόσβαση στο γραφείο του ιμάμη, καθώς και σε έναν χώρο που θα γίνεται η προετοιμασία των νεκρών.

Όσον αφορά τον τρόπο λειτουργίας και διοίκησης μου είπαν:

Κοίτα, πρώτα απ' όλα ο ιμάμης θα είναι Σούνα και θα είναι Άραβας. Δεν θα είναι Σίιτης, αλλά Σουνίτης. Δεύτερον θα φτιάξει μια θρησκευτική επιτροπή από ιμάμηδες που έχουνε χαρτιά. Οι ιμάμηδες που έχουνε χαρτιά είναι 3 Πακιστανοί και 4 Αραβόφωνοι, είμαι ένας από αυτούς. Θα φτιαχτεί η επιτροπή, τρεις ή τέσσερις από εμάς θα είναι που θα βοηθήσουν σε θέματα θρησκευτικά. Δεν θα είναι ο ιμάμης μόνος του. Θα οριστεί ένας ιμάμης, τώρα όπου να 'ναι, που πρέπει να έχει ελληνική υπηκοότητα, να ξέρει την ελληνική γλώσσα κι άλλη μια γλώσσα ευρωπαϊκή συν τα Αραβικά. Έχουνε βάλει κάποιους όρους, αν διαβάσεις το ΦΕΚ την εφημερίδας. Θέλουνε το τζαμί να είναι ελληνικό. Το τζαμί ανήκει στην ελληνική Κυβέρνηση. Το κήρυγμα θα το κάνει Έλληνας, το κήρυγμα θα γίνει στα ελληνικά. Εκεί πέρα θα είναι τα εδάφια του Κορανίου στα Αραβικά, τα λόγια του Προφήτη στα Αραβικά, αλλά το κήρυγμα θα είναι στα ελληνικά. Κι έτσι γίνεται σε όλες τις χώρες. Έτσι πρέπει να γίνει. Πλέον ο χώρος δεν πρέπει να απευθυνθεί μόνο στους Άραβες. Εσύ δεν ξέρεις για το Ισλάμ, με φοβάσαι. Ότι εμείς υποτιμάμε τις γυναίκες, ότι αν θα μπεις στο χώρο θα σε κοιτάξουμε κάπως. Δηλαδή αν δεν είχες έρθει εδώ και πήγαινες σε έναν άλλο χώρο θα είχες τελείως διαφορετική εικόνα για το Ισλάμ. Αυτό δεν το θέλουμε εμείς. Εμείς θέλουμε να πάρεις την πραγματική εικόνα όπως είναι. Όπως είναι. Και να την πάρεις από κάποιον που να ξέρει.

- Low Setha, *Spatializing Culture. The Ethnography of Space and Place*, Routledge, 2017.
- Baumann Gerd, *Contesting Culture. Discourses of identity in multi-ethnic London*, Cambridge University Press, 1996.
- Λερίου Α. και Μουρουγκλού Α., *Καλλιθέα: Όψεις της Ιστορίας, του Δήμου και της Πόλης*, Πολιτιστικός Οργανισμός Δ. Καλλιθέας.
- Massey Doreen, *Για το χώρο*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 2008
- Βαΐου Ν. & Χατζημιχάλης Κ., *Ο χώρος στην αριστερή σκέψη*, εκδ. Νήσος, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, 2012
- Jess Pat M. & Massey Doreen, *A place in the world? Places, cultures and globalization*, The Open University, 1995
- Hebdige Dick, *Υποκουλτούρα: το νόημα του στυλ*, εκδ. Γνώση, 1988
- Γκέφου-Μαδιανού Δ., *Όψεις Ανθρωπολογικής Έρευνας. Πολιτισμός, Ιστορία, Αναπαραστάσεις*, Ελλ. Γράμματα, Αθήνα, 2009
- Μαλούτας Θ. κ. ά, Αθήνα, *Κοινωνικές δομές, πρακτικές και αντιλήψεις. Νέες παράμετροι και τάσεις μεταβολής 1980-2000*, Αθήνα: ΕΚΚΕ, 2006
- Μαρβάκης Α., Παρσάνογλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001.
- Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Καλλιθέας, *Καλλιθέα, Όψεις της Ιστορίας, του Δήμου και της Πόλης*, εκδ. Αλέξανδρος, 2006.

- **ΑΡΘΡΑ**

- Hall S., *Cultural Identity and Diaspora*, στο William, Patrick and Laura Chrisman, *Colonian discourse and post-colonial theory*, pp. 227-237, London, 1994.
- Wendy Cadge, Sara Curran, B.Nadya Jaworsky y Peggy Levitt, *The city as context: culture and scale in new immigrant destinations*, *Amérique Latine Histoire et Mémoire. Les Cahiers ALHIM*, 20 | 2010, δημοσίευση 8/4/2011.
- Ιωάννου, Ν. , *The role of Migrant Integration Councils at the coexistence of different religious groups at local level: The case of Islam in Greece*, *Social Cohesion and Development*, 8(2), 177-185, 2016.
- Harvey David, *Ο χώρος ως λέξη-κλειδί*, άρθρο στις Γεωγραφίες Νο 10, 2005
- Καραγιάννης Β., *Μετανάστευση, Διεθνικότητα, Κινητικότητα. Παρατηρήσεις πάνω στην έρευνα της διεθνικής Μετανάστευσης*, *Σύγχρονα θέματα*, τεύχος 92, 2006.
- Δ. Γκέφου-Μαδιανού, *Ανθρωπολογικές Προσεγγίσεις της μετανάστευσης*, στο Όψεις Ανθρωπολογικής έρευνας: Πολιτισμός, Ιστορία, Αναπαραστάσεις, εκδ. Ελλ. Γράμματα, 2009.
- Ayman Zohry, *Egypt's International Migration after the Revolution : Is There Any Change?*, περιοδικό *Confluences Méditerranée*, 2013/87.
- Iosifides T., King R., *Socio-Spatial Dynamics and Exclusion of Three Immigrant Groups in the Athens Conurbation*, *South European Society and Politics* 3(3):205-229, Routledge, 1998
- Ριμπόλι Ν., *Πλησιάζοντας τον άλλο. Μύθοι και Αυταπάτες του Ανθρωπολόγου στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει την ετερότητα στη Δύση και στην Ανατολή*, στο «Η προσέγγιση του άλλου. Ιδεολογία, μεθοδολογία και ερευνητική πρακτική, Επιμ. Κυριακάκης Γ. και Μιχαηλίδου Μ., Μεταίχμιο, 2006
- Παπαδόπουλος Γ., Φρατσέα Λ.-Μ., *Οι «άγνωστες» Οργανώσεις της Κοινωνίας Πολιτών: Κοινότητες και Οργανώσεις Μεταναστών στην Ελλάδα*, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τχ. 42, Ιούλιος 2014, σ. 62-90.
- Winegar J., *The privilege of revolution: Gender, class, space, and affect in Egypt*, *American Ethnologist* 39/1 (2012), pp. 67-70.

- Εμμανουήλ Δ., Κοινωνικός Διαχωρισμός, Πόλωση και Ανισότητες,στη γεωγραφία της Αθήνας: Ο ρόλος των μηχανισμών της αγοράς κατοικίας και οικιστικής ανάπτυξης (1980-2000), Γεωγραφίες Νο 3, 2002, σ. 46-70.

- **ΜΕΛΕΤΕΣ**

- MPC team, *Migration Profile: Egypt*, European University Institute, June 2013

- Françoise De Bel-Air, *Migration Profile: Egypt*, European University Institute, February 2016.

- Howaida Roman, *Irregular Migration of Egyptians*, CARIM Analytical and Synthetic notes 2008/68, Robert Schuman Center for Advanced studies, European University Institute.

- Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, *Χαρτογράφηση των ειδικών χαρακτηριστικών και αναγκών των κοινοτήτων προσφύγων και μεταναστών που διαβιούν στην Ελλάδα*, Απρίλιος 2016.

- **ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ-ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΕΣ ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ-ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ**

- Σορώτου Φλώρα, διδακτορική διατριβή: *Κοινότητες Αιγυπτίων και Σουδανών Μουσουλμάνων Μεταναστών/ -τριών και Προσφύγων στην Αθήνα*, ΠΤΔΕ-ΑΠΘ, 2014.

- Βαΐου Ν. (επιστ. υπευθ.), *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και Χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Μετανάστριες και Ντόπιες στις Γειτονιές της Αθήνας*, ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ II, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, ΕΜΠ, Σχολή Αρχ/νων, Αθήνα, 2007.

-Χριστοδούλου Αναστασία, *Κοινωνική Ένταξη και Θρησκευτική συμπεριφορά: Η περίπτωση των Αιγύπτιων μεταναστών στην Αττική*, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Π Τ Δ Ε, Π.Μ.Σ. Τομέας Ανθρωπιστικών Σπουδών.Κοινωνιολογία της Εργασίας , ΕΚΠΑ, 2009

- **ΣΥΝΕΔΡΙΑ**

- Zohry Ayman, *Egyptian Irregular Migration to Europe*, European Population Conference 2006, 21-24 June 2006, The University of Liverpool, UK.

Girgis, H. & M. Osman (2013) Desire to migrate among Egyptians after the January 25th revolution, Paper presented in the International Seminar on International Migration in the Middle East and North Africa After the Arab Uprising: A Long Term Perspectives. The International Union for the Scientific Study of Population (IUSSP), Cairo 22-23 April.

- Κουλούρη Χ., *Οι δύο όχθες του ποταμού. Υπερεθνική Εναντίον Εθνοκεντρικής Ιστοριογραφίας, στο Από ποιον, για ποιον και πως γράφεται η ιστορία*, Επιστημονικό Συμπόσιο (12 και 13 Δεκεμβρίου 2008), Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2011, σελ. 5978.

- **ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ**

- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής βίας (<http://rvrn.org>)
- <http://hatecrime.osce.org/greece>
- <http://www.statistics.gr>
- [panoramastatistics.gr](http://www.panoramastatistics.gr)
- <http://www.bmz.de>
- www.ekke.gr
- <https://www.capmas.gov.eg/>
- <http://gis.kallithea.gr/poleodomia>
- <http://www.kallithea.gr>
- www.migrant.gr
- <http://www.sodanet.gr>
- www.synigoros-solidarity.gr
- www.didaktorika.gr
- www.vice.com
- <http://www.kathimerini.gr/900150/article/epikairothta/ellada/to-moysoylman-iko-temenos-ths-a8hnas-pairnei-morph>
- <http://www.kathimerini.gr/981937/article/epikairothta/ellada/mexri-to-telos-toy-etoys-to-temenos>
- <http://www.kathimerini.gr/878793/article/epikairothta/ellada/h-deka-eths-peripeteia-toy-temenoys>
- <https://www.kemo.gr>

8. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

• ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ - ΚΑΛΛΙΘΕΑ

1. Ποιο είναι το φύλο σας; ام كس جنج وه ام؟
2. Ποια είναι η ηλικία σας; ام كرمع وه ام؟
3. Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο; Έχετε τελειώσει σχολείο ή Πανεπιστήμιο; ام عمجال وأ سرمدل نم تيهتنا له؟ ام يمي لعتل كاوتسم وه ام؟
4. Ποιος είναι ο τόπος καταγωγής σας; Εκεί ζούσατε όλα τα χρόνια; ام وه ام؟ ام ينس ل ل او ط كانه تشع له؟ ام ي لصل أل كانكم؟
5. Πότε ήρθατε στην Ελλάδα; ام ان ويلي الى تيتأى تم؟
6. Τι δουλειά κάνετε εδώ; ام انه نيل عفت اذا م؟
7. Έχουν έρθει κι άλλοι Αιγύπτιοι από τον τόπο καταγωγής σας στην Ελλάδα; ام ان ويلي الى يف ي لصل أل كدل ب نم نورخ أل نو ي رصم ل اء له؟
8. Ποιοι ήταν οι λόγοι που ήρθατε στην Ελλάδα; ام الى اهب تئج يتل بابس أل يه ام؟ ام ان ويلي الى؟
9. Ποια προβλήματα αντιμετωπίζετε στην Ελλάδα; ام يف كي دل يتل لكاشم ل يه ام؟ ام ان ويلي الى؟
10. Αν μπορούσατε θα θέλατε να φύγετε από την Ελλάδα; ام ارداغم ديرت تنك اذا؛ ام ان ويلي اورداغ فراع م وأ اق دصراً كي دل له؟ ام ان ويلي الى؟
11. Έχετε φίλους ή γνωστούς που έχουν φύγει από την Ελλάδα; Για ποιους λόγους; ام ابسأل يأل؛ ام ان ويلي اورداغ فراع م وأ اق دصراً كي دل له؟
12. Σε ποια περιοχή μένετε στην Αθήνα; Πώς την επιλέξατε; Έχετε αλλάξει περιοχή κατοικίας; ام يف شيعت ني؛ ام ان يثا يف؟ ام اهترتخا يفك؛ ام ان يثا يف شيعت ني؛ ام يف قطنم ري يغت ب تمق له؟
13. Οι φίλοι, γνωστοί ή συγγενείς σας Αιγύπτιοι σε ποια περιοχή της Αθήνας κατοικούν; ام ان يثا يف قطنم ي ي يف نوشيعي ني ي رصم كبراقاً وأ كفراع م وأ كئاق دصراً له؟

14. Ζείτε εδώ μόνος; Έχετε σύζυγο ή παιδιά; Αν ναι, πού ζουν; هل دحو انه شيعت لـ
نوشيعي نياف ، كذلك رمالناك اذا! لافطأ ما ءحوز تنأ لـ

15. Τα παιδιά Αιγυπτίων γνωρίζετε αν αντιμετωπίζουν προβλήματα στο
σχολείο; Πώς είναι το επίπεδο εκπαίδευσης; Αντιμετωπίζουν φαινόμενα ρατσισμού; هل
مليعتلأ يوتسم وه فيك؟ ءسردملا يف لكاشم نم نوناعي اوناك اذا! ام نويرصملا لافطأال فرعي
ءي رصنعلا نوهجاوي لـ

16. Τα παιδιά πώς μαθαίνουν την αραβική γλώσσα; Υπάρχει κάποιο μέρος
που παραδίδονται μαθήματα αραβικών; Είναι μόνο για παιδιά ή και για ενήλικες;
طقف وه له؟ ءيببرعلا سوردملا مليست هيف متي ناكم كانه له؟ ءيببرعلا ءللال لافطأال ملعتي فيك
نيلغلابلل م لافطأال

17. Πώς περνούν τα παιδιά τον ελεύθερό τους χρόνο; Κάνουν κάποια
εξωσχολική δραστηριότητα; جراح ءطشنأب نوموقي له؟ مهعارف تقو لافطأال يضيقي فيك
لمن؟

18. Οι γυναίκες Αιγύπτειες που γνωρίζετε εργάζονται κάπου; Πώς περνούν τη
μέρα τους; Πού κάνουν τα καθημερινά ψώνια; هل ءفرت يتل ءيرصملا ءرمل لمعت له
مويلا قوستلل نيأ؟ مموي نوضيقي فيك؟ ام ناكم يف

19. Τα Σαββατοκύριακα ή όταν υπάρχει ελεύθερος χρόνος πώς τον περνούν;
Συναντιούνται με άλλες φίλες ή συγγενείς τους και πού; وأ عوبسأل ءياهن تالطع يف
نيلأو براقأ وأ نيلرخ آءاقءصأ عم نوعمءجي؟ اهءافنل ءارف تقو كانه نوكي امءنع

20. Είστε Μουσουλμάνος ή Χριστιανός; هل ءيحيي م م لمسم تنأ لـ

21. Κάθε πότε πηγαίνετε στο τζαμί ή στην εκκλησία; Πού βρίσκεται αυτός ο
χώρος; ناكملا اءه نيأ؟ ءسنيكلل وأ ءءسملا لىل بهءت تقو يأي يف

22. Πώς αξιολογείτε το άνοιγμα του νέου Μουσουλμανικού Τεμένους στον
Βοτανικό; ءءابلل يف ءيءءل يمءالس ءل ءءسملا ءءءءفا نومويقت فيك؟

23. Στην Καλλιθέα κατοικούν περισσότεροι Χριστιανοί ή Μουσουλμάνοι; Πώς
είναι οι σχέσεις μεταξύ τους; هل يف نوشيعي ني لمسملا وأ نيحييحيي لمسملا نم ءيزملا كانه له
امءنيب ءاقءال ءه فيك؟ ايءللك

24. Όταν έχετε ελεύθερο χρόνο πώς τον περνάτε; Βγαίνετε έξω ή μαζεύεστε

• ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΑ ΤΖΑΜΙΑ

1. Σε ποια περιοχή βρίσκεται το τζαμί; Υπάρχουν άλλα τζαμιά στην περιοχή;
ةقطنملا يف ىرخأ دجاسم كانه له ؟دجسلا دجوي ةقطنم يأ يف
2. Πόσα χρόνια λειτουργεί; كم ةنسنم ؟
3. Τι εθνικότητας Μουσουλμάνοι προσεύχονται εδώ; ام اب يلصي يتلا ةيقرعلا ام
ان نوملسلا ؟
4. Πώς επιλέχθηκε η τοποθεσία του τζαμιού; دجسلا عقوم راي تخا مت فيك ؟
5. Λειτουργεί σε πολυκατοικία ή μονοκατοικία; Σε ποιόν όροφο; يف لمعي له
قباط يأ يف ؟لزنم وأ ققشلا نم ةلتك
6. Ο χώρος είναι ιδιόκτητος ή ενοικιάζεται; Πώς καλύπτονται τα έξοδα
ενοικίασης και συντήρησης; ه لىلكت ةيطغت متي فيك ؟رجأتم وأ كولمم ءاضفلا له
ةنايصل او راجيإل ؟
7. Ποιες είναι οι ημέρες και ώρες λειτουργίας του; ام ءلمع تاعاسو اهماي أي ه ام ؟
8. Σ' αυτόν μπορούν να προσεύχονται και άνδρες και γυναίκες; هلخاد يف
ةالصلا ءاسنلاو لاجرلا نم لك عيطتسي ؟
9. Πόσοι άνθρωποι προσεύχονται κατά μέσο όρο; Πόσοι άνδρες και πόσες
γυναίκες; ءاسنلا ددع مك و لاجرلا ددع مك ؟طسوتملا يف نولصي سانلا نم مك ؟
10. Κάθε πότε έχει κήρυγμα; طعولا هيدل ةرم لك يف ؟
11. Ποια είναι η διαδικασία- τελετουργικό της προσευχής; ام ءالصلا سوقت ي ه ام ؟
12. Υπάρχουν αντιδράσεις κατοίκων της περιοχής για τη λειτουργία του
συγκεκριμένου χώρου; ه عقوملا اذله لىغشيت لىل ع لىلحملا ناكسللا نم لعف دودر يأ كانه له ؟
13. Τον χώρο τον επισκέπτονται Μουσουλμάνοι κι από άλλες περιοχές ή
μόνο από τη γύρω περιοχή; ه عطيحملا ةقطنملا نم وأ ىرخأ قطانم نم نىملسلا عقوملا روزي له
طقف ؟

7. Σε ποια πόλη- περιοχή εγκατασταθήκατε;
8. Οι γονείς σας πού εργάζονταν;
9. Εκεί μένανε κι άλλοι πολλοί Έλληνες; Αν ναι, πόσοι και από ποιες περιοχές της Ελλάδας;
10. Είχατε κάποια σχέση με Αιγύπτιους όσο ζούσατε εκεί;
11. Πώς ήταν η ζωή- η καθημερινότητά σας εκεί ως κοπέλα;
12. Πώς ήταν η καθημερινότητα γυναικών από το συγγενικό σας περιβάλλον;
13. Το επίπεδο ζωής ήταν καλό για τους Έλληνες; Σε τί δουλειές απασχολούνταν;
14. Υπήρχαν Έλληνες επιχειρηματίες στην Αίγυπτο; Οι εργάτες που δούλευαν εκεί ήταν Έλληνες ή Αιγύπτιοι;
15. Όσον αφορά την εκπαίδευση των παιδιών, υπήρχε ελληνικό σχολείο;
16. Υπήρχε ορθόδοξη εκκλησία στην περιοχή;
17. Υπήρχε κάποια κοινότητα- σύλλογος Ελλήνων; Με τι δράση;
18. Πότε επιστρέψατε στην Ελλάδα; Για ποιους λόγους; Επιστρέψατε μόνος, -η σας;
19. Την ίδια περίοδο επέστρεψαν κι άλλοι Έλληνες; Αυτοί επέστρεψαν στον τόπο καταγωγής;
20. Γνωρίζετε Έλληνες της Αιγύπτου που μετέφεραν επιχειρηματική δραστηριότητα μετά την επιστροφή τους στην Ελλάδα; Ποιοι εργάστηκαν σε αυτές;
21. Πού εγκατασταθήκατε μετά την επιστροφή σας στην Ελλάδα; Γιατί;
22. Πού εργαστήκατε μετά την επιστροφή σας;
23. Σε ποιες περιοχές κατοικούν σήμερα Έλληνες Αιγυπτιώτες;

24. Σε αυτές μένουν και Αιγύπτιοι μετανάστες;
25. Στην Καλλιθέα μένουν πολλοί Έλληνες της Αιγύπτου; Για ποιό λόγο επέλεξαν την περιοχή;
26. Γνωρίζετε πόσοι Αιγύπτιοι κατοικούν σήμερα στην Καλλιθέα; Έχει αλλάξει κάτι σε σχέση με παλαιότερα;
27. Γνωρίζετε πού υπάρχουν αιγυπτιακά μαγαζιά στην περιοχή;
28. Οι Έλληνες ψωνίζουν ή συχνάζουν σε αυτά;
29. Πώς αντιλαμβάνεστε την παρουσία των Αιγύπτιων μεταναστών στην περιοχή;
30. Υπάρχει κάποια σχέση σε επίπεδο καθημερινότητας(τρόπος ζωής και συμβίωσης) με τους Αιγύπτιους μετανάστες ; Σε σχέση με όταν ζούσατε στην Αίγυπτο έχει αλλάξει κάτι;

